

ספר

דעת תבונות

מכבוד הרב הגאון המובהק אוצר התבונה והדעת החסיד המקובל
מארי דרזין עלאין איש אשר רוח אלהים בו וקדוש יאמר לו
המפורסם בחיבוריו הקדושים והנפלאים
כבוד קדושת ש"ת מורינו **משה חיים לוצאטו** זללה"ה

לב דעת יקנה בו אוצר רב פנינים מתהומות מעייני החכמה ואיש תבונות ידלה ממנו
עומק הבנת אמיתת הי"ג עיקרים וכמבואר בשער השני.
על החיבור הזה בא הסכמת כבוד הגאון המקובל חסידא קדישא מוהר"ר ישעיה
באסן זללה"ה רבו של הגאון המחבר ז"ל בשנת התצ"ד לפ"ק
ויצא עתה זה ראשונה לאור [בהסכמת גאוני זמנינו נ"י] מהעתקה ברורה שהועתקה
בפאדובה בעד החכמה הרמ"ש גירונדי ז"ל

נוסח דפוס ווארשא תרמ"ט

יוצא כעת לאור במהדורה חדשה מאירת עינים, ובתוספת הערות ווהארות,
אשר בהם מתבארים הרבה מדברי רבינו באור חדש שלא נסדר עד כה

ושמו נקוב עליו

מאיר הדעת

על ידי

יהושע ליפשיץ

טבת תשפ"א

ירושלים פעיה"ק

ואלו הספרים אשר חברתי בעזר החונן לאדם דעת:

מאיר הזוהר	על זהר בראשית ח"א
מאיר הפתח	על פתחי שערים לג"ר יצחק אייזיק חבר
מאיר הספרא	על ביאור הגר"א על ספרא דצניעותא
מאיר האידרא	על אד"ר ואד"ז
מאיר הלשם	על לשם שבו ואחלמה ה' חלקים
מאיר העין	על עין חיים ב' חלקים
מאיר הנפש	על נפש החיים
מאיר הדעה	על יורה דעה הלכות נדה
מאיר הדרך	על דרך ה'
מאיר השיח	על שיח יצחק לג"ר יצחק אייזיק חבר
מאיר בשערים	על שערי אורה לג"ר יוסף ן' גיקטילי"ה נ"ע
עדות נאמנה	על חומש רש"י בראשית ושמות
אבן שלמה	
מאיר תפילה	

©

כל הזכויות שמורות
להשיג הספר ובכל עניני הספר

יהושע ליפשיץ

רח' בית וגן 19

ירושלים עיה"ק

02-641-2336

z6412336@gmail.com

<http://sifrei-meir-panim.com>

ניתן להשיג את הספרים

ובארה"ב
שירה - יהושע וידר
718-871-8652

ובבני ברק
'מרכז הספרים'
רח' הרב שך 2
03-619-4114

בירושלים עיה"ק
ספרי 'גירסא'
חפץ חיים 13
02-538-1211

הדר ביופיר
עימוד והכנה לדפוס

5725225@gmail.com

ספר דעת תבונות

הנקרא מאמר הויכוח

כשמו כן הוא נכבדות מדובר בו נעלמים ונסתרים מזוקקות שבעתים, בשרשי ראשי האמונה והדת בי"ג עיקרי הרמב"ם ז"ל רובץ בין המשפטים, מרוה צמאון באנ"ך פשטים נאים וישרים משמחי לב ומאירי עינים, מוקף מדברי גפ"ת ומדרשים בחריפות ובקיאות מתוק לחיך ותאווה לעינים כרוך ממאמרי הזהר ותיקונים, ודברי המקובלים הנאמנים, בצירוף להם שאר חכמות נסתרים, טבעיית ואלקייית כלם בביאור קל מפורשים ומבוארים בדרך שאלה ותשובה בין השכל והנשמה, לתת לפתאים ערמה לנער דעת ומזימה, בו יתכבדו מכובדים, אוהבי החכמה וידידים, אלה הדברים דבר משה אל כל בני ישראל, כקטון כגדול חכמי וראשי גולת אריאל, הלא הוא המקובל הנאמן, גדול שמו מרבן, הגאון המופלא, וכבוד ה' מלא, חסידא ופרישא, בוצינא קדישא, האלהי מורינו הרב רבינו משה חיים לוצאטו זצוק"ל וזי"ע אור תורתו זרח וכאן נצבה, עיר ואם בישראל פה ק"ק פאדובה יע"א.

תוכן הספר

א	הקדמה	א
א	הקושי בהשגחה	ב
ב	מציאות האדם והעבודה מוטלת עליו	ג
ז	יחודו ית'	ד
יד	חסרונות בבריאה	ה
לא	הנהגת המשפט והנהגת היחוד	ו
לה	מציאות האדם	ז
לו	תחיית המתים	ח
מא	הנהגתו ית' באדם בזמנים שונים	ט
מח	הדרגת זמני הנשמה והגוף	י
נו	כל הנהגה בעולם הזה תלויה בהשפעה מלמעלה	יא
ס	איך נעשה הרע	יב
סב	גבולות הרע	יג
סו	מציאות האדם לפי הנ"ל	יד
סט	דרכי הרע	טו
עז	סדר להעביר את הרע מהבריאה	טז
פא	ג' יסודות להנהגת המשפט	יז
פט	ה' מצבים בעולם	יח
צז	שינוי קבלת השפעתו ית'	יט
קיב	הנהגת היחוד	כ
קכב	ענין הזמן ההולך בהיקף על כל האישים בשוה	כא
קכג	ענין הנבואה	כב
קכח	נבואת משה רבינו	כג

הקדמת המו"ל

עי' לקמן אות פ': דבר זה ביארוהו יפה במדרשו של רשב"י (זהר ח"ג דף רנז ע"ב) ז"ל, ואית למנדע דאיהו אתקרי חכם בכל מיני חכמות, כי מלבד מה שפירשו בו יודעי האמת לפי דרכיהם הקדושים, הנה מפשוטו של המאמר למדנו מה שביארתי לך כבר למעלה וכו'.

היינו מטרת ספרו (וכן רוב ספריו) כדי להביא את דברי הנסתר לעבודה מעשית, ובפרט בידיעת עניני האמונה על הנכון.

עי' יהל אור ח"ב כ"ח ע"ד, ז"ל, סוד משה הוא תורתו הלכה למשה מסיני שהוא הסוד והוא גנוז ברמז, ע"כ. וכן עי' בבהגר"א על תז"ח ח ע"א ז"ל, ספר הזוהר הכל ברמז, ע"כ. אם כן י"ל שפירוש הלשון 'פנימיות הזהר' הוא שעצם פשטות דברי ספר הזהר כולו רמזים ומשלים לעולמות העליונים וביאורם הפשוט שייך לחלק הרמז שבתורה [עי' בבהגר"א על תיקו"ז מג ע"ד ד"ה בגין, שהרמז כולל ג"כ את אגדות הש"ס], ואילו עומק הבנת הדברים הטמון במילותיו, הרי היא שייכת לחלק הסוד של התורה, היא הפנימיות של דבריו דהיינו עצם ענייני אותם העולמות.

הקדמה

אך לא מבוארים מן ההכנה והידיעה.¹
 (ד) אמר השכל: איזה מאומתים לך, ואיזה מבוארים לך.
 (ה) אמרה הנשמה: הנה מציאות ה', יחודו, נצחיותו, והיותו חוץ מן הגוף וכל מקרי גוף, חידוש העולם, נבואה, נבואת משה, תורה מן השמים ונצחיותה שלא תשתנה, כל הדברים האלה אני מאמנת ואני מבינתם, ואיני צריכה בהם ביאור. אבל ההשגחה, שכר ועונש, ביאת המשיח ותחיית המתים, מאמנת אני ודאי מפני חובת הדת, אבל הייתי חפצה לסבור בהם סברא שאשקוט בה.
 (ו) אמר השכל: מהו המתקשה לך בזה.

(א) אמרה הנשמה: תאותי ורצוני להתישב על קצת דברים מאותם שנאמר בהם (דברים ד לט) והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים², הרי הם מעיקרי אמונתנו שחייב כל האדם לרדוף אחרי ידיעתם כל אשר תשיג ידו³.

(ב) אמר השכל: אנה פניך מועדות. הנה העיקרים הם י"ג⁴, ועל איזה מהם תרצי להתבונן.

(ג) אמרה הנשמה: הנה כל העיקרים הי"ג הנה הם מאומתים אצלי בלי שום ספק כלל, אבל יש מהם שהם מאומתים לי וגם מובנים, ויש מהם שהם מאומתים לי באמונה,

הקושי בהשגחה

לכאורה הפך ההשגחה ח"ו. כל שכן שאין הסברא רואה סוף הענינים להיכן הם מגיעים,

(ז) אמרה הנשמה: המסיבות הגדולות המתהפכות בעולם המראות תמיד

מאיר הדעת

ד. ע"י משנה תורה (הלכות יסודי התורה פ"א ה"א) יסוד היסודות ועמוד החכמות, לידע שיש שם מצוי ראשון, והוא ממציא כל נמצא, וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמיתת המצאו, ע"כ. וע"י ספר המצוות להרמב"ם (עשין א), ז"ל, היא הצווי אשר צונו להאמין האלהות, והוא שנאמין שיש שם עילה וסבה וכו'. [ע"י במהדורת פרנקל שם שתרגום תיבת "להאמין" איו מדוייק ויותר נוטה לומר כי התרגום הוא "לידע"]. וכן ע"י דבריו בפיה"מ בסנהדרין פרק י' (הנוסח הנדפס בש"ס וילנא) וז"ל, היסוד הראשון להאמין מציאות הבורא ית' והוא שיש שם נמצא שלם בכל דרכי המציאות הוא עילת המציאות וכו'. אמנם בתרגום של הראש אמנה לא מוזכרת המילה "להאמין" וכן בכל שאר היסודות לא נזכר לשון "להאמין".

א. ע"י זהר ח"ב קסא ע"א: אי תימא מלה זעירא היא למנדע הא כתיב וידעת היום והשבות אל לבבך כי יהו"ה הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד הכא תליא כל רזא דמהימנותא למנדע מגו דא רזא דכל רזין למנדע סתימו (נ"א רזא דכל וכו') דכל סתימין יהו"ה אלהים שם מלא וכלא חד אתה הראת לדעת הכא רזא דרזין לאינין ידעי מדין.

תרגום: אם תאמר דבר קטן הוא לדעת הרי כתוב וידעת היום והשבת אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד כאן תלוי כל סוד האמונה לדעת מתוך זה סוד כל הסודות לדעת סתר (סוד של כל) כל הנסתרים יהו"ה אלהים שם מלא והכל אחד אתה הראת לדעת כאן סוד הסודות ליודעי מידות.

ב. ע"י אות קצה.

ג. ע"י בנספח שהבאנו דברי הרמב"ם בי"ג עיקרים.

עצה וסברא ישרה בכל רוחב הדברים האלה. ואז מה שלא תשיגהו ידיעתי, אומר לעצמי, לא עליך המלאכה לגמור (אבות פ"ב מט"ז).

(י) אמר השכל: זה ודאי, שהקב"ה הקים עולמו על המשפט, ומנהגו במשפט ישר ונאמן, וזה הדבר תראי אותו ברור בלי שום ספק, וכמו שהעיד הרועה הנאמן (דברים לב ד) הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, אל אמונה ואין עול, צדיק וישר הוא^ה.

(יא) אמרה הנשמה: יושר המשפט הזה ועומק העצה השלמה הזאת שזכרת, הוא מה שאני חפצה לשמוע ממך באר היטב, דבר על בוריו.

מה רוצה האדון ב"ה בכריותיו, ולמה הוא מנהלם, ומה אחרית כל אלה, כי מעשי ה' ית' נראה בהם רוחב כל כך גדול, שאין שום לב מכיל אותם. והייתי רוצה שתלמדני דרך ישרה להבין יושר הענינים האלה, מבלתי נטות ימין ושמאל.

(ח) אמר השכל: אבל יש בכאן דברים קשים ועמוקים מאד, כגון, צדיק ורע לו, רשע וטוב לו (ברכות ז ע"א), שנתקשו על גדולי החכמים והנביאים, ואפילו למשה רבנו ע"ה, שאי אפשר להשיגם.

(ט) אמרה הנשמה: הפרטים שלא אוכל להבין, הנה אניח. אך שהכללים לפחות יהיו בידי ישרים, שאדע על כל פנים

מציאות האדם והעבודה מוטלת עליו

(יד) אמר השכל: היסוד הראשון שעליו עומד כל הבנין הוא, שרצה הרצון העליון שיהיה האדם משלים את עצמו ואת כל הנברא בשבילו, וזה עצמו יהיה זכותו ושכרו. זכותו, לפי שנמצא שהוא מתעסק ויגע להשיג השלמות הזו, וכשישיגהו, יהיה נהנה רק מיגיע כפיו

(יב) אמר השכל: אך מה שצריך לברר ראשונה, הוא ענין מציאות האדם והעבודה המוטלת עליו, לדעת מהו התכלית הנרצה בכל זאת.

(יג) אמרה הנשמה: זה ודאי ענין שמבקש עיון הרבה להבינו על בוריו בכל חלקיו.

מאיר הדעת

ולענין רצונו: עי' ע"ח שער עגו"י פרק ב: וכשעלה ברצונו להאציל הנאצלים ולברוא הנבראים לסיבה נודעת, והוא ליקרא רחום וחנון. מקור לשון עלה ברצון הוא בזהר (ח"א פו ע"ב ועוד) כד סליק ברעותא דקב"ה למברי עלמא [תרגום: כאשר עלה ברצון הקב"ה לברא העולם]. והרצון הוא בחי' הכתר, ועי' בספר"צ ד ע"ב ביה סליקו וביה סלקין, שבכתר כל אורות עולים לתיקון, שכל אור יוצא דרך זיווג של העליונים וכל זיווג של עליונים בא תמורת עליית מ"ן אבל בתחילת העולם לא היה מי שיעלה מ"ן ולכן סליק לבד, אבל ברצון שהוא בחי' הכתר, שורש הכל.

ז. עי' פירוש הרמ"ק לספר יצירה (פרק ו משנה ה), ומשתי כחות אלו שהם טוב ורע מורכב האדם שמשם יצר הרע

ה. עי' ב"ק נ ע"א: אמר ר' חנינא כל האומר הקדוש ברוך הוא ותרוני הוא יותרו חייו שנאמר הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט.

ו. צ"ע למה הוא מזכיר לשון רצון. באומרו רצונו יש בזה ב' דברים שצריכים להבין: א', לאפוקי עצמותו. ב' מהו רצונו ית'.

לגבי עצמותו, עי' זהר פנחס (רנו ע"ב) דכל ספירה אית לה שם ידיע כו' ובאלין שמהן מארי עלמא איהו אתפשט ואתקרי בהון ואתכסי בהון ודר בהון כנשמתא לגבי אברים דגופא. עי' לקמן הערה קל.

תרגום: שכל ספירה יש לה שם ידוע וכו', ובאלו השמות אדון העולם הוא מתפשט ומולך בהם ונקרא בהם ונתכסה בהם, וגר בהם כנשמה אצל אברי הגוף.

שיהיו המקבלים אותה מקבלים אותה ביגיע כפם, כי אז יהיו הם בעלי הטוב ההוא, ולא ישאר להם בושט פנים בקבלם הטוב, כמי שמקבל צדקה מאחר. ועל זה אמרו (ירושלמי ערלה פ"א ה"ג) מאן דאכיל דלאו דיליה בהית לאסתכולי באפיה'.

(יט) אמרה הנשמה: הטעם מתישב בלבי. עתה השלם דבריך.

(כ) אמר השכל: מן ההקדמה אשר הקדמנו יצא לנו שרש גדול להתבונן עליו, והוא ענין החסרון ושלמותו. כי עתה צריך לדעת מהו החסרון, ומהו תולדותיו, ומה הוא תקונו שתשלם בו הבריאה, ואיזה דרך העשות התיקון הזה, ומה הם תולדותיו.

(כא) אמרה הנשמה: אבל חושבת אני שהיה צריך להבין מהו השלמות שיגיע לו האדם כשהשלים עבודתו ושבת ממלאכתו, שאז נבין למפרע כל זה שהזכרנו. והטעם לזה פשוט ומבואר, כי הלא זה שישג האדם לבסוף הוא מה שחסר ממנו בתחלה,

וחלקו מכל עמלו. שכרו, שהרי סוף סוף, הוא יהיה המושלם, ויהיה מתענג בטובה לנצח נצחים.

(טו) אמרה הנשמה: זה יסוד שכולל פינות רבות, והנני ממתנת לשמוע מה תבנה על היסוד הזה, שאז אבחיך למפרע מה נכלל ביסוד הזה. אך דבר אחד אשאל תחלה בכלל, היש טעם למה רצה הרצון העליון בדבר הזה. (טז) אמר השכל: הטעם פשוט, והוא תלוי בתשובת שאלה אחרת, שהיא, למה רצה הבורא ב"ה לברוא נבראים.

(יז) אמרה הנשמה: תשיב אתה לך ולי מלתא דשויא לתרווייהו'.

(יח) אמר השכל: מה שנוכל להשיג בענין זה הוא, כי האל ית"ש הוא תכלית הטוב ודאי. ואמנם, מחק הטוב הוא להטיב^ט, וזה הוא מה שרצה הוא ית"ש, לברוא נבראים כדי שיוכל להטיב להם, כי אם אין מקבל הטוב אין הטבה. ואמנם, כדי שתהיה ההטבה הטבה שלמה, ידע בחכמתו הנשגבה שראוי

מאיר הדעת

ורחמים שהוא הנגלה והנסתר כדי להפרע ממנו ברשעתו.

ח. תרגום: דבר ששוה לשניהם.

ט. עי' ע"ח שער העקודים (פרק ה), לעולם בטבע העליון להאיר לתחתון, ויש לו חשק להאיר בו כמו חשק אמא (אב) לבנים. ועיי"ש (פרק ה) ומטבע החסד והרחמים הוא להיות מטיבים בעולם. עי' ע"ח שער הכללים פרק ראשון: כשעלה ברצונו יתברך שמו לברוא את העולם כדי להיטיב לברואיו, ויכירו גדולתו ויזכו להיות מרכבה למעלה להדבק בו ית'.

י. תרגום: מי שאוכל מה שאיננו שלו מתבייש להסתכל בפניו [של הנותן]. ועי' ליקוטי הש"ס: בזמן שהאמא היתה באחור עם האבא [היינו עומדים אחור באחור, כמו אדה"ר קודם הנסירה], היתה ניזונית על ידו, משא"כ עתה, דתרווייהו כחדא שריין [עומדים בשוה], וניזונים בשוה מאריך, ונאמר על אמא, מאן דאכיל דלאו דיליה בהית לאסתכולי באפיה, ועל הנוק' נאמר זה תמיד כאשר היא באחור, ע"כ. רואים שהאריז"ל לומד את הירושלמי על הענין של זווג פנים בזווג אחור באחור. וכעין זה ביונת אלם (פרק יח).

ויצר הטוב. והנה המלאכים הם יצר הטוב כולם ואין להם בחינת הרע כלל, ולכך אין להם שכר בעמלם. והבהמות כולם יצר הרע ולהם אין בחינת הטוב וכו'. אמנם בני אדם יש להם יצר הרע ויצ"ט שהם נשכרים ונענשים. וזה טעם אל בריאת הרע, כי טוב מבחינך את הרע, כי על ידי היות באדם טוב ורע והוא עוזב הטוב ורודף אחר הרע הוא בעל עונש. וכן הצדיק, רע מבחינך את הטוב, שיש בו יצר הרע ויצ"ט ועוזב הרע ורודף אחר הטוב הוא בעל שכר, וגדולה מעלתו ממלאכי השרת. אם כן זהו טעם שברא הקב"ה הרע שהוא משלים הטוב ומעלהו למעלה מהמלאכים וכו'. ועי' עוד פרדס רמונים (שער כה פרק ג). ועי' ליקוטי תורה (פרשת האינינו): רצה הקב"ה לברוא אדה"ר ביצה"ר כדי שיאכל שלו ובמה שייגע ויכניע היצה"ר, כי כל דרכיו משפט ואינו רוצה שיתענג ויתנהג האדם בג"ע בחנם כאשר הנשמה הית' אוכלת תחלה קודם בואה לעה"ז משולחן אבי' דרך צדקה ומתנה אלא רצה הקב"ה שתבא בעה"ז ותסגל מצות ומעש"ט ואז תתענג על ה' בשכר מעשיה ולא בחנם, נמצא להיות כי כל דרכיו משפט הוצרך להיות באדם שני יצרים יצה"ר ויצ"ט ואם יחטא ביצה"ר הוצרך להיות בשמו דין

ומפני שחסר ממנו הוא צריך להשתדל ולקנותו.

(כב) אמר השכל: כן דברת. אמנם השלמות נוכל להבין אותו עתה בכלל, ולא בפרט^א, אלא שבדעתנו אותו בכלל, נבין למפרע החסרונות בפרט, כי על כל פנים כל חסרון הוא העדר השלמות ההוא.

(כג) אמרה הנשמה: אמור מה שאתה אומר על השלמות הזה.

(כד) אמר השכל: השלמות הזה פשוט הוא מן המקרא ומן הסברא, והוא, שיהיה האדם מתדבק בקדושתו ית', ונהנה מהשגת כבודו בלי שום מונע מפריד ומעכב. איבעית אימא קרא (ישעיה נח יד) אז תתענג על ה'^ב, (תהלים קמ יד) ישבו ישרים את פניך^ג, (שם טז יא)

מאיר הדעת

המלך, שכתוב "ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום".

יג. יש כאן הדגשה של פנים, כנ"ל בהערה י. עי' זהר ח"א נט ע"א: תא חזי זמין קב"ה לאנהרא לון לצדיקיא לעלמא דאתי ולמיהב לון אגר חולקהון אתר דעינא לא שלטא למיקם עליה כמה דאת אמר (ישעיה סד ג) עין לא ראתה אלהי"ם זולתך יעשה למחכה לו וכתוב (שם סו כד) ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי וכתוב (מלאכי ג כא) ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם זכאין אינון צדיקיא בעלמא דין ובעלמא דאתי עלייהו כתיב (ישעיה ס כא) צדיקים לעולם יירשו ארץ וכתוב (תהלים קמ יד) אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך. תרגום: בא וראה, עתיד הקדוש ברוך הוא להאיר לצדיקים לעולם הבא ולתת להם שכר חלקם, מקום שעין לא שולטת לעמוד עליו, כמו שנאמר "עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו". וכתוב "ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים ביי", וכתוב "ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם". אשרי הצדיקים בעולם הזה ובעולם הבא, עליהם כתוב "צדיקים לעולם יירשו ארץ", וכתוב "אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך".

ועי' זהר ח"ב קכג ע"ב: כד נהירא לי שמעתתא חמיניה דיוקניה דאתער קמאי זכאין אינון צדיקיא בעלמא דין ובעלמא דאתי עלייהו כתיב (תהלים קמ יד) אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך.

תרגום: כאשר מואר לי הדברי תורה, אני רואה תמונה שמתעורר לפני, אשריהם צדיקים בעולם הזה ובעולם הבא, עליהם נאמר (תהלים קמ יד) אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך. [כאן רואים אפילו מעין עולם הבא בלימוד תורה].

ועי"ש רכט ע"ב: ועל דא נשמתא אתלבשת בתרין עלמין למהוי לה שלימו בכלא בהאי עלמא דלתתא ובעלמא דלעילא ועל דא כתיב (שם קמ יד) אך צדיקים יודו

יא. עי' פירוש המשנה לרמב"ם הקדמת פרק חלק: שכמו שאי אפשר לענן להשיג צבעים, וכן חרש להשיג קולות, כך אי אפשר לבעל גוף להשיג תענוגים של רוחניות בתחילת המחשבה אלא בחקירה גדולה.

יב. בפשוטות הפסוק מדבר בענין שבת, ועי' זהר (ח"א כו ע"א): ומיד דיפקון ישראל מן גלותא עמא קדישא לחוד מיד נהר דהוה חרב ויבש אתמר ביה (בראשית ב י) ונהר יוצא מעדן דא ו' להשקות את הגן ונהר דא עמודא דאמצעיתא יוצא מעדן דא אמא עלאה להשקות את הגן דא שכינתא תתאה דבהווא זמנא אתמר במשה ובישראל (שם נח יד) אז תתענג על יהו"ה בענג דאיהו ע' עדן נ' נהר ג' גן.

תרגום: ומיד כשיצאו ישראל מהגלות, העם הקדוש לחוד, מיד נהר שהיה חרב ויבש נאמר בו "ונהר יוצא מעדן", זה ו', "להשקות את הגן". "ונהר" זה העמוד האמצעי. "יוצא מעדן" זו אמא העליונה. "להשקות את הגן" זו שכינה תחתונה, שבאותו זמן נאמר במשה ובישראל "אז תתענג על ה'", בענג, שהוא ע' עדן, נ' נהר, ג' גן.

ועי' שם רטז ע"א: ויחי יעקב וגו' (בראשית מז כח) רבי חייא פתח ואמר (ישעיה ס כא) ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ וגו' זכאין אינון ישראל יתיר מכל עמין עכו"ם דקב"ה קרא לון צדיקים לאחסין לון ירותת עלמין בעלמא דאתי לאתענגא בהווא עלמא כמה דכתיב (שם נח יד) אז תתענג על יהו"ה מאי טעמא בגין דמתדבקין בגופא דמלכא דכתיב (דברים ד ד) ואתם הדבקים ביהו"ה אלהיכם חיים כלכם היום.

תרגום: "ויחי יעקב" וגו'. רבי חייא פתח ואמר, "ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ" וגו'. אשריהם ישראל יותר מכל אומות עובדי עבודת כוכבים ומזלות, שהקדוש ברוך הוא קרא אותם צדיקים להוריש להם ירושת עולמים בעולם הבא, להתענג באותו עולם, כמו שכתוב "אז תתענג על ה'". למה, בגלל שנדבקים בגוף של

שוכע שמחות את פניך וכו"י, ואחרים כאלה רבים עד מאד, הלא המה בכל פינות דברי הנביאים והכתובים, גלויים לכל העמים, דרשו מעל ספר ה' וקראו. ובדברי רז"ל (ברכות יז ע"א) העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה וכו', אלא הצדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה. איבעית אימא סברא, הנשמה אינה אלא חלק אלוה ממעל, הנה אין תשוקתה ודאי אלא לשוב ולדבק במקורה ולהשיגו¹⁰, כטבע כל עלול החושק לעילתו, ואין מנוחתה אלא כשתשיג את זה¹⁰. אך מה יהיה ההתדבקות הזו, ומה ההשגה הזאת, אנו אין לנו כח להבין אותו כל עוד היותנו בתוך החסרונות. אבל מזה אנו מבחינים חסרונותינו, כי כמו שידענו שהשלמות הוא ההתדבקות הזו, כן נדע שהחסרונות הם כל הריחוק מזה, והמניעה המתמצעת בינותינו ובינו ית"ש, שבעבור זה אי אפשר לדבק בו כמו שנתדבק אחרי אשר תעבור המניעה, וזהו החסרון שאנו צריכים להשתדל להעביר ממנו,

ולקנות השלמות אשר זכרנו. ואמנם כאן אנו צריכים להקדמה אחת עיקרית מאד. (כה) אמרה הנשמה: ומה היא. (כו) אמר השכל: שהאלוה ב"ה היה יכול ודאי לברוא האדם וכל הבריאה בתכלית השלמות, ולא עוד, אלא שמחוקן היה ראוי שיהיה כך, כי להיותו שלם בכל מיני שלמות, גם פעולותיו ראוי שתהיינה שלמות בכל שלמות. אלא שכאשר גזרה חכמתו להניח לאדם שישלים הוא את עצמו, ברא הבריות האלה חסרות השלמות. והרי זה כאילו עכב מדת שלמותו וטובו הגדול שלא לעשות כחק גדולתה בבריות האלה, אלא לעשותם באותה התכונה שרצה בה, לפי התכלית המכוון במחשבתו הנשגבת. וכאן נכללת ידיעה אחרת, והיא מה שאמרו ז"ל: שדי, שאמר לעולמו די, ושהשמים היו נמתחים והולכים עד שגער בהם, כמו שכתוב במדרש (ב"ר פמ"ו ס"ג ג תנחומא מקץ פרק י חגיגה יב ע"א)¹¹. והיינו, כי ודאי היה יכול לברוא יותר בריות ממה שברא, והבריות עצמן יותר

מאיר הדעת

לשמך ישבו ישרים את פניך אך צדיקים יודו לשמך בהאי עלמא ישבו ישרים את פניך בההוא עלמא: תרגום: ועל כן הנשמה מתלבשת בשני עולמות להיות לה שלמות בכל בעולם הזה שלמטה ובעולם שלמעלה ועל זה כתוב (שם קמ) אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך אך צדיקים יודו לשמך בעולם הזה ישבו ישרים את פניך באותו עולם. [כאן רואים שיש מעין עולם הבא בהשגה בעולם הזה, והוא ה"יודו לשמך"].

יד. ע"י ערכין יג ע"ב: רבי יהודה אומר כנור של מקדש של שבעת נימין היה שנאמר שוכע שמחות [את] פניך אל תיקרי שוכע אלא שבע. וע"י זהר חדש (סד ע"א): כל מילוי בשבע. וע"ד שוכע שמחות את פניך וגו', אל תקרי שוכע, אלא שבע, שבע שמחות.

טו. השגה כאן היא לשון של התמלאות וגיבוש, ולא לשון של הבנה וקליטה מחשבתית.

טז. ע"י קהלת רבה (פ"ו ס"ו): וגם הנפש לא תמלא שהנפש יודעת כל מה שהיא עמלה לעצמה היא עמלה לכך אינה שבעה לא תורה ולא מעשים טובים משל למה"ד לעירוני שנשא בת מלכים אם יביא לה כל מה

יז. ז"ל: רבי נתן ורבי אחא ורבי ברכיה בשם רבי יצחק אני אל שדי אני הוא שאמרתיו לעולמי ולשמים דיי לארץ דיי שאלולי שאמרתיו להם דיי עד עכשיו היו נמתחים

(ל) אמר השכל: אנו צריכים להבין עתה מהיכן נמצא כח באדם להשלים חסרונותיו, כיון שנברא חסר. אמנם, הנה אנחנו נכנסים עתה בים גדול ורחב ידיים מאד, כי הצעות רבות וגדולות יצטרכו לנו קודם שנבא להשלמת עניננו. והנה לך צריך מתון מתון, להבין הדברים בסדר נכון, כי זה דרך החכמה, לקנות ידיעות זו אחר זו, עד שבסוף הכל יצא לאור ענין אחד שלם, שהוצרכו בעבורו כל ההקדמות ההם.

(לא) אמרה הנשמה: דבר דבריך על הסדר הנכון, ואני הנני מקשבת בכל ההמתנה וישוב המצטרך.

(לב) אמר השכל: ראשונה צריך שתדעי, שאף על פי שאמרנו כבר שרצה האדון ב"ה לתת השגה^ט מיקר שלמותו אל נבראיו, ודאי הוא שלא היה הרצון בזה לתת להם השגה מכל שלמותו אשר אין לו סוף שיעור ותכלית כלל, אלא אדרבה, רק קצה קטן ממנו רצה לגלות להם, ובו יהיה כל תענוגם בהשיגם אותו, כמו שביארנו. וזה דבר פשוט ונרצה מאד, מן הטעם, כי אי אפשר לעלות ונברא אשר כמונו להשיג כל שלמות הבורא ית"ש, וכענין שנאמר (איוב יא ז) החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא³. ונמצא, שכל

גדולות ממה שברא, ואם היה רוצה לברוא בריותיו לפי ערך הפועל, לא היה להם שיעור, כמו שאין שיעור לו וליכלתו. אבל בראם לפי ערך הנפעל, דהיינו ששיער בהם המדה והתכונה הנאותה בהם לפי המכוון בהם. ונמצא, שעכ"פ עיכב כביכול^ט, יכולתו הַרְבֵּה ובלתי בעלת תכלית, שלא תפעל בבריותיו כמו ערכה, ולא תפעל אלא לפי ערך הבריות האלה הנפעלות ממנה.

(כז) אמרה הנשמה: כל זה מוכרח ודאי, כי מן האמונה הוא שהאלוה יתברך שמו הוא כל יכול בכל פנים, ואי אפשר לשום שום גבול או שיעור ליכלתו כלל. וכל מה שאנו רואים שנברא ממנו בשיעור מיוחד ומוגבל, לא יהיה לפי ערכו ח"ו, אלא לפי מה שגזר רצונו לפעול.

(כח) אמר השכל: נגדור הכלל הזה, אחר נלך אל הקדמה אחרת עיקרית מאד. זה הכלל, האלוה ית"ש מנע, כביכול, את עצמו, פירוש, שמנע את יכלתו, בברוא לפי מה שרצה וכיון בהם, ובראם חסרים כדי שישלימו הם את עצמם, ויהיה שלמותם שכרם בזכות מה שטרחו להשיגו. וכל זה רק ברצותו להטיב הטבה שלמה.

(כט) אמרה הנשמה: עתה נשמע ההקדמה הזאת שאמרת.

מאיר הדעת

כ. ע"י פרדס (שער כג פרק ח): חקר, פי' הרשב"י ע"ה (בתיקונא יט דף ל"ז ע"ב) בפסוק (איוב יא ז) החקר אלוה תמצא, כי חקר הוא מלכות כאשר היא תחת הת"ת, הדום רגליו. ונראה הטעם כי שם חקירות הת"ת והתגלותו, כי אין מי שישגיגהו, כי אם במלכות, וזה החקר אלוה שהוא הת"ת וכו'. אמנם עיי"ש באדרת אליהו: "החקר" זה מעשה בראשית, כמו שנאמר (ט ז) עושה גדולות עד אין חקר, ולגדולתו אין חקר (תהילים קמה ג), אלהי גדלת מאד (שם קד א), בורא קצות הארץ אין חקר לגדולתו (ישעיה מ כח). תכנית הנהגתו בפרטי הברואים שאין תכלית למספרם, וזהו "אם עד תכלית שדי תמצא", הלא הוא אין סוף ותכלית.

והולכים. וז"ל הגמ' חגיגה: ואמר רב יהודה אמר רב בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי עד שגער בו הקדוש ברוך הוא והעמידו שנאמר עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו והיינו דאמר ריש לקיש מאי דכתיב אני אל שדי אני הוא שאמרתי לעולם די אמר ריש לקיש בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את הים היה מרחיב והולך עד שגער בו הקדוש ברוך הוא ויבשו שנאמר גוער בים ויבשהו וכל הנהרות החריב.

יח. ע"י רש"י מגילה כא ע"א: כביכול - נאמר בהקדוש ברוך הוא כבאדם, שיכול להאמר בו כן.
יט. ע"י לעיל הערה טו.

(לג) אמרה הנשמה: זה פשוט אצל כל חכמי לב, וכבר נאמר (תהלים קו ב), מי ימלא גבורות ה' וגו'.

מה שיוכלו להשיג הנבראים, לא יהיה אפילו כטפה מן הים הגדול מן השלמות של הבורא ית"ש.

יחודו ית'

המעלות האלה, נמשך לנו מזה איסור החקירה בהם, כי על כל כיוצא בזה נאמר (חגיגה יג ע"א) במופלא ממך אל תדרוש^ב, במכוסה ממך אל תחקור, וכן אמרו (ס"י פ"א מ"ח) אם רץ לך, שוב למקום^ב.

אבל יחודו, אדרבא, זה מתגלה ומתברר לנו בירור גמור. ונמשך לנו מזה שלא די שהוא מתברר לנו, אלא שחייבים אנחנו להשיב אל לבנו הידיעה הזאת, לתקוע אותה בלבבנו בישוב גמור בלי שום פקפוק כלל. והוא מה שמצוינו משה רבנו ע"ה מפי הגבורה (דברים ד ט): וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד^ב. ופי עליון מעיד

(לד) אמר השכל: עתה כשנשיב אל לבנו כל סדרי מעשיו ית', כל המעשה הגדול אשר עשה מני שים אדם עלי ארץ, וכל אשר הבטיח לנו לעשות ע"י נביאיו הקדושים, הנה מה שמתברר לנו מכל זה בירור גמור, הוא עוצם יחודו יתברך^ב. ותראי שכל שאר מעלות שלמותו הבלתי בעלת תכלית^ב, אינם מתבררים אצלנו כלל, שאין בנו כח להשיג אותם. דרך משל, ידענו שהוא חכם, אבל לא השגנו סוף חכמתו, ידענו שהוא יודע, ולא השגנו ידיעתו. ועל כן אמרו ז"ל (תיקו"ז יט ע"א): אנת הוא חכים, ולאו בחכמה ידיעא, אנת הוא מביין, ולאו בכינה ידיעא^ב. וכיון שאין אנו יכולים להשיג

מאיר הדעת

אבל לא שיש בך צדק ידועה שהוא דין, ואינו משפט ידועה שהוא רחמים ולא מכל אלה המדות כלל.

ע"י בגר"א: אלא לאשתמודעא כו' - ר"ל, שאינו מנהיג בספיי אלא להכירו ולידע, שכפי שאדם מודד מורדין לו, שיש על הכל מדה ידועה, והוא מעניש ומשלם שכר בהם.

כד. ע"י תיקו"ז יג ע"ב: כתר עליון דאיהו מופלא ומכוסה, ועי"ש בגר"א שזה במופלא ממך. והיינו אפילו בכתר אסור לחקור.

כה. ז"ל: עשר ספירות בלימה, בלום פיך מלדבר ולבך מלהרהר, ואם רץ פיך לדבר ולבך להרהר שוב למקום, שלכך נאמר (יחזקאל א יד) והחיות רצוא ושוב ועל דבר זה נכרת ברית, ע"כ. וע"י בגר"א שם: ואם רץ פיך לדבר ולבך להרהר שוב למקום - הידוע, והוא שנאמר (שמות לג כא) הנה מקום אתי כו', ע"כ. ע"י תיקוני זהר דף עה ע"א - ושכינתא בה אתמר הנה מקום אתי.

כו. ע"י זהר ח"א יב ע"א: פקודא רביעאה למנדע דיהו"ה הוא האלהי"ם כמה דאת אמר (דברים ד ט) וידעת

כא. ע"י לקמן הערה נב.

כב. היינו אין סופי.

כג. ז"ל בשלימות: אנת חכים ולאו בחכמה ידיעא אנת הוא מביין ולא מבינה ידיעא לית לך אתר ידיעא אלא לאשתמודעא תוקפק וחילך לבני נשא ולאחזאה לון איך אתנהיג עלמא בדינא וברחמי דאינון צדק ומשפט כפום עובדיהון דבני נשא דין איהו גבורה משפט עמודא דאמצעייתא צדק מלכותא קדישא מאזני צדק תרין סמכי קשוט הין צדק אות ברית כלא לאחזאה איך אתנהיג עלמא אבל לאו דאית לך צדק ידיעא דאיהו דין ולאו משפט ידיעא דאיהו רחמי ולאו מכל אלין מדות כלל.

תרגום: אתה הוא חכם ולא בחכמה ידוע, את ההוא מביין ולא מבינה הידועה. אין לך מקום ידוע אלא להיות ניכר כחך וחוזקך לבני אדם ולהראות להם איך מתנהג עולם בדין וברחמים שהם צדק ומשפט כפי מעשיהם של בני אדם. דין הוא גבורה, משפט הוא עמוד האמצעי, צדק הוא המלכות הקדוש, מאזני צדק, שני עמודי האמת, הין צדק אות ברית, הכל להראות איך מתנהג העולם.

בלשון הזה, ראו עתה כי אני הוא וגו'.
 ובדברי הנביא ישעיה נתבאר בהדיא (ישעיה מג
 י-יא): למען תדעו ותאמינו לי ותבינו כי אני
 הוא^כ, לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה,
 אנכי אנכי ה' ואין מבלעדי מושיע. וכמו
 שכתוב (ישעיה מד ו): אני ראשון ואני אחרון
 ומבלעדי אין אלהים, וכמו שכתוב (ישעיהו מה
 ז-ח): למען ידעו ממזרח שמש וממערבה כי
 אפס בלעדי אני ה' ואין עוד. יוצר אור ובורא

בעצמו ומודיע, כי כל הנלקט מכל מסיבותיו
 הגדולות אשר הוא מתהפך בעולמו, הלא
 הוא גילוי יחודו הגמור הזה, כענין אמרו
 (דברים לב לט): ראו עתה כי אני הוא ואין
 אלהים עמדי^כ, ומקרא זה נאמר אחר שכלל
 כל סיבוב הגלגל, שהיה עתיד ומזומן להיות
 סובב בעולם, שנכלל הכל בדברי השירה
 ההיא של האזינו, וכמו שפשטן של כתובים
 עצמן מוכיח, והנה חותם החזון שלו חתם

מאיר הדעת

מאלין עלות שום עובדא עד דנטיל רשות מההוא דעליה
 כמה דאוקימנא לעילא בנעשה אדם נעשה ודאי על תרין
 אתמר דאמר דא לההוא דלעילא מניה נעשה ולא עביד
 מדעם אלא ברשו ואמירה מההוא דלעילא מיניה וההוא
 דלעילא מיניה לא עביד מדעם עד דנטיל עצה מחבריה
 אבל ההוא דאתקרי עלת על כל עלות דלית לעילא מניה
 ולא לתתא שוה ליה כמה דאת אמר (ישעיה מ כה) ואל מי
 תדמיוני ואשוה יאמר קדוש אמר ראו עתה כי אני אני
 הוא ואין אלהים עמדי דנטיל עצה מניה כגוונא דההוא
 דאמר (בראשית א כו) ויאמר אלהים נעשה אדם.

תרגום: פתח עוד רבי שמעון ואמר, "ראו עתה כי אני
 אני הוא ואין אלהים עמדי וגו'". אמר, חברים שמעו
 דברים עתיקים שרציתי לגלות אחר שנתנה רשות עליונה
 לומר. מי זה שאמר ראו עתה כי אני אני הוא, אלא זהו
 עילת על כל העליונים, אותו שנקרא עילת העילות, עילת
 מהעילות האלה, שלא יעשה אחד מהעילות הללו שום
 מעשה עד שיקח רשות מאותו שעליו, כמו שבארנו
 למעלה בנעשה אדם. נעשה ודאי על שנים נאמר, שאמר
 זה לאותו שלמעלה ממנו נעשה, ולא עושה דבר אלא
 ברשות ואמירה מאותו שלמעלה ממנו. ואותו שלמעלה
 ממנו [נעשה] לא עושה דבר עד שלוקח עצה מחבירו.
 אבל אותו שנקרא עילת על כל עילות, שאין למעלה ממנו
 ולא למטה שוה לו, כמו שנאמר "ואל מי תדמיוני ואשוה
 יאמר קדוש". אמר, "ראו עתה כי אני אני הוא ואין
 אלהים עמדי" שלוקח ממנו עצה, כדוגמת אותו שאמר
 "ויאמר אלהים נעשה אדם".

"עילת על כל עלאין" הוא כינוי לאור א"ס ולמאציל
 העליון ב"ה (הקדוש ש טו ע"א). ועי' ע"ח שער ג' פרק ג'
 שמשמע שזהו כינוי לא"ק. ועי' דע"ה ח"א יג ע"ד,
 ש"עילת העילות" הוא כינוי לאוירא, ואילו "עילת על כל
 העילות" הוא כינוי למאציל ית' שמו.

כח. עי' תיקון ז ע"א, שאני הוא כינוי למידת המלכות,
 ואם כן הוא פירוש אחר מאשר בהערה הקודמת.

היום והשבות אל לבבך כי יהו"ה הוא האלהים
 ולא תכללא שמא דאלהים בשמא דיהו"ה למנדע דאינון
 חד ולית בהו פרודא והיינו רזא דכתיב (בראשית א יז) יהי
 מארת ברקיע השמים להאיר על הארץ למהוי תרין שמהן
 חד בלא פרודא כלל לאתכללא מארת חסר בשמא
 דשמים (נ"א דרשים) דאינון חד ולית בהו פרודא נהורא
 אוכמא בנהורא חיוורא לית בהו פרודא וכלא חד.

תרגום: מצוה רביעית: לדעת שה' הוא האלהים, כמו
 שנאמר "וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא
 האלהים", ושיכלל השם של אלהים בשם של הו"ה,
 לדעת שהם אחד ואין בהם פרוד. והיינו סוד הכתוב "יהי
 מארת ברקיע השמים להאיר על הארץ", שיהיו שני
 השמות אחד בלי פירוד כלל, שיכלל מארת חסר בשם
 של שמים (שְׁרָשָׁם) שהם אחד, ואין בהם פרוד. אור
 שחור באור לבן אין בהם פרוד, והכל [דבר] אחד.

ועי' זהר ח"ב קסא ע"א: כתיב וידעת היום והשבות אל
 לבבך כי יהו"ה הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ
 מתחת אין עוד הכא תליא כל רזא דמהימנותא למנדע
 מגו דא רזא דכל רזין למנדע סתימו (נ"א רזא דכל וכר')
 דכל סתימין יהו"ה אלהים שם מלא וכלא חד אתה
 הראת לדעת הכא רזא דרזין לאינון ידעי מדין.

תרגום: כתוב וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא
 האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד כאן
 תלוי כל סוד האמונה לדעת מתוך זה סוד כל הסודות
 לדעת סתור (סוד של כל) כל הנסתרים יהו"ה אלהים שם
 מלא והכל אחד אתה הראת לדעת כאן סוד הסודות
 ליודעי מדין.

כז. עי' זהר ח"א כב ע"ב: פתח עוד רבי שמעון ואמר
 (דברים לב לט) ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי
 וגו' אמר חברייא שמעו מלין עתיקין דבעינא לגלאה בתר
 דאתיהיב רשו עלאה למימר מאי ניהו דאמר ראו עתה כי
 אני אני הוא אלא דא הוא עלת על כל עלאין ההוא
 דאתקרי עלת העלות עלת מאלין עלות דלא יעביד חד

ישוב הדעת ועצה נכונה בענין הזה. וכבר אמרתי, זה ים גדול ורחב ידיים הוא, שיש לנו לשוט בו כנפשנו שבענו.

(לה) אמרה הנשמה: מה הבנה צריכה בזה. הנה יחוד, רצונו לומר שהקדוש ב"ה הוא אחד ודאי, ואין זולתו.

(לו) אמר השכל: כן, ודאי הוא שזהו הענין בכלל. אבל עדיין דבר זה צריך לפנים.

והוא ממש מה שאמר הכתוב (דברים ד לח) אתה הראת לדעת וגו' אין עוד מלבדו, שפירושו זהו ז"ל (סנהדרין סז ע"ב), אפילו לדבר כשפים^{בט}.

והיינו, כי הנה כשאנו אומרים שהקב"ה הוא אחד, אינו די שנבין שהוא אחד במציאותו, דהיינו שאין מצוי מוכרח אלא הוא^א, ושאיין בורא אלא הוא, אבל צריכים אנו להבין עוד,

שאיין שום שליט ומושל אלא הוא, ואין מנהיג לעולמו או לשום בריה בעולמו אלא הוא, ואין מעכב על ידו, ואין מונע לרצונו, וזהו ששליטתו יחידית וגמורה^{לא}. והוא הענין

מה שנתבאר בכתוב (דברים לב ט), ראו עתה כי אני וגו' אני אמית ואחיה וגו' ואין מידי מציל^{לב}, וכך נאמר (איוב כג יג) והוא באחד ומי

חשך עושה שלום ובורא רע, אני ה' עושה כל אלה. והנה למען ידעו, למען תדעו ותבינו, כתיב, משמע שרוצה שנדע בידיעה והבנה. ותכלית כל ההצלחה שהוא מבטיח לישראל הוא התברר יחודו לעיני הכל.

ודבר זה נזכר פעמים אין מספר בדברי הנביאים ע"ה (ישעיהו ב יא): ונשגב ה' לבדו ביום ההוא. (זכריה יד ט): והיה ה' למלך

וגו' ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. (צפניה ג ט): כי אז אהפוך אל עמים לקרוא כלם בשם ה' לעבדו שכם אחד. וסוף דבר, הלא זה

עדותנו בכל יום תמיד (דברים ו ד): שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד.

נמצא, שכל מה שמתברר לנו באמת מעוצם שלמותו הבלתי בעלת תכלית הוא רק

יחודו השלם. שכאשר נביט בהבטה עיונית על כל המעשים אשר נעשו תחת השמים, נראה הילוך אחד שסובב והולך, והיתה מנוחתו רק גילוי האמת הזאת. עתה צריכים

אנו להבין היחוד הזה, ומהו הנרצה בו, והוא מה שצונו הכתוב (דברים ד לט) והשבות אל

לבבך כי ה' הוא האלהים וגו', משמע שצריך

מאיר הדעת

כט. ז"ל בשלימות: אין עוד מלבדו אמר רבי חנינא אפילו לדבר כשפים, ההיא איתתא דהות קא מהדרא למשקל עפרא מתותי כרעיה דרבי חנינא, אמר לה אי מסתייעת זילי עבידי אין עוד מלבדו כתיב. איני והאמר רבי יוחנן, למה נקרא שמן מכשפים, שמכחישין פמליא של מעלה. שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה.

פ"י רש"י, מתותי כרעיה - לעשות לו מכשפות: אם מסתייע - מילתיך, אם את מצלחת לעשות לי מכשפות עשי: אין עוד מלבדו כתיב - ואם המקום חפץ בי לא תוכלי להרע, ואם תוכלי מאתו יצא ואני מקבלן: דנפיש זכותיה - ומסרי נפשיה משמיא לאצוליה.

ע"י הרקאנאטי בלק: וסוד הענין כי אין הבורא יתברך ויתעלה משנה סדר פעולות מדותיו בעבור האדם רק אם יהיה ראוי לכך כרבי חנינא שאמרו עליו שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה.

ל. ע"י משנה תורה (הלכות יסודי התורה פרק א הלכות ב-ד): ואם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי אין דבר אחר יכול להמצאות. ואם יעלה על הדעת שאין כל הנמצאים

מלבדו מצויים הוא לבדו יהיה מצוי, ולא יבטל הוא לבטולם, שכל הנמצאים צריכין לו והוא ברוך הוא אינו צריך להם ולא לאחד מהם, לפיכך אין אמתתו כאמתת אחד מהם. הוא שהנביא אומר וה' אלהים אמת, הוא לבדו האמת ואין לאחר אמת כאמתתו, והוא שהתורה אומרת אין עוד מלבדו, כלומר אין שם מצוי אמת מלבדו כמותו.

וע"י מורה נבוכים (חלק א פרק סג), ז"ל: הוא נמצא לא במציאות, ובא באור הענין ההוא ופרושו כן, הנמצא אשר הוא הנמצא, כלומר, המחויב המציאות. וזה אשר יביא אליו המופת בהכרח, שיש דבר מחויב המציאות לא נעדר ולא יעדר.

לא. ע"י נספח בסוף הספר עיקר הראשון של הי"ג עיקרים.

לב. ע"י זהר ח"א כב ע"ב: אמר לון חברייא אית לן לאשלמא קרא דכמה רזין טמירין אית בהאי קרא (דברים לב לט) אני אמית ואחיה וגו' אני אמית [ואחיה] בספירן אחיה מסטרא דימינא חיי ומסטרא דשמאלא מותא ואי

יסוד גדול לאמונתנו הודאית, וכמו שנכתוב עוד לפנינו בס"ד.

ישיבנו וגו'ל, וכן אנו מעידים לפנינו (תפילה נעילה) מי יאמר אליו מה תעשה. ותדעי שזה

מאיר הדעת

"ואין אלהים עמדי" זה סמא"ל ונח"ש. "אני אמית ואחיה". "אני אמית" בשכינתי למי שהוא רשע, ואני "אחיה" בה את מי שהוא צדיק. "ואין מידי מציל", זה י"ד יהו"ה שהוא יהו"ה, יו"ד ה"א וא"ו ה"א, והוא כו"ו במוכס"ז כו"ו, והכל אמת. אבל מה שנתבאר למעלה עילת העליון שהוא עילת על כל העילות, והסוד הזה לא נמסר לכל חכם ונביא. (אבל מה שנאמר למעלה על עליון שהוא על העילות, הסוד הזה לא נמסר אלא לכל חכם ונביא).

לג. עי' זהר ח"א רמא ע"א: פתח רבי אלעזר ואמר (איוב כג יג) והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש האי תקונא עלאה <הוא> כלא חד (הוא) לא הוי ביה פרודא כהאי תתאה דהא כתיב (בראשית ב י) ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים ואף על גב דאית ביה פרודא כד יסתכלון מלי כלא סלקא לחד אבל האי תקונא עלאה דיובלא קיימא על תריסר כהאי תתאה ואף על גב דאיהו חד האי חד אשלים לכל סטר בהאי סטר ובהאי סטר אינון שית סטרין עלאין תריסר הוו דכל חד אוזיף לחבריה ואתכליל מניה ואשתכחו תריסר וגופא וכלא קיימא על תריסר מאן גופא דא יעקב והא אתמר אלא רישא וגופא בחד קיימי תו תריסר תלת קשרין דדרועא ימינא חס"ד חסדים תלת קשרין דדרועא שמאלא גבור"ה גבורות תלת קשרין בירכא ימינא נצ"ח נצחים תלת קשרין בירכא שמאלא הו"ד והודות הא תריסר וגופא קיימא עלייהו <הא תליסר> תו בתליסר מכילין (ד)אורייתא אתפרש וכלא חד מעילא לתתא ביחודא עד ההוא אתר דקיימא על פרודא.

תרגום: פתח רבי אלעזר ואמר, "והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש". זה תיקון העליון הזה, הוא הכל אחד, לא היה בו פירוד כתחתון הזה, שהרי כתוב "ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים". ואף על גב שיש בו פירוד, כשיסתכלו בדברים, הכל עולה לאחד. אבל תיקון עליון היובל הזה עומד על שנים עשר, כמו התחתון הזה, ואף על גב שהוא אחד, האחד הזה משלים לכל עבר, בצד זה ובצד זה. אותם ששה צדדים עליונים הם שנים עשר, שכל אחד מלוה לחבירו ונכלל ממנו, ונמצאו שנים עשר והגוף, והכל עומד על שנים עשר. מי הגוף, זה יעקב, והרי נתבאר. אלא ראש גוף עומדים באחד. עוד שנים עשר, שלשה פרקים של זרוע ימין, חס"ד חסדים. שלשה פרקים של זרוע שמאל, גבור"ה גבורות. שלשה פרקים בירך ימין, נצ"ח נצחים. שלשה פרקים בירך שמאל, הו"ד והודות. הרי שנים עשר. והגוף עומד עליהם, הרי

לא אסתכמן תרוייהו בעמודא דאמצעיתא לא אתקיים דינא דאינון במוכת תלתא כחדא (הוינא) ולזמנין אסתכמו תלתא למעבד דינא וייתי י"ד (ימינא) דאיהי פשוטה לקבל שבים דאיהו יהו"ה יו"ד ה"א וא"ו ה"א ודא שכינתא אתקרי יד ימין מסטרא דחסד יד שמאל מסטרא דגבורה יד יהו"ה מסטרא דעמודא דאמצעיתא כד בר נש תב בתיוכתא האי יד <שזיב> (שאיב) ליה מן דינא אבל כד דן עלת [על כל] העלות אתמר ביה ואין מידי מציל ועוד תלת זמנין אתמר בהאי קרא אני אני [אני] דאית בהון א' א' א' י' י' דאתרמיוזו ביו"ד ה"י וא"ו ה"י יו"ד ה"א וא"ו ה"א ואית בהון ג' ווי"ן ו' ו' ו' ואחיה ואני ואין דאתרמיוזו באלין שמהן ועם כל דא דהאי קרא הא אוקמוה [חברייא] לגבי אלהים אחרים כמא דאת אמרת ראו עתה כי אני אני הוא דא קב"ה ושכינתיה דאתמר בהו אנ"י והו"ו ואין אלהים עמדי דא סמא"ל ונח"ש אני אמית ואחיה אני אמית בשכינתי למאן דאיהו חייב ואני אחיה בה למאן דאיהו זכאי ואין מידי מציל דא י"ד יהו"ה דאיהו [יהו"ה] יו"ד ה"א וא"ו ה"א ואיהו כו"ו במוכס"ז כו"ו וכלא קשוט אבל מה דאתמר לעילא [עילת עלאה דאיהו עלה על כל העלות] (עלת העלות איהו על כל עלות) והאי רזא לא אתמסר לכל חכימא ונביאה <נ"א אבל מה דאתמר לעילא על עלאה דאיהו על העלות האי רזא לא אתמסר אלא לכל חכימא ונביאה>.

תרגום: אמר להם, חברים, יש לנו להשלים הפסוק, שכמה סודות טמירים יש בפסוק הזה, "אני אמית ואחיה וגו'", "אני אמית ואחיה" בספירות. "אחיה" מצד של הימין חיים, ומצד השמאל מות. ואם לא מסכימים שניהם עם עמוד האמצעי, לא מתקיים הדין, שהם במושב שלשה כאחד. ולפעמים שלשה מסכימים לעשות דין, ויבא יד (ימין) שהיא פשוטה לקבל שבים, שהוא יהו"ה יו"ד ה"א וא"ו ה"א. וזו שכינה נקראת יד ימין מצד החסד. יד שמאל מצד הגבורה. יד יהו"ה מצד עמוד האמצעי. כשאדם שב בתשובה היד הזו מצילה אותו מהדין, אבל כשעילת על כל העילות דן, אז נאמר בו "ואין מידי מציל". ועוד, שלש פעמים נאמר בפסוק זה אני אני אני, שיש בהם א' א' א' י' י' י', שנרמזו ביו"ד ה"י וא"ו ה"י, יו"ד ה"א וא"ו ה"א. ויש בהם שלש ווים, ו' ו' ו', ואחיה ואני ואין שנרמזו בשמות האלה. ועם כל זה שהרי החברים ביארו את הפסוק הזה אצל אלהים אחרים, כמו שנאמר "ראו עתה כי אני אני הוא", זה הקדוש ברוך הוא ושכינתו, שנאמר בהם אנ"י והו"ו.

בתחתונים, והשתדלותם וחריצותם הוא המועיל, ועצלותם הוא המזיק, כענין (דברים ח יז) כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. עוד אמרו, הכל תלוי במזל, ומקרה אחד לכל, ואין כאן אלא הדרך הטבעי, לא יותר, אם להטיב אם להרע.

הדעת הרביעית, היא דעת גויי הארץ האומרים, חטא ישראל, אין ישועתה לו באלהים סלה (תהלים ג א) ח"ו, כסף נמאס קראו להם (ירמיהו ג א). כי הקב"ה בחר בהם ונתן להם הבחירה בידם להיות צדיקים או רשעים, והם הרשיעו לעשות, ומנעו ממנו ית' כביכול, שיוכל להטיב עוד להם, כענין (דברים לב יח) צור ילדך תשילי, והוכרח לעזוב אותם ולהחליפם באומה אחרת ח"ו, מפני שאי אפשר להושיעם. ואורך הגלות מורה לכאורה על זה, ומפחיד הלבבות שאינם חזקים באמונה האמיתית^ל.

הדעת החמישית, היא דעת פושעי ישראל, אותם שהיו מכירים את קונם ומכוונים למרוד בו, כאמון שאמר, כלום מכוין אני אלא להכעיס (סנהדרין קג ע"ב^{לח}), וכל דכוותיה. וקרא כתיב (ישעיהו ג ח) למרות עיני כבודו, שהיו חושבים שיוכלו לעשות נגד רצונו ח"ו, ויכעיסוהו במעשיהם הרעים, כמי שמכעיס את חברו בעל כרחו. ואחרים חשבו

ואמנם עיקר הידיעה הזאת היא לאפוקי ממיני סברות רעות הנופלים בלבבות בני אדם, מהם שנפלו בלב עובדי עבודה זרה, ומהם בלב רוב המון עם הארץ, מהם בלב גויי הארץ, ומהם בלב פושעי ישראל הראשונים אשר השחיתו לעשות.

הנה העובדי עבודה זרה היו משני מינים: המין הראשון חשבו שהקב"ה נעלה מן הדברים השפלים, ואינו מביט בהם, ויש אחרים תחתיו, הם המה כוכבי השמים וכסיליהם, שריהם וכל צבאם, שהם המשגיחים בעולם. ועל כן העמידו להם עבודות, עשו להם מזבחות, להם יזבחו ולהם יקטרו, להמשיך מהם השפעה לתועלתם^{לז}.

המין השני אמרו, חס וחלילה, שתי רשויות הם, אחד פועל טוב ואחד פועל רע, כאמרם, אין הפך בלא הפכו, ובהיות האל ית"ש תכלית הטוב, יהיה ח"ו כנגדו מי שהוא תכלית הרע, ומשני מקורות אלה, אמרו, נולדות הפעולות בעולם הזה, מקצתם לטובה ומקצתם לרעה. והוא ענין (סנהדרין לט ע"א), מפלגא ולעילא, דהורמיז, מפלגא ולתתא, דאהורמיז, שאמר ההוא מינא לאמימר^{לח}.

הדעת השלישית, היא דעת המון האנשים, שחושבים שדברי העולם הזה הולכים לפי חוקות טבעם שהטביע הבורא

מאיר הדעת

שכל מה שאדם מכניס דרך פיו מוציא דרך הנקבים התחתונים].

לו. עי' לקמן אות מח.

לז. עי' ויקרא (כו מד) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלהיהם. ועי' שמ"ר פכ"ג סי' ה: משה אומר (ויקרא כז) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם וגו' איני יכול להניחם כי אני ה' אלהיהם מפני קדושת שמי עשיתי ועמי אתם חוזרים. ועי' תנא דבי אליהו רבה פרק כד: נשבע הקב"ה לעמו שלא יחליפם באומה אחרת ולא ישנם ולא ימירם בעם אחר ולא יכלה אותם שנאמר (הושע יא) לא אעשה חרון אפי וגו'.

לח. ז"ל: מנשה בא על אחותו אָמון בא על אמו שנאמר

שלשה עשר. עוד, בשלש עשרה מדות התורה מתפרשת, והכל אחד, מלמעלה למטה ביחוד, עד אותו מקום שעומד על פירוד.

לד. עי' רמב"ם י"ג עיקרים היסוד החמישי הובא בנספח בסוף הספר.

לה. ז"ל: אמר ליה ההוא אמגושא לאמימר מפלגך לעילאי דהורמיז [פי' רש"י: שד, כדאמר (ב"ב עג ע"א) הורמיז בר לילתא] מפלגך לתתאי דאהורמיז [פי' רש"י: הקב"ה] אמר ליה אם כן היכי שביק ליה אהורמיז להורמיז לעבורי מיא בארעיה. תרגום: אמר ליה אותו מכשף לאמימר: מחציק העליון הוא של הורמיז, וחציק התחתון של אהורמיז. אמר ליה אמימר, אם כן איך אהורמיז נתן להורמיז להעביר מים במקומו [פי' רש"י:

ולא במקרה, ולא בטבע, ולא במזל, אלא הוא השופט כל הארץ וכל אשר בה, וגוזר כל אשר יעשה בעליונים ובתחתונים, עד סוף כל המדרגות שבכל הבריאה כולה. ומעוצם יחוד שליטתו הוא שאין לו שום הכרח וכפיה כלל, וכל סדרי המשפט וכל החוקים אשר חקק, כולם תלויים ברצונו, ולא שהוא מוכרח בהם כלל.

הנה כשרוצה, משעבד רצונו, כביכול, למעשי בני האדם, כענין ששנינו (אבות פ"ג מ"ט) והכל לפי רוב המעשה^{מא}. וכשהוא רוצה, אינו חושש לכל המעשים, ומטיב בטובו למי שרוצה, וכמו שאמר למשה רבנו ע"ה (ברכות ז ע"א) וחנותי את אשר אחון, אע"פ שאינו הגון^{מב}. וכבר נאמר (איוב לה ו) אם חטאת מה תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה לו^{מג}, ואז נאמר (ירמיהו נ כ) יבוקש את עון ישראל

להתחזק בכשפים וקסמים, ואחרים בידיעת מלאכי השרת ומשמרותיהם, כמ"ש במדרש (איכה רבה פ"ב ס"ה) שהיו אומרים לירמיהו, אנא מקיף לה מיא אנא מקיף לה אשא^ט.

ואמנם המאמין ביחוד ומבין ענינו, צריך שיאמין שהקב"ה הוא אחד יחיד ומיוחד^מ, שאין לו מונע ומעכב כלל ועיקר בשום פנים ובשום צד, אלא הוא לבדו מושל בכל. לא מבעיא שאין רשות נגדו ח"ו, אלא הוא עצמו בורא הטוב והרע, כענין הכתוב (ישעיה מה ז) יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא רע אני ה' עושה כל אלה, שאין אחר תחתיו שיהיה לו שליטה בעולם, דהיינו שאין שום שר ולא שום כח שני, כמו שחשבו עובדי עבודה זרה. ולא עוד, אלא שהוא לבדו משגיח על כל בריותיו השגחה פרטית, ואין שום דבר נולד בעולמו אלא מרצונו ומידו,

מאיר הדעת

ממלכה זה צדקיה מלך יהודה ושריה אלו שרים של מעלה.

מ. מלשון תפילת ר' נחונא בן הקנה.

מא. ז"ל: הכל צפוי, והרשות נתונה, ובטוב העולם נדון. והכל לפי רב המעשה.

מב. עי' ספר הפליאה (עמוד רפ"ט): מכתר עליון הנקרא אין, אינם יכולים לדבר עליו, כי במה שלא יוכל להשיג לא יוכל לדבר ממנו. וע"כ קריאת הא' רומז עליו, שקריאתו הוא אויר שאינו נתפס, כזה א. ונקרא אחדות השהו, כי הוא המקבל אחדות באמת, והוא אב המרחם, שנאמר כרחם אב על בניו, ועליו אמר הכתוב, וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם, אע"פ שאינו ראוי, ונקרא כבוד שני, כי הוא אחר מציאת הפלא הנקרא אין, והוא שני לו.

מג. עי' שער ההקדמות (נה ע"א): ביאור משנת מסכת אבות פ"ה, בעשרה מאמרות נברא העולם וזהו סוד משנת בי' מאמרות נברא העולם: ומה ת"ל, והלא במאמר א' יכול להבראות, אלא להפרע מן הרשעים, שמאבדים את העולם, שנברא בי' מאמרות. וליתן שכר טוב לצדיקים, שמקיימים את העולם, שנברא בי' מאמרות וכו' עוד יש טעם שני, למה שנוגע אל המאמרות עצמם, כי אלו היו תחלה כלם מאמר אחד,

כי הוא אמון הרבה אשמה רבי יוחנן ורבי אלעזר חד אמר ששרף את התורה וחד אמר שבא על אמו אמרה לו אמו כלום יש לך הנאה ממקום שיצאת ממנו אמר לה כלום אני עושה אלא להכעיס את בוראי.

לט. ז"ל בשלימות: הרס בעברתו מבצרי בת יהודה ר' יודן אמר כל בירה ובירה שהיתה בירושלים לא היתה ראויה להכבש פחות מארבעים יום ר' פנחס אמר פחות מחמשים יום וכיון שגרמו עונות הרס בעברתו מבצרי בת יהודה הגיע לארץ חלל ממלכה ושריה חלל ממלכה אלו ישראל כד"א (שמות י"ט) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש ושריה אלו שרים של מעלן את מוצא עד שלא באו השונאים היה ירמיה אומר להם עשו תשובה שלא תלכו בגלות אמרו לו אם יבאו השונאים מה יכולין לעשות לנו חד אמר אנא מקיף לה חומת מיא וחרניא אמר אנא מקיף לה חומת נורא וחרניא אמר אנא מקיף לה חומת פרזלא אמר להו הקב"ה בידי אתון משתמשין עמד הקב"ה ושינה את שמותם של מלאכים דעל מיא עבד על נורא ודעל נורא עבד על פרזלא והיו מזכירין שמותם מלמטה ולא היו עונין להם הדא הוא דכתיב (ישעיה מ"ג) ואחלל שרי קדש וכיון שגרמו העונות ובאו השונאים התחילו מזכירין שר פלן איתא עביד לו מיליא פלן אמר ליה לית בחילי דאנא מירים מינה ד"א חלל ממלכה ושריה חלל

וממה שצריך להאמין, הוא קרוב למה שהזכרנו עתה, והיינו שבהיות שהוא ית"ש אינו מוכרח במעשיו, על כן לא יוכל שום נברא להתחזק ולעשות נגדו, אפילו שישתמש מן החוקים והסדרים עצמם שהוא ית' חקק, כי הרי הוא עשאו, והוא יכול לשנותם ולבטלם כרצונו, והיינו (סנהדרין טו ע"א) אין עוד מלבדו ואפילו כשפים^{מט}, שזכרנו למעלה. שאף על פי שלפי סדרי המערכה העליונה שרצה הקב"ה וערך, הנה כשפים מכחישים פמליא של מעלה (סנהדרין שם), הנה כשהוא רוצה, מושל בכוחו ומבטלם, והיו כלא היו, ולא כשחשבו הפתאים שיוכלו

ואיננו וגו' כי אסלח לאשר אשאי^{מט}, וכן נאמר (ישעיה מח יא) למעני למעני אעשה לי כי איך יחל^{מט}, (שם מג כה) אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך למעני וחטאתיך לא אזכור. וכן נאמר (זכריה ג ט) ומשתי את עון הארץ ההיא ביום אחד^{מט}. זאת נחמתנו בעניינו, כי לא על מעשינו יפקוד, ולא לזכותנו ימתין, או מחסרון מעשים יחליפינו ח"ו, אלא מפני השבועה אשר נשבע לאבותינו והברית אשר כרת^{מט}. הנה אפילו אם לא יהיה זכות בישראל, כשיגיע עת מועד, יום (נסתם) [נקם] בלב^{מט}, הנה על כל פנים יושיענו ודאי, כי אדון כל הוא, ויכול לעשות כן כשהוא רוצה.

מאיר הדעת

טז וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע ותושע לו זורעו וצדקתו היא סמכתהו וכתיב (שם מח) למעני למעני אעשה כי איך יחל וכבודי לאחר לא אתן.

ע"י ספר הקנה (עמוד קסא): מדה"ד אומרת אף אני אעשה זאת לכם ר"ל שהאף וגם המדה הנקראת אני היא הנקראת זאת לכם יהיה לקחת הדין, מדת הרחמים אומר למעני למעני אעשה ר"ל אדון עמהם ברחמים למען שמך שהוא עמהם בטובתם.

ע"י יונת אלם (פרק ב): היה תחלת המחשבה והיה זה בלי מיין נוקבין כי מי הקדימוהו וזה הדבר אשר יורה עליו באמת מה שאנו אומרים שעלה ברצונו כטעם למעני למעני כי הוא כביכול העלה אתערות' מתתא שלא ע"י זולתו. אמנם ע"י תיקו"ז כד ע"ד וכן זהר ח"ג קכב ע"א שזה בזכות.

מז. ע"י ספר הליקוטים (זכריה פרק ד): וזהו ומשתי את עון הארץ ההיא ביום אחד, ביום שיהיה ה' אחד ושמו אחד. מז. ע"י לעיל הערה לז.

מח. מלה"פ (ישעיה סג ד) כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה. וע"י סנהדרין צט ע"א: כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה מאי יום נקם בלבי אמר רבי יוחנן ללבי גליתי לאברי לא גליתי רבי שמעון בן לקיש אמר ללבי גליתי למלאכי השרת לא גליתי. וע"י זו"ח ח ע"א: אמר הקב"ה, שוטים הם המחשבים קצי משיחא, דבר שלא גליתי לעולם, שנאמר כי יום נקם בלבי, לבא לפומא לא גליא.

מט. ע"י לעיל הערה כט.

היה הפגם מגיע בהם, ולא היה יכולים להסתלק, וח"ו יפול בהם פגם הקליפות, אבל עתה שבאו בסוד תוספת, כאשר יחטאו התחתונים יסתלקו המאמרים הנז', ולא יפגמו ח"ו, וכמו שאמר, אם חטאת מה תפעל לו ואין שם רק עונש אלא לרשעים, או שכר טוב לצדיקים, אבל ב"י מאמרות עצמם, אין פגם נוגע בהם כלל ח"ו. וגם זה הטעם השני, נרמז באומרו, אלא כדי להפרע מן הרשעים, כי אין בזה אלא פרעון לרשעים, וגמול שכר טוב לצדיקים, אבל לא במאמרות עצמם.

ע"י ב"ר פמ"ד ס"א: אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר וגו' (תהלים יח) האל תמים דרכו אמרת ה' צרופה מגן הוא לכל החוסים בו אם דרכיו תמימים הוא על אחת כמה וכמה רב אמר לא נתנו המצות אלא לצרף בהן את הבריות וכי מה איכפת ליה להקב"ה למי ששוחט מן הצואר או מי ששוחט מן העורף הוי לא נתנו המצות אלא לצרף בהם את הבריות.

מד. ע"י תנחומא בראשית (פרק יג): אמר הקב"ה בעוה"ז ע"י יצה"ר רבו עונות אבל לע"ל והסירותי את לב האבן מבשרכם (יחזקאל לו) דכתיב ולא יהיה עוד לבית ישראל למבטח מזכיר עון בפנותם אחריהם (שם כט) וכתיב בימים ההם ובעת ההוא נאם ה' יבקש את עון ישראל ואיננו.

מה. ע"י תנא דבי אליהו זוטא פרק טז: א"ר יוחנן אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או בדור שכולו חייב בדור שכולו זכאי מנא לן שנאמר (ישעיה ס) ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ בדור שכולו חייב מנא לן שנאמר (שם

לעיני הנבראים האלה. ויולד מזה, שכאשר נבין גילוי יחודו זה, במה תלוי, נבין גם [כך] (כל) חוקות הנבראים האלה, איך הם מסודרים, ועל מה הם עומדים.

ותראי עוד לפנינו בס"ד איך כשרצה הרצון העליון לבנות עולמו ולנהגו על ענין זה, מזה נמשך ונולד כל ההילוך הזה שזכרנו, דהיינו חסרון האדם, ושלמות¹, עבודתו, וקיבול שכרו, מה שלא נמשך משום סדר אחר.

(לו) אמרה הנשמה: לזה אני מצפה בתאוה רבה, לשמוע איך מן גילוי היחוד ימשכו כל אלה.

להשתמש מכליו עצמם כנגדו ח"ו. הרי ראו כי שקר נסכם, לא לעזר ולא להועיל [בם], (כי) הוא אדון כל ואין זולתו.

ואמנם זה הוא מה שיש לנו להאמין באמונה. אך בירור האמת הזאת הוא המתגלה מכל המעשים, מכל הבריות ומכל ההבטחות, וכמו שביארנו לעיל².

ונמצא, שגילוי יחודו זה הוא מה שרצה בו הרצון העליון, ועל פי כונה זאת חקק חוקות נבראיו, וכל המסיכות אשר גלגל וסבב, הם מה שצריך כדי לבא לתכלית הזו. והנה נוכל לומר שכל העולם ומלואו, וכל אשר נוכל להתבונן בו, הכל תלוי ועומד על ענין שלימות יחודו ית', שרצה לגלות בפועל

חסרונות בריאה

המעלות שנוכל לחשוב בו, אין שייך בהם ההפך כלל. פירוש, דרך משל, בגדר החכמה אין שייך הסכלות, כי הלא חכמה יגדור אותה מה שהדעת מלא מציורי הדברים על יושרם. בדרך החסידות אין שייך הרע, כי גדרו הוא, לעשות טוב עם הכל. אך בגדר היחוד שייך ההפך, כי גדרו הוא, יחוד שאין אחר עמו. הרי, שגדר שאר המעלות הוא קיום הטוב מצד עצמו, וגדר היחוד הוא שלילת הרע.

עתה הנך רואה, שאם היה רוצה הקב"ה לגלות כל שאר מעלות שלמותו, כיון שהם כולם רק מעלות של טוב, אין בגדרם אלא קיום הטוב, ולא היה שייך בגילויים עשיית הרע. אך ברצותו לגלות היחוד³,

(לח) אמר השכל: הנה מה שאנו צריכים להבין הרבה, הוא ענין החסרונות האלה הנמצאים בבריאה, ענין הרעות הנמצאות בה, שהם ענינים שלא כחק שלמותו ית', וכמו שביארנו, אשר על כן נכשלו בם הפושעים, איש לפי דרכו הרעה, וכמו שביארנו לך למעלה. כי ודאי לפי שלמותו ית' לא היה לו לעשות אלא טובות לבד. אמנם עתה אבינך הכל על בוריו בס"ד.

הנה כשאנו אומרים שהקב"ה הוא יחיד, הלא אנו מבינים שאין זולתו, שאין הפך לו, שאין מונע לו, ולאפוקי מכל אותם הסברות שזכרנו. נמצא, שלא די לקיים בו ית' הטוב, אלא שצריך לשלול ממנו ההפך. אך כל שאר

מאיר הדעת

ברוך הוא מימיניה ואיהי קדושה משמאליה ואיהי יחודיה באמצעיתא וקודשא בריך הוא הכי סלקין אתווי דיליה יב"ק כגוונא דא הקב"ה בחושבן יב"ק.

תרגום: יק"ב י"חוד ק"דשה ב"רכה של הקדוש ברוך הוא וזו השכינה שהיא ברכה של הקדוש ברוך הוא מימן

נ. עי' ריש דרך ה' כל איש מישראל צריך שיאמין וידע שיש שם מצוי ראשון.

נא. נדצ"ל ושלמותו.

נב. עי' זהר ח"ב קטז ע"א: יק"ב י"חוד ק'דושה ב'רכה דקודשא בריך הוא ודא שכינתא דאיהי ברכה דקודשא

שהקב"ה היה יכול לברוא עולמו בדרך כל יכולתו, בלא שנוכל להבין במעשיו לא נמשך ולא קודם, לא סיבה ולא מסובב, ואם היה בוראו כך, היה סותם פיהם של כל הבריות, שלא יפצו פה כלל על כל מעשיו, כי לא היה אפשר לנו להבין דרכו כלל ועיקר, כי דרך כל יכלתו אינו נתפס משכלנו, ואינו מובן מן האדם אשר דעתו מוגבלת בחוקותיה הפרטיים.

אבל מפני שרצה הרצון העליון שיוכלו בני אדם להבין קצת מדרכיו ופעולותיו, ואדרבה, רצה שיהיו משתדלים על זה ורודפים אחרי זה מאד, על כן בחר להיות פועל אדרבה בדרך בני האדם, פירוש, בסדר מושג ומובן. והכלל הוא, שרצה לפעול פעולותיו לפי ערך הנבראים, לא לפי ערכו, על כן נתן לנו מקום להתבונן בס, ולהבין לפחות מעט מזעיר, אם לא כביר. והראיה לדבר, מעשה בראשית ככתוב בתורתו, שהרי שם מעיד על עצמו שברא את עולמו בחילוק זמנים, והבדל מאמרות, ובסדר מה שרצה בו, ולא הכל בבת אחת, ולא במאמר אחד שהיה יכול להבראות¹¹. ומעתה יש לנו להבחין בכל פעולותיו וטעמיהם, וכל שכן בתולדותיהם,

שבגדרו יש שלילת הרע, הנה שייך לעשות הרע, ולשלול אותו מן המציאות המוכרח והשליטה, כדי שיהיו כל חלקי הגדר מתגלים היטב. ואל תטעי לומר שגם לתת ביאור לחכמה צריך להראות הסכלות, וכן לבאר החסידות צריך להראות האכזריות, כי אין הפך ניכר אלא מהפכו, כי צריך להבין שכל מעלות הטוב אין לנו להבינם אלא מעלות הטוב לפי מה שהוא טוב, ושלילת ההיפך של המעלות ההם אינם בכלל גדר המעלות ההם הטובות, אלא כולם כאחד נכנסים תחת גדר היחוד, שהוא שלילת כל מה שהוא זולתו, וכולם מיני הסוג הזה יחשבו. ומי שרוצה להבין צריך שלא יערב מיני סוג אחד עם מיני סוג אחר.

(לט) אמרה הנשמה: זה ודאי, שההבנה תלויה רק בהבחנה, וכל הסוגים ומיניהם צריך להבדילם זה מזה, כדי להבין ענינם וענין התולדות הנולדות מהם. ואף על פי שהמחשבה העליונה אין דרכה כדרכי בני אדם, עד שיהיו שייכים בה החילוקים האלה, אבל אנחנו בני אדם צריכים לדבר בדרך בני האדם.

(מ) אמר השכל: יותר ממה שאמרת, אומר לך בענין זה. כי אמת הוא ודאי

מאיר הדעת

תלת שמהן אלין כחושבן יב"ק אהי"ה כתר עלאה יהו"ה עמודא דאמצעייתא אדנ"י שכינתא תתאה.

תרגום: ג' צבעי הענין שהם אהיה, יהו"ה אדנ"י, כלל ופרט וכלל והם יחדו ברכה קדושה, וסימן יעננו ביום קראנו שכך עולה גימ' ג' שמות אלה כחושבון יב"ק, אהי"ה כתר עליון, יהו"ה עמוד האמצעי, אדנ"י שכינה תחתונה.

ע"י פע"ח (ברכות ז): סוד יב"ק - יחוד, ברכה, קדושה. שהם כנגד ג' קצוות הראשונים, חסד הוא הברכה, וגבורה קדושה, ותפארת יחוד, ע"כ. וביחוד רואים החיבור של החסדים וגבורות, וצ"ע אם זה חלק מעומק כוונתו.

ג. ע"י אבות (פ"ה מ"א) בעשרה מאמרות נברא העולם. ומה תלמוד לומר, והלא במאמר אחד יכול להבראות,

והיא קדושה משמאלו והיא יחודו באמצע וכך עולות אותיותיו של הקדוש ברוך הוא יב"ק כמו זה הקב"ה כחושבון יב"ק.

ע"י זהר ח"ג רטז ע"ב: חס"ד פח"ד אמ"ת דרגין דתלת אבהן ואוקמוה רבנן האבות הן הן המרכבה וסלקין (ס"א נקודין) נהורין לחשבון יב"ק ואינן מלך מלך ימלוך יהו"ה אהי"ה אדנ"י סך הכל יב"ק.

תרגום: חס"ד פח"ד אמ"ת, דרגות שלשת האבות, ופרשוה רבותינו האבות הן הן המרכבה, ועולים (נקודים) האורות לחשבון יב"ק, והם מלך מלך ימלך, יהו"ה אהי"ה אדנ"י, סך הכל יב"ק.

וע"י תיקו"ז קמט ע"ב: עינא תלת גוונין דעינא אינון אהי"ה יהו"ה אדנ"י כלל ופרט וכלל ואינון יחודא ברכה קדושה וסימן י"עננו ב"יום ק"ראנו דהכי סליק חושבון

כל הסוגים והמינים והפרטים, ככל הסדר הנשמר בדרכי בני האדם.

ונשוב לעניננו. הנה כשאנו אומרים יחוד, כבר שמעת שרצוננו לומר שלילת כל זולתו, ונמצא זה דבר כללי לכל מעלות שלמותו, אשר אין להם תכלית כלל, כי כל מה שהוא בו מעלה ושלמות, צריך להבין תמיד שאין זולתו במעלה ההיא, שאין הפך לו, שאין מונע לו, שכל זה מכלל היחוד הוא, כמו שביארנו.

ושני דברים נמצינו למדים מן ההקדמה הזאת: א', מה שביארנו כבר, שאין שייך בשום מעלה אחרת שיהיה בורא מה שהוא הפך שלמותו כלל, אלא במעלת יחודו, פירוש, כשירצה לגלות מעלת יחודו ית' ולברר אותו בירור מבואר היטב כנ"ל בכל חלקי גדרו. והב', שלגבי מעלת היחוד השלם הזה, כל שאר המעלות הם כמו דברים פרטיים, וזה דבר כללי, שהרי הוא משקיף על כל המעלות כולם, כמו שהראינו לדעת. שבכל מה שיש בשלמותו שאין לו סוף ושיעור, בכולם הנה הוא יחיד בתכלית היחוד, אין זולתו, אין הפך לו, ואין מונע אליו, כמו שביארנו. ונשרש האמת הזה באמתת המצאו בהכרח, שהוא המרכז מכל מה שנוכל לדבר משלמותו, ולכל מה שלא נוכל לדבר גם כן, והיינו מה שידענו שהוא לבדו מחוייב המציאות¹¹, ומוכרח הוא שהוא יהיה, ושלא יהיה אלא הוא, וזה פשוט לכל בני האמונה הקדושה. ועוד לפני תמצאי התועלת היוצא מן ההצעה הזאת.

מעתה, הנה כבר ראית מה שאמרתי לך למעלה כבר, מה נשתנה כח מעלת

היחוד הזה מכל שאר המעלות אשר לשלמות, שזה הוא הנותן מקום להילוך הזה של חסרון ושלמות, עבודה וקיבול שכר. כי אמנם אם לא היה רוצה הרצון העליון אלא לגלות מעלות משלמותו, לא היה לו לפעול אלא דברים שלמים לפי השלמות שהוא שהיה רוצה לגלות, ולא היה ראוי שיהיה בהם שום חסרון כלל, כאשר כבר הקדמנו, שלברר כל מעלה אחרת חוץ ממעלת היחוד, אין שייך להראות חסרונות. ואם לא היה חסרון, לא היה מקום עבודה לאדם, ולא מקום שיקבל שכר. אך כשבחר שהמתגלה משלמותו יהיה יחודו ית', אז נמשך מזה שיהיה חסרון בנבראיו, שהרי צריך להראות החסרון כדי להראות שלילתו.

אך אין זה עדיין סוף בירור היחוד, אלא שסוף דבר מכח שלמותו יעדר באמת החסרון, וישאר הכל מתוקן בכח ממשלת טובו השולט לבדו, אז נקרא שנגלה בפועל. ואמנם תראי מה יוצא מזה, כי הנה זה ודאי יגרום שאף על פי שהנבראים נבראו בחסרונם, אך לא יהיה החסרון מום קבוע בהם, אלא אדרבה מום עובר, מום שצריך לעבור על כל פנים, אלא שהרכה דרכים ימצאו להעביר אותו.

ותביני שרש כל זה, כי הנה החסרון ההוא לא נולד אלא מהסתר פניו של האדון ב"ה, שלא רצה להאיר פניו על נבראיו מתחלה מיד, שיהיו שלמים בתחלה, אלא אדרבה, הסתיר פניו מהם והשאירם חסרים, כי הנה אור פני מלך, חיים¹² ודאי, והסתרו הוא מקור כל הרע¹³, ועוד נדבר מזה לקמן בס"ד. אבל כיון שהכוונה התכליתית בהסתר

מאיר הדעת

נה. מלה"פ משלי טז טו: באור פני מלך חיים ורצונו כעב מלקוש.

נו. עי' זהר ח"א קטו ע"א: אין הקדוש ברוך הוא עושה רעה לשום אדם אלא כשאנו משיגים בו הוא כלה

אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאורות, ולתן שכר טוב לצדיקים שמקימין את העולם שנברא בעשרה מאורות. עי' לעיל הערה מג. נד. עי' לעיל הערה ל.

האור הגנוז, עד שבהשלימו חק מצוותיו, נשלם עצמו עמהם לאור באור החיים¹¹ האלה.

אמנם אם לא יטיב, הנה אף על פי כן, ירצה היחוד העליון להתגלות, כי לא לנצח יסתיר פניו מעולמו, אך בחימה שפוכה ימלוך על החוטאים האלה בנפשותם¹², ונשאו את עונם עד יתמו חטאים מן הארץ, או כי יכנע לבכם הערל וישוכו ויחיו.

ולא עוד, אלא בהיות הכוונה בהסתר פנים שזכרנו, רק כי יחזור ויגלה אותם וישוב ירחמנו, הנה אפילו הבחירה הזאת שהוא מניח לנו עתה, ותמיד הדבר תלוי ועומד אם

הזה אינה להיות נסתר, אלא אדרבה ליגלות אחר כך, ולהעביר כל הרעה שנולדה רק מן ההסתר ההוא, הנה על כן שם לו חק ומשפט לגלות פני טובו הנסתרים, וזה או על ידי מעשים שיעשו בני האדם, הם המה המשפטים והתורות אשר נתן לנו תורתו תורת אמת, אשר יעשה אותם האדם וחי בהם בחיים הנצחיים, כי שכר מצוה מצוה (אבות פ"ד מ"ב)¹³. הוא הארת פניו ית"ש, שהסתיר אותם מן האדם בתחלת יצירתו, כי הנה על כן לעמל נכרא, בהיות היצר שולט בו, ורבה רעתו עליו בכל מיני חסרונות, והריחוק אשר לו מאור החיים, ומעשי המצוות מאירים עליו

מאיר הדעת

נח. מלה"פ איוב לג ל: להשיב נפשו מני שחת לאור באור החיים. ועי' ר' בחיי בראשית א יד: הנשמה מתעלה מעלוי לעלוי מן העוה"ז שהוא עולם הגופות לעולם הנשמות ומעולם הנשמות היא מתעלה לעולם הרוחות הנקרא צרור שהנשמות צרורות שם והוא נקרא אור כענין שנאמר (איוב לג כח) וחיתו באור תראה וכתוב (איוב לג ל) לאור באור החיים ומעולם הרוחות הנשמה מתעלה לעולם החיים שממנו האור שנאמר (תהלים לו י) כי עמך מקור חיים באורך נראה אור.

נט. מלה"פ (יחזקאל כ לג): חי אני נאם אדני" יהוה"ה אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם. ועי' ר' בחיי (בראשית א יח): ישראל שאם ירצו ח"ו לעבוד ע"ג אינן יכולין הוא שאמר הנביא ע"ה בדבר הש"י (יחזקאל כ לג) אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם. ועי' מדרש (במ"ד פ"ב ס" טז): אמר רבי חנינא בלא דעת סבורים מה שהוא אומר ואנכי לא אהיה לכם שהוא אומר שאינו הווה לכם לאלוה לאו אלא מהו ואנכי לא אהיה לכם אע"פ שאתם לא עמי שתבקשו להפריש ממני אני לא אהיה לכם אין דעתי משתווית עמכם אלא בעל כרחכם תהיו עמי וכן הוא אומר (יחזקאל כ) והעולה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים וגו' אלא מה אני עושה לכם (שם) חי אני נאם ה' אלהים אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם הא למדת חיבתן של ישראל לפני המקום. עי' הקדו"ש שער ו פרק ח' מה שהביא מדברי המדרש (בראשית רבה פ"ב סימן ה') מתחילת ברייתו של עולם צפה הקב"ה במעשיהן של צדיקים ומעשיהן של רשעים, אבל איני יודע באיזה מהם חפץ, אם במעשה אלו ואם

(מאליו) דכתיב תסתיר פניך יבהלון תוסף רוחם יגועון [וגו' ואחר כך] (שם ל) תשלח רוחך יבראון וגו' ואחר כך (שם לא) יהי כבוד יהוה לעולם ישמח יהוה במעשיו. עי' מש"כ מורה נבוכים (ח"ג פ"ח): השלמות והחסרון, רצוני לומר, קרבם אל האלוה או רחקם ממנו. עי' פרדס רמונים (שער ד פרק ב): מצד הסתר פניו יפעל הדין מעצמותו, ואז נאמר שהוא דין. וכשישפיע יתלבן הכונה אל הרחמים, ואז נאמר שהוא רחמים. ועיי"ש (שער ח פרק ג) אין דוחק באמרנו כי סלוק והסתר פניו נקרא שתוף אל הדין, שהרי מוכרחים אנו לומר קרוב אל ענין זה אל הא"ס שאם היה מתפשט בכל הספי" לא היה דין כלל, וא"א לומר שאין הדין נפעל על ידו, שא"כ נמצא אין העונש על ידו ח"ו וזהו סילוק ההשגחה. אמנם הסתר פניו וסילוק השגחתו מספירותיו הוא שיתופו אל הדין.

נז. עי' עבה"ק (חלק ג פרק יט): בנטות האדם אחר האשה האהובה, שהיא התורה והאמונה, הנה הוא נאחז בסוד האצילות הקדוש שהוא האלהות צור ישראל ומושיעו כי הוא חלקו הנה הוא שכרו, וכאמרם ז"ל שכר מצוה מצוה, ואם חס ושלום תטה אשורו ויפתה לבו אחר האשה הזרה, הנה הוא נאחז בחלק הגוים והוא ענשו, וכאמרם ושכר עברה עברה.

ועי' זהר בראשית כג ע"ב: כל מאן דחב כאלו אפשיט לשכינתא מלבושהא והאי איהו עונשא דאדם וכל מאן דמקיים פקודין דאורייתא כאלו הוא לביש לשכינתא מלבושהא.

תרגום: כל מי שחטא, כאלו הפשיט לשכינה את מלבושיה, וזהו עונש האדם. וכל מי שמקיים מצוות התורה, כאלו הליש לשכינה את מלבושיה.

כחמורים^{סא}, אבל יהיו נפשטים מן החומר הגס הזה, ומן התולדות הרעות שלו, הן הם יצר הרע וכל הנמשך ממנו. ואפילו לימות המשיח קרא כתיב (יחזקאל לו כו-כוז), והסירותי לב האבן מבשרכם וגו' ועשיתי את אשר בחוקי תלכו. וחז"ל אמרו (שבת קנא ע"ב, קה"ר פ"ב ס"ב), שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ (קהלת יב יב), אלו ימות המשיח, שאין בהם לא

להטיב ואם להרע ח"ו לפי רוב המעשה^ס, אין סופה להתקיים כך. אלא הזמן ששיערה המחשבה העליונה היותו צריך ומספיק לכל הנשמות אשר עשה, שבו יתוקנו, מי בצדקתם, מי בתשובתם ומי בקבלת היסורין, וזה הוא המועד אשר שם שיחא אלפי שנה, כדברי רז"ל (ר"ה לא ע"א, סנהדרין צו ע"א). ואחר יחדש עולמו להיות בני האדם כמלאכים ולא

מאיר הדעת

כל מדורין דסטרא דזיינין בישין ורוחין ושדין וחרשין אתיין מסטרא דהבל סטרא דרחמי יתיר ולא בשלימו חמר טב בחמר ביש ולא אתתקן בהדיה עד דאתא שת ואתייחסו מניה כל אינון דרין דזכאי עלמא וביה אשתיל עלמא ומקין אתיין כל אינון חציפין ורשעים וחייבי עלמא.

תרגום: "ותפקחנה עיני שניהם", רבי חייא אמר, שהרי נפקחו לדעת רעות העולם מה שלא ידעו עד עכשיו. כיון שידעו ונפקחו לדעת רע, אז ידעו כי ערומים הם, שאבדו זהר עליון שהיה מכסה עליהם והסתלק מהם, ונשאר ערומים ממנו. "ויתפרו עלה תאנה", נדבקו להתכסות באותם צלמים של אותו אילן שאכלו ממנו שנקראים עלים של האילן. "ויעשו להם חגורות", רבי יוסי אמר, כיון שידעו מהעולם הזה ונדבקו בו, ראו שהעולם הזה מתנהג על ידי אותם עלים של האילן, ועשו להם חוזה להתחזק בהם בעולם הזה, ואז ידעו כל כלי כשפים של העולם, ורצו לחגור כלי זיין באותם עלים של האילן כדי להגן עליהם. רבי יהודה אמר, אז נכנסו שלשה בדין ונדוננו, והעולם התחתון התקלל ולא עמד בקיומו בגלל זוהמת הנחש, עד שעמדו ישראל בהר סיני. אחר כך הלביש אותם הקדוש ברוך הוא בלבושים שהעור נהנה מהם, זהו שכתוב "כתנות עור". בתחלה היו כתנות אור שהיו משתמשים בהם בעליונים שלמעלה, משום שמלאכי העליונים היו באים להנות מאותו האור, זהו שכתוב "ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרנהו". וכעת שחטאו כתנות עור, שהעור נהנה מהם ולא הנפש. אחר כך הולידו בן ראשון, בן של הזוהמא היה. שנים באו על חוה והתעברה מהם והולידה שנים. זה יצא למינו וזה יצא למינו. ורוח שלהם נפרדו זה לצד זה וזה לצד זה. זה דומה לצד שלו וזה דומה לצד שלו. מצד של קין כל המדורים של צד של המינים הרעים ורוחות ושדים וכשפים באים, ומצד של הבל צד של רחמים יותר ולא בשלמות, יין טוב ביין רע, ולא נתקן עמו עד שבא שת,

במעשה אלו ועי' שם שמבאר רבינו שיש תיקון על ידי העונש על מעשים רעים באותה המידה שיש בעשיית מצוה.

ס. עי' לעיל הערה מא.

סא. עי' פסחים דף קיח ע"א: אמר רבי יהושע בן לוי בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לאדם וקוץ ודרדר תצמיח לך זלגו עיניו דמעות אמר לפניו רבונו של עולם אני וחמורי נאכל באבוס אחד כיון שאמר לו בזעת אפך תאכל לחם נתקררה דעתו.

עי' זהר ח"א לו ע"ב: ותפקחנה עיני שניהם (בראשית ג ז) רבי חייא אמר דהא אתפקחו למנדע בישין דעלמא מה דלא ידעו עד השתא כיון דידעו ואתפקחו למנדע ביש כדין ידעו כי ערומים הם דאבדו זהרא עלאה דהוה חפי עליהו ואסתלק מנייהו ואשתארו ערומים מניה ויתפרו עלה תאנה אדתבקו לאתחפאה באינון צולמין דההוא אילנא דאכלו מניה דאקרון טרפי דאילנא ויעשו להם חגורות רבי יוסי אמר כיון דידעו מהאי עלמא ואתדבקו ביה חמו דהאי עלמא מתדבר על ידא דאינון טרפין דאילנא ועבדו להון תוקפא לאתתקפא בהו בהאי עלמא וכדין ידעו כל זייני חרשין דעלמא ובעו למחגר זיינין באינון טרפי אילנא בגין לאגנא עלייהו רבי יהודה אמר כדין תלת עאלו בדינא ואתדנו ועלמא תתאה אתלטייא ולא קיימא בקיומיה בגין זוהמא דנחש עד דקיימו ישראל בטורא דסיני לבתר אלביש לון קב"ה בלבושין דמשכא אתהני מנייהו ה"ד (שם כא) כתנות עור בקדמיתא הו כתנות אור דהו משתמשי בהו בעלאין דלעילא בגין דמלאכי עלאין הו אתיין לאתהנא מההוא נהורא ה"ד (תהלים ח ט) ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרנהו והשתא דחבו כתנות עור דעור אתהני מנייהו ולא נפשא לבתר אולידו ברא קדמאה ברא דזוהמא הוה תרין אתו עלה דחוה ואתעברת מנייהו ואולידת תרין דא נפק לזיניה ודא נפק לזיניה ורוח דילהון אתפרשו דא לסטרא דא ודא לסטרא דא דא דמי לסטרוי ודא דמי לסטרוי מסטרא דקין

להם הישועה, ולא היה צריך הקב"ה להראותו הוא להם בדרך קשי הגלות וארכו, כי כיון שנתברר להם האמת מדעתם, די בזה, וכשנתברר, נתברר. כי כיון שכבר ראו הרע והכירוהו, ועזבוהו ואחזו באמתת יחודו, הרי נעשה מה שצריך, כי כל הכונה היא רק שיתאמת להם ענין זה, כדי שמשם והלאה יתענגו באמת שנתגלה להם, אם כן כשנתגלה, נתגלה.

הלא תראי, אדם הראשון עצמו כך קרה לו, והביני היטב הענין הזה. כי אם לא היה בורא הקב"ה העולם אלא על צד הטוב בלא צד הרע כלל, אז לא היתה המחשבה מציירת הרע כלל, שתוכל להבין היחוד בשלמות גדרו, וכמו שביארנו לעיל. אך כיון שכבר ברא הרע, אז ודאי כבר המחשבה יכולה לצייר אותו, ולהכיר מכחו היחוד באמת. ואמנם, אדה"ר כבר היה רואה הרע, והיינו כי הלא הוא היה עץ הדעת טוב ורע שהקב"ה אסרו עליו, ואף על פי כן היה עינו מטעה אותו לחשוב אותו תאוה לעינים, וטוב למאכל, ונחמד להשכיל, כדברי הכתוב (בראשית ג' ו) ותרא האשה וגו'. ונמצא, שהיה רואה מיד שיש מקום לטעות ח"ו, ולומר או שתי רשויות הם ח"ו, או כל שאר סברות הרעות שהיה משים לפניו הנחש.

ואמנם אדה"ר באמת חכם גדול היה, והיה לו לחקור בחכמתו על זה כראוי, וגם כבר היה יודע אמתתו של דבר מצד חכמתו, שכל מה שרואה מנגד מה שהודיע לו ית' מן אמתת התיקון, אינו אלא שקר מדומה, מכלל הרע שברא הוא ית'ש להודיע אמתת יחודו, ולנסות בו את האדם עצמו לתת לו זכות^ט.

זכות ולא חובה. וזה פשוט, כי כאשר יטהר האדם מיצר הרע^כ, הנה אין עבודתו אלא בכח מוכרח, ואין השבח מגיע אליו כלל. אמנם, הנה זה הוא מחוקו של היחוד העליון לבדו ב"ה, להראות עוצם ממשלתו השלמה, שכל הזמן שהוא רוצה, מניח העולם להיות סוער והולך בילדי הזמן, עת אשר שלט הרע בעולם, ולא עוד, אלא שאינו מעכב על ידי הרע הזה מעשות כל אשר בכחו לעשות, ואפילו מגיעות בריותיו עד הדיוטא התחתונה. אפס כי לא מפני זה יאבד עולמו, כי הממשלה לו לבדו, והוא עשה, והוא סובל, והוא מחץ, והוא ירפא, ואין עוד מלבדו. והנה זה יתד חזק לאמונת בני ישראל, אשר לא ירך לבם לא מאורך הגלות ולא ממרירותו הקשה, כי אדרבה, הרשה הקב"ה והניח לרע לעשות כל מה שבכחו לעשות, כמו שביארנו. ובסוף הכל, כל יותר שהקשה הרע את עול סבלו על הבריות, כן יותר יגלה כח יחודו ית' וממשלתו העצומה אשר הוא כל יכול, ומתוך עומק הצרות הרבות והרעות מצמיח ישועה בכחו הגדול. [ודאי] (ראי) כי הן אמת, שהיו יכולים בני אדם להיות זוכים במעשיהם, ומכירים הם האמת, ועוזבים אורחות השקר של העוה"ז ברצותם להתקרב אל בוראם, וזה בהיותם יודעים ומבינים כבר שכל מה שהוא הפך מן הדרך אשר צוה ה', אינו אלא מכלל סוג הרע שרצה הרצון העליון וברא בהסתר פני טובו, ועל כן ימאסו בתרמית עיניהם זה, ויבחרו באור הגנוז והצפון, אור פני מלך חיים. ואם היו עושים כן, הנה היה יחודו ית' מתגלה אליהם מצד עצמם, ונמצאו מקרבים

מאיר הדעת

תרגום: כל אלו שלא נדבקים בגוף המלך ויונקים מצד הטומאה.

היינו ששם היצר הרע הוא צד הטומאה.

סג. עי' זהר ח"א נב ע"א: מה כתיב (בראשית ג' ח) וישמעו את קול יהוה אלהים מתהלך בגן מהלך אין כתיב כאן

והתייחסו ממנו כל אותם דורות של צדיקי עולם, ובו נשתל העולם. ומקין באו כל אותם חצופים ורשעים ורשעי העולם.

סב. עי' זהר ח"א רכג ע"ב: כל אינון דלא מתדבקין בגופא דמלכא וינקין מסטרא דמסאבותא.

סוף מראה לו בפועל שמה שהאמין מיחודו ית' הוא אמת, וזה, כי היה מבטל ברגע אחד כל הרע מן העולם.

אבל אדם הראשון נתפתה בתחלה אחר התאוה והתשוקה שלו, ואז חזר וחשב סברות רעות כדי להקל לעצמו. והרי זה כעין מה שאמרו רז"ל (סנהדרין סג ע"ב) לא עבדו ישראל עבודה זרה אלא להתיר להם עריות בפרהסיא, ואמרו רז"ל (שם לה ע"א) אדם הראשון מין היה^ט. והנה, אז הוצרך להראות לו במופת מה שלא רצה להשיג מצד הידיעה,

ואם היה עומד באמונתו, ולא היה מתפתה אחר יצה"ר, אלא אדרבה, היתה מתחזקת בלבו האמונה הזאת, אז היה נקרא שהשיג היחוד העליון, שהרי כבר ראה וציירה מחשבתו מה הוא הרע. וגם השיג בחכמתו שכל מה שהוא רע, אינו אלא נכרא ממנו ית' לכבוד עצמו. והנה, היה די שיתחזק באמונה זו שלא לעבור את פי ה', וזה עד ליל שבת קודש^ט, כאשר חכמים יגידו, שאז היה הקב"ה עושה ביום אחד מה שהוא עושה עתה בשיתא אלפי שנים, והיינו שהיה סוף

מאיר הדעת

עץ החיים. ועד שלא חטאו, היו שומעים קול מלמעלה והיו יודעים חכמה עליונה ועומדים בקיום של זהר העליון ולא פוחדים. כיון שחטאו, אפילו קול שלמטה לא יכלו לעמוד בו.

כדוגמא זו, טרם שחטאו ישראל בשעה שעמדו ישראל על הר סיני נתבטלה מהם זוהמת הנחש הזה, שהרי אז ביטול יצר הרע היה מהעולם ודחו אותו מהם, ואז נאחזו בעץ החיים, ועלו למעלה ולא ירדו למטה. אז היו יודעים ורואים אספקלריות עליונות, והאירו עיניהם ושמחים לדעת ולשמוע. ואז חגר להם הקדוש ברוך הוא חגורות של אותיות של שמו הקדוש, שלא יוכל לשלוט עליהם הנחש הזה ולא יטמא אותם כמו קודם. כיון שחטאו בעגל, בטלו מהם כל אותן דרגות ואורות עליונים, ובטלו מהם אותן חגורות מזוינות שהתעטרו מהשם העליון הקדוש, והמשיכו עליהם נחש הרע כמו מקדם, וגרמו מות לכל העולם. ואחר כך מה כתוב, "יירא אהרן וכל בני ישראל את משה והנה קרן עור פניו וייראו מגשת אליו".

עי' אריכות בלש"ו דע"ה ח"ב דרוש ד ענף כג, וענף כ סימן ה.

סד. עי' שעה"כ ר"ה א: הנה נודע כי ביום ר"ה הראשון נברא אדה"ר, ויום ר"ה של בריאה העולם היה ביום ו' כנודע. והנה אם אדה"ר היה נמנע מן הזווג ביום ההוא וגם מן החטא, והיה ממתין עד ליל שבת, היו כל העולמות כתיקונם.

סה. עי' זהר ח"א לה ע"ב: רבי יהודה שאיל לרבי שמעון הא דתנינן אדם הראשון מושך בערלתו הוה מאי הוא א"ל דפריש ברית קדש מאתריה (ומחולקיה) ודאי מושך בערלה הוה ושבק ברית קדש ודבק בערלה ואתפתה במלה דנחש ומפרי העץ דא אתתא לא תאכל

אלא מתהלך תא חזי עד לא חטא אדם הוה סליק וקאים בחכמה דנהירו עלאה ולא הוה מתפרש מאילנא דחיי כיון דאסגי תיאובתא למנדע ולנחתא לתתא אתמשך אבתרייהו עד דאתפרש מאילנא דחיי וידע רע ושבק טוב ועל דא כתיב (תהלים ה ה) כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע מאן דאתמשך בתר רע לית ליה דירה עם אילנא דחיי ועד לא חטאו הוו שמעין קלא מלעילא והוו ידעי חכמתא עלאה וקיימי בקיומא דזיהרא עלאה ולא דחלי כיון דחטאו אפילו קלא דלתתא לא הוי יכלין למיקם ביה כגוונא דא עד לא חבו ישראל בשעתא דקיימו ישראל על טורא דסיני אתעבר מנייהו וזהמא דהאי חיויא דהא כדין בטול יצר הרע הוה מעלמא ודחו ליה מנייהו וכדין אתאחידו באילנא דחיי וסלקו לעילא ולא נחתו לתתא כדין הוו ידעין וחמאן אספקלריאן עלאין ואתנהרין עינייהו וחדאן למנדע ולמשמע וכדין חגר לון קב"ה חגורין דאתון דשמיה קדישא דלא ייכול לשלטאה עלייהו האי חויא ולא יסאב לון כקדמיתא כיון דחטאו בעגל אתעבר מנייהו כל אינון דרגין ונהורין עלאין ואתעברו מנייהו אינון חגירו מזיינין דאתעטרו משמא עלאה קדישא ואמשיכו עלייהו חויא בישא כמלקדמין וגרמו מותא לכל עלמא ולבתר מה כתיב (שמות לד ל) וירא אהרן וכל בני ישראל את משה והנה קרן עור פניו וייראו מגשת אליו.

תרגום: מה כתוב, "וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן". לא כתוב כאן מהלך אלא "מתהלך". בא וראה, טרם שאדם חטא היה עולה ועומד בחכמת האור העליון, ולא היה נפרד מעץ החיים. כיון שהגדיל תאוותו לדעת ולרדת למטה, נמשך אחריהם עד שנפרד מעץ החיים, וידע רע ועזב הטוב. ועל זה כתוב "כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע". מי שנמשך אחר רע, אין לו דירה עם

למעלה, הרי הקב"ה צריך הוא לגלות להם מה שלא ידעו הם להשיג. ואין זה אלא שיעשה בדרך שהוא עושה בגלות הזה, שהסתיר פניו הסתר אחר הסתר, עד שנתגברה הרעה בעולם תכלית התגבורת הגדול, וכמו שאמר ז"ל (סוטה מט ע"א וע"ש¹⁰), אין לך יום שאין ברכתו מרובה מחבירו. והנה בסוף הכל, פתאום יבא אל היכלו האדון היחיד ב"ה, ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו (ישעיה מ ה)¹⁰.

ומה שעתה בעבור רוב הסתר הפנים נפסדו הדעות ונתקלקלו כל המעשים, ומזה נמשך גם כן בכריות עצמם הקלקול [והפסדות] (והפחיתות), כענין שאמרו (סוטה מח ע"א) ניטל טעם הפירות וכו'¹⁰, וכל שאר

והיינו להראות לו מהו הרע באמת, ואיך, אף על פי שמניחים לו מקום כל כך גדול, סוף סוף צריך לבא הכל לממשלת הטוב היחידית, והוא דרך קושי העוה"ז שנגזר עליו, כדי שסוף סוף יבא לידי האמונה שלא רצה לעמוד בה מתחלה, אלא שיתברר לו במופת בפרט מה שהיה יכול להשיג מתחלה, ולהתברר לו הכל בבת אחת.

וכן הוא לבניו אחריו גם כן, כי לולי היו רוצים להשיג זה, ולקבוע ידיעה זאת בנפשותם מצד החכמה, היה די, כי אין צריך אלא שידעוהו, והרי ידעוהו, וכשנתברר, נתברר. אך כיון שלא זכו בני אדם במעשיהם, ואדרבה, הלכו אחרי התרמית המתראה לעיניהם בכל אותם הסברות הרעות שזכרנו

מאיר הדעת

בעיני דכתיב (שם נב ח) כי עין בעין יראו בשוב יהו"ה ציון וכתיב (שם מ ד) ונגלה כבוד יהו"ה וראו כל בשר יחדו וגו'. תרגום: אמר רבי אלעזר ואפילו ישראל באותה שעה הכשרו ונקשרה בהם שכינה והברית הזו וכל התורה בזמן אחד זה היה וישראל כאותה שעה לא ראו לעולמים ולעתידי לבא עתיד הקדוש ברוך הוא להגלות על בניו ולהראות את כל כבודו עין בעין שכתוב (שם נב) כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון וכתוב (שם מ) ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדו וגו'.

סח. עי' זהר ח"א (קנו ע"א): מה שמה דארעא דאתון בה א"ל ארץ בגין דהכא ארץ החיים שריא דכתיב (איוב כח ה) ארץ ממנה יצא לחם מהאי יצא לחם בשאר ארעא לא יצא לחם ואי נפיק לאו משבעת המינין אדהכי עאל לאתריה תוהו אמרו ודאי קב"ה בעי לאתערא לן במלה. תרגום: מה שמה של הארץ שאתם בה. אמר לו, ארץ, משום שכאן שורה ארץ החיים, שכתוב "ארץ ממנה יצא לחם". מזו "יצא לחם". בשאר הארץ לא יצא לחם, ואם יוצא, לא משבעת המינים. בינתיים נכנס למקומו, תמהו, אמרו, ודאי הקדוש ברוך הוא רוצה לעורר אותנו באיזה דבר.

אפילו במקום שליטת השרים בחו"ל מארץ חיים ינקי. אמנם ארצות דלתתא ינקי מהחצונים, לכך אין להם שבעת המינים שהם שפע מו' ספירות ועל שם הם חטה שעורה גפן תאנה רמון זית תמר כולם לשכינה ודאי, וזריעתם יהיו משאר מינים שאינם משפע המלכות אלא שפע החצונים (אור יקר).

ממנו בגין דכתיב (משלי ה ה) רגליה יורדות מות שאול צעדיה יתמוכו ובהאי הוי פרי דהא באחרא לא הוי פרי כי ביום אכלך ממנו מות תמות בגין דאילנא דמותא הוי כדקאמרן דכתיב רגליה יורדות מות.

תרגום: רבי יהודה שאל את רבי שמעון, מה זה ששנינו, אדם הראשון היה מושך בערלתו. אמר לו, שהפריד ברית קודש ממקומו ומחלקו, ודאי שהיה מושך בערלה. ועזב ברית קודש ודבק בערלה והתפתה בדבר הנחש. "ומפרי העץ" זו אשה, "לא תאכל ממנו" בגלל שכתוב "רגליה יורדות מות שאול צעדיה יתמכו". ובוה היה פרי, שהרי באחר לא היה פרי, "כי ביום אכלך ממנו מות תמות", בגלל זה עץ המות היה, כמו שאמרנו שכתוב "רגליה יורדות מות". (הובא מעבה"ק פ"ד פרק יג).

סו. ז"ל: אמר רבא בכל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו שנאמר בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בקר הי בקר אילימא בקר דלמחר מי ידע מאי הוי אלא דחליף ואלא עלמא אמאי קא מקיים אקדושה דסידרא ואיאה שמה רבא דאגדתא שנא' ארץ עפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים הא יש סדרים תופיע מאופל.

סז. עיי"ש בתרגום: ויתגלי יקרא דיי ויחזון כל בני בשרא כחדא ארי במימרא דיי גזר כן.

ועי' זהר ח"ב ככו ע"א: אמר רבי אלעזר ואפילו ישראל בההיא שעתא אתכשרו ואתקשרת בהו שכינתא ודא קיימא ואורייתא כלא בחד זמנא הוה וישראל כההיא שעתא לא חמו לעלמין ולזמנא דאתי זמין קודשא בריך הוא לאתגלאה על בניו ולמחמי כלא יקרא דיליה עינא

הדברים הרעים שספרו לנו רז"ל, ואשר רואים אנחנו בעינינו. הארץ והנה תהו ובהו, וכמאמרם ז"ל (סוטה מט ע"ב) חוצפא יסגא ויוקר יאמיר וכו' ^ט, שכל זה הוא תגבורת הרע הגדול. הנה כאשר יגלה כבוד ה', ישובו כל הדיעות לדרך הישרה, וכל המעשים יהיו מתוקנים [כראש] (כראוי), ויהיו בני האדם מתדבקים בקונם, כמו שאמר הכתוב (ויאל ג א) אשפוך את רוחי על כל בשר וגו' ^ל, וכן (ירמיהו לא ג) ולא ילמדו עוד איש את רעהו וגו' לאמר דעו את ה', כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם ^מ. ותהיה התשוקה הכללית לכל

העולם להתקדש בקדושתו ית', כענין שנאמר (ישעיהו ב ג) והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' וגו' ויורנו מדרכיו ונלכה באורחתיו וגו' ^כ. ויולד מזה הצלחות הבריות כולם, כענין שנאמר (תהלים עב טז) יהי פסת בר בארץ בראש הרים ^כ, (ישעיהו יא ו) וגר זאב עם כבש וגו'.

סוף דבר, תראי שכאשר בחר הרצון העליון ללכת בדרך הזה, נתן מקום לכל מה שנתן שצריך לתחתונים לשלמותם האמיתית. כי בהיותו מסתיר פניו, הנה נותן מקום לחסרונות, ובתתו מקום לחסרונות, נותן

מאיר הדעת

ועי' זהר (ח"ג כג ע"א): אמר רבי יהודה זמין קודשא בריך הוא לגלאה רזין עמיקין דאורייתא בזמנא דמלכא משיחא בגין (ישעיה יא ט) דמלאה הארץ דעה את יהו"ה כמים לים מכסים וכתוב (ירמיה לא ג) ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את יהו"ה כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם אמן כן יהי רצון.

תרגום: אמר רבי יהודה עתיד הקדוש ברוך הוא לגלות סודות עמוקים של התורה בזמן שיבא מלך המשיח, משום (ישעיה יא) שמלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, וכתוב (ירמיה לא) ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה' כי, כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם אמן כן יהי רצון.

ועיי"ש קל ע"ב: קום רבי יוסי בקיומך קם ר' יוסי ואמר ביומי דמלכא משיחא לא יימרן חד לחד אליף לי חכמתא דכתיב ולא ילמדו עוד איש את רעהו וגו' כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם ובההוא זמנא יתער עתיק יומין רוחא דנפיק ממוחא סתימאה דכלא.

תרגום: עמוד רבי יוסי על רגליך. קם רבי יוסי ואמר, בימי של מלך המשיח, לא יאמר אחד לשני למדני חכמה, שנאמר "ולא ילמדו עוד איש את רעהו וגו", כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם". ובזמן ההוא יעורר עתיק יומין רוח היוצא מהמוח הסתום מכל.

עב. והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה בארחתיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם.

עג. יהי פסת בר בארץ בראש הרים ירעש כלבונן פרוי ויציצו מעיר כעשב הארץ. ועי' שבת ל ע"ב: יתיב רבן גמליאל וקא דריש עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת שנאמר יהי פסת בר בארץ.

סט. ז"ל: בעקבות משיחא חוצפא יסגא ויוקר יאמיר הגפן תתן פריה והיין ביוקר ומלכות תהפך למינות ואין תוכחת בית וועד יהיה לזנות והגליל יחרב והגבלן ישום ואנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו וחכמות סופרים תסרח ויראי חטא ימאסו והאמת תהא נעדרת נערים פני זקנים ילבינו זקנים יעמדו מפני קטנים בן מנוול אב בת קמה באמה כלה בחמותה אויבי איש אנשי ביתו פני הדור כפני הכלב הבן אינו מתבייש מאביו ועל מה יש לנו להשען על אבינו שבשמים

פי' רש"י: בעקבות המשיח - בסוף הגלות לפני ביאת משיח: והיין ביוקר - שהכל עוסקין במשתאות: ואין תוכחה - אין לך אדם שיוכל להוכיח שכולם נכשלים בחטאות וכשמוכיחין אומר לו אתה כמוני: ובית הוועד - של חכמים יהיו לבית זנות, שכלו החכמים ואין לומד תורה ויהא חרב מאין איש ובעלי זימה מתגורדים שם מפני שחורף לעיר היו בתי מדרשות שלהם.

ע. והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנתיכם זקניכם חלמות יחלמון בחוריקם חזינות יראו.

עא. ז"ל: ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה' כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם נאם ה' כי אסלח לעונם ולחטאתם לא אזכר עוד. ועי' תנחומא (עקב יא): אמר הקב"ה בעה"ז על ידי יצר הרע היו למדין ומשתכחין אבל לעה"ב אני עוקר יצר הרע מכם ואינכם משתכחים שנא' (יחזקאל לו) והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר ולא עוד אלא שאינכם צריכים לאדם שילמדם שנאמר (ירמיה לא) ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה' כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם וכן יהי רצון, ונאמר אמן.

דכריך, שרצה הקב"ה להטיב הטבה שלמה אל נבראיו, וראה שצריך לזה שיקבלוה בזכות ולא בצדקה, על כן שם השכר והעונש בעולם, כדי שיקבלו הטובה בשכרם, וכנגד זה שם רק הבחירה כדי שיהיה מקום לשכר ועונש.

(מד) אמר השכל: אבל המעשה מוכיח שהיחוד הוא העומד להתגלות. כי אנחנו רואים הבטחות הנביאים שהבאנום למעלה כבר, אשר הם מבטיחים שהקב"ה יגאל את ישראל על כל פנים, אפילו בלא זכות^ע, ושיסיר יצה"ר מבני האדם ויכריחם לעבדו^ע, והנה כל אלה הם נגד השכר ועונש ונגד הבחירה. ואם היתה הכונה באמת להעמיד ענין הבחירה והשכר ועונש, דהיינו שיהיה העולם תמיד בנוי מבני בחירה, להיות צדיקים או רשעים כרצונם, ותמיד יהיה טוב לצדיקים או רע לרשעים, היה צריך שזה יהיה תמיד, ולא יהיה לו הפסק, וזה היה, שהקב"ה היה רוצה להחזיק במדת המשפט, להעמיד כל בריותיו בה כל הימים. אבל זה ידענו שאינו כך, כמו שהוכחנו מן המקראות, וכמבואר לנו בדברי חז"ל, שסוף כל סוף תסור הבחירה מן האדם, ולא יהיה עוד רעות בעולם, וכבר אמרו (ברכות י"א), יתמו חטאים מן הארץ כתיב^ע. אם כן, אין סוף הכונה על השכר ועונש, אלא על התיקון כללי. אלא

מקום לעבודה כדי להשלימם. ולפי שההסתר עשוי רק כדי להגלות, הנה זה נותן מקום לתקן החסרונות ההם בכח הגילוי של השלמות. ובהיות שההסתר עשוי ליגלות על כל פנים אפילו מעצמו, הנה ניתן קץ לימי הבחירה, שסוף כל סוף כל העולם יהיה מתוקן בתיקון שלם, ומשם והלאה יהיה זמן קבלת השכר על העבודה, שקדמה כבר, כמאמרם ז"ל (עירובין כב ע"א) היום לעשותם ומחר לקבל שכרם.

(מא) אמרה הנשמה: נקבץ איפוא כל אשר דברנו עד עתה בענין הזה, כי רב הוא:

(מב) אמר השכל: הכלל קצר ונוח לקבלו^ע. רצה הרצון העליון לגלות ולברר אמתת יחודו, שאין שום יכולת נגד יכלתו כלל ועיקר, ועל היסוד הזה בנה עולמו בכל חוקותיו. והכלל הוא, מה שהוא מסתיר פניו ונותן מקום לרע לימצא, עד שיחזור ויגלה טובו, והרע לא ימצא עוד, ונראה יחוד ממשלתו. ובין כך ובין כך ניתן מקום עבודה לאדם כל זמן שהחסרון נמצא, והשלמות עומד להתגלות, ואחר שנתגלה, הוא זמן קבלת השכר על העבודה שנעשית כבר.

(מג) אמרה הנשמה: עדיין יש לי מקום מעט לשאלה, למה אנו צריכים לומר שהכל עומד על ענין היחוד הזה. הלא טובה הסברא הראשונה אשר שמעתי מפיך בתחלת

מאיר הדעת

אלא לשון כנעני [צ"ל כניסה ע"י ילקוט דברים תתקמב] משל איך אדם אומר לחבירו פרוט לי סלע זו אלא ערוף לי סלע זו כך הוי כונס דברי תורה כללים ופורט ומוציאם כטיפים הללו של טל ולא כטיפי הללו של מטר גדולות אלא כטיפים הללו של טל שהם קטנים].

עה. ע"י סנהדרין דף צז ע"ב: רבי אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין אמר ליה רבי יהושע אם אין עושין תשובה אין נגאלין אלא הקדוש ברוך הוא מעמיד להן מלך שגזרותיו קשות כהמן וישראל עושין תשובה ומחזירין למוטב.

עו. ע"י לעיל הערה נט.

עז. ז"ל הגמ': הנהו בריוני דהוו בשבכותיה דרבי מאיר

עד. ז"ל הקדמה לדרך ה': ואמנם צריך שתבונן שהנה מספר הפרטים עצום מאד מהכיל אותם שכל האדם, ואי אפשר לו לדעת כלם. ואולם מה שראוי לו שישתדל עליו, הוא ידיעת כללים, כי כל כלל בטבעו כולל פרטים הרבה. וכשישיג כלל אחד, נמצא משיג מאליו מספר רב מן הפרטים. ואע"פ שלא הבחין במ עדיין, ולא הכיר היותם פרטי הכלל ההוא. כי הנה כשיבוא אחד מהם לידו, לא יניח מלהכיר אותו, כיון שכבר ידוע אצלו הענין הכללי אשר אי אפשר להם היות בלתו, וכן אמרו ז"ל (ספרי האוינו א) לעולם יהיו דברי תורה בידך כללים ולא פרטים [היה ר' יהודה אומר לעולם הוי כונס דברי תורה כללים ומוציאם כללים שנאמר יערוף כמטר לקחי ואין יערוף

שהרכיב הקב"ה שני הדברים כאחד, והיה זה מעומק עצתו לסבב הכל אל התיקון השלם. ועוד נדבר מזה לפנים בס"ד בבואנו אל פרטי ההנהגה, כי הוא ענין עמוק ועיקרי מאד.

ואנחנו עד עתה דברנו בכלל, ומעתה צריך לבא אל הפרטים, כי הנה שמנו יסוד אחד שכל עניני הבריאה וחוקותיה תלויים בדבר גילוי יחודו ית', ולדבר הזה מצאנו שני הזמנים: האחד, בהיותו נסתר ועתיד להתגלות. והשני, אחר שנתגלה. ובאלה שני הזמנים ראינו היות תלוי עבודת האדם וקיבול שכרו. מעתה, בכל אחד מן הזמנים האלה יש לנו להבחין כל פרט שנוכל להשיג בו, והיינו פרטי העלם יחודו לבד, ופרטי גילוי לבד. ועוד יש לנו להבין התקשר שני הזמנים האלה זה בזה, כי הרי כיון שצריך לעבור מזה לזה, צריך שיהיה להם מקום התחברותם, שהוא המעבר שבין שני הקצוות.

נתחיל עתה כסדר, וזה יצא ראשונה, להבין פרטי העלם היחוד, כי הוא הזמן הראשון, ומשפטי הנהגתו ית' בזמן הזה. וכאן יהיה לנו לבאר כל עניני העבודה בכל תולדותיה, וההכנה אשר באדם לעשותה, וכל שאר [הבחינות] (הבחנות) שיש לנו להבחין בדבר הזה.

אמר השכל: הקדמה אחת גדולה ועיקרית מאד צריך אני להודיע לך, קודם שנכנס לפנים בענין דרכיו אלה ית', ומשפטיו אשר אנחנו עוסקים בהם.

(מה) אמרה הנשמה: ומה היא.

(מו) אמר השכל: הנה אנחנו רואים חוקים ומשפטים, אשר הוא ית' מתנהג בהם עמנו, אנחנו נבראיו, מדות ודרכים צדיקים כאשר גזרה עומק חכמתו, עד שבעבור המדות האלה יחסנו לו תארים רבים ככל דברי הנביאים ע"ה, ואליו קראנו, רחום, חנון, גבור, וכל שאר הכינויים הרבים אשר נתיחסו לו ע"ה. אמנם כאן צריכים אנו להבין

מאיר הדעת

לא יוכל ליראות אמיתת הוראת הווייתו יתברך הנצחית בעבר והוה ועתיד, ולא יהיה נקרא בשם הוי"ה כנ"ל. וכן שם אנדנ"ת נקרא כן על הוראת אדנות היות לו עבדים והוא אדון עליהם, ואם לא היה לו נבראים לא יוכל ליקרא בשם אדון, ועד"ז בשאר שמות כולם.

וכן בענין הכנויים כגון רחום וחנון אך אפים, לא יקרא על שמם זולת בהיות נבראים בעולם שיקראו לו אך אפים וכיוצא בזה בשאר הכינויים כולם. אמנם בהיות העולמות נבראים, אז יצאו פעולותיו וכוחותיו יתברך לידי פועל ויהיה נקרא שלם בכל מיני פעולותיו וכוחותיו, וגם יהיה שלם בכל השמות וכינויים בלתי שום חסרון כלל ח"ו. וענין טעם זה נתבאר היטב בס"ה פ' פנחס (דף רנו ע"ב ע"י לקמן הערה קל) וז"ל, פקודא תליסר וכו' דא ק"ש ואית למנדע דאיהו אקרי חכם בכל מיני חכמות ומבין בכל מיני תבונות וכו', אלא קודם דברא עלמא אתקרי בכל אילין דרגין על שם בריין דהוו עתידין להבראות, דאי לאו הויין בריין בעלמא אמאי אתקרי רחום דיין אלא על שם בריין דעתידין וכו'. ובפ' בא (דף מב ע"ב ע"י לקמן הערה פג) וז"ל, דאי לא אתפשט נהוריה על כל בריין איך ישתמודעון ליה ואיך יתקיים מלא כל הארץ כבודו.

והו קא מצערו ליה טובא הוה קא בעי רבי מאיר רחמי עלויהו כי היכי דלימותו אמרה ליה ברוריא דביתהו מאי דעתן משום דכתיב יתמו חטאים מי כתיב חוטאים חטאים כתיב ועוד שפיל לסיפיה דקרא ורשעים עוד אינם כיון דיתמו חטאים ורשעים עוד אינם אלא בעי רחמי עלויהו דלהדרו בתשובה ורשעים עוד אינם בעא רחמי עלויהו והדרו בתשובה.

ע"ה ע"ח עגו"א: בענין תכלית הכוונה של בריאת העולמות, נבאר עתה ב' חקירות שנתעסקו בהם המקובלים. החקירה הראשונה הוא מה שחקרו חכמים ראשונים ואחרונים לדעת סיבת בריאת העולמות לאיזה סיבה היתה, ונמנו וגמרו ואומר כי סיבת הדבר היה, לפי שהנה הוא יתברך מוכרח שיהיה שלם בכל פעולותיו וכוחותיו ובכל שמותיו של גדולה ומעלה וכבוד, ואם לא היה מוציא פעולותיו וכוחותיו לידי פועל ומעשה לא היה כביכול נקרא שלם, לא בפעולותיו ולא בשמותיו וכינויו. כי הנה השם הגדול שהוא בן ד' אותיות הוי"ה נקרא כן על הוראת הווייתו הנצחית וקיומו לעד היה הוה ויהיה, טרם הבריאה ובזמן קיום הבריאה ואחרי התהפכו אל מה שהיה, ואם לא נבראו העולמות וכל אשר בהם

ודאי שהוא מוכרח מעצמו²⁹, אך מהותו אי אפשר לנו להשיגו כלל ועיקר, ולא עוד, אלא שכבר אסור לנו איסור עולם להכנס בחקירה זאת, וכבר אמרו חכמים (חגיגה יא ע"ב) המסתכל בארבעה דברים³⁰ ראוי לו שלא בא לעולם, וכן אמרו (שם יג ע"א) במופלא ממך אל תדרוש וכו', אין לך עסק בנסתרות. וכללא הוא, כל מה שיכולה מחשבת בני האדם לתפוס ולצייר, אינו ודאי מהותו ית'³¹, כי הוא מרומם ונשגב מכל מחשבה ורעיון, ואין בו

ולדעת אמונה ודאית שיש לנו להאמין בכל זה, כי לא יאותו כל התארים והכינויים האלה אליו ית' לפי עצמו כלל ועיקר³², באשר אין כל הפעולות האלה פעולות שיפעל הוא ית' כאשר יפעל איש לפי טבעו וכחו, אלא כולם ענינים שנרצו מרצונו לעשותם לפי ערך הנבראים שרצה לברוא, ולפי כחם לבד. ודבר זה נתברר אצל החכמים במקומות רבים בביאור רחב. וכלל מה שצריכים אנו להאמין בזה הוא, כי הוא ית'ש מציאותו נודע לנו

מאיר הדעת

שיודע בכך כלל וחוזן ממך אין יחיד (יחוד) בעליונים ובתחתונים ואתה ניכר כאדון על הכל. וכל הספירות יש לכל אחד שם ידוע ובהם נקראו מלאכים ואתה אין לך שם ידוע שאתה הוא ממלא כל השמות ואתה הוא שלימות כולם, וכאשר אתה תסתלק מהם, ישארו כל השמות כגוף ללא נשמה.

אתה הוא חכם ולא בחכמה ידוע, אתה הוא מבין ולא מבינה הידועה. אין לך מקום ידוע אלא להיות ניכר כחך וחוזקך לבני אדם ולהראות להם איך מתנהג עולם בדין וברחמים שהם צדק ומשפט כפי מעשיהם של בני אדם. דין הוא גבורה, משפט הוא עמוד האמצעי, צדק הוא המלכות הקדוש, מאזני צדק שני עמודי האמת, הין צדק אות ברית, הכל להראות איך מתנהג העולם. אבל לא שיש בך צדק ידועה שהוא דין, ואינו משפט ידועה שהוא רחמים ולא מכל אלה המדות כלל.

פ. עי' לעיל הערה ל.

פא. זה המשך לשונו: מה למעלה, מה למטה, מה לפנים, ומה לאחור. וכל שלא חס על כבוד קונו.

פב. עי' פירוש המשנה לרמב"ם הקדמת פרק חלק: שכמו שאי אפשר לעורר להשיג צבעים, וכן חרש להשיג קולות, כך אי אפשר לבעל גוף להשיג תענוגים של רוחניות בתחילת המחשבה אלא בחקירה גדולה, וכך זה ראוי, ע"כ.

עי' מורה הנבוכים חלק א פרק כו, ז"ל, כבר ידעת אמרתם (פרק ל"ג ופרק מ"ו מזה החלק) הכוללות למיני הפירושים כולם התלויים בזה הענין, והוא אמרם דברה תורה בלשון בני אדם. ענין זה כי כל מה שאפשר לבני אדם כולם, הבנתו וציורו בתחלת המחשבה, הוא אשר שם ראוי לבוא יתעלה. ולזה יתואר בתארים מורים על הגשמות להורות עליו שהוא יתעלה נמצא, כי לא ישיגו ההמון בתחלת המחשבה מציאות כי אם לגשם בלבד,

עט. עי' תיקון יט ע"א: רבון העולמים אנת הוא עלת העלות סבת הסבות דאשקי לאילנא בההוא נביעו וההוא נביעו איהו כנשמתא לגופא דאיהו חיים לגופא וכך לית דמיון ולית דיוקנא מכל מה דלגאו ולבר ובראת שמיא וארעא ואפיקת מנהון שמשא וסיהרא וכוכביא ומזלי ובארעא אילנין ודשאין וגנתא דעדן (ועשבין) וחיוון ועופין ונונין ובני נשא לאשתמודעא בהון עלאין ואיך יתנהגון בהון עלאין ותתאין ואיך אשתמודעאן מעלאי מתתאי ולית דידיע בך כלל ובר מנך לית יחידא (ס"א יחודא) בעלאי ותתאי ואנת אשתמודע אדון על כלא וכל ספירן כל חד אית ליה שם ידיע ובהון אתקריאו מלאכיא ואנת לית לך שם ידיע דאנת הוא ממלא כל שמהן ואנת הוא שלימו דכלהו וכד אנת תסתלק מינהון אשתארו כלהו שמהן כגופא בלא נשמתא.

אנת חכים ולא בחכמה ידיעא אנת הוא מבין ולא מבינה ידיעא לית לך אתר ידיעא אלא לאשתמודעא תוקפך וחילך לבני נשא ולאחזאה לון איך אתנהיג עלמא ברינא וברחמי דאיןון צדק ומשפט כפום עובדיהון דבני נשא דין איהו גבורה משפט עמודא דאמצעיתא צדק מלכותא קדישא מאזני צדק תרין סמכי קשוט הין צדק אות ברית כלא לאחזאה איך אתנהיג עלמא אבל לאו דאית לך צדק ידיעא דאיהו דין ולא משפט ידיעא דאיהו רחמי ולאו מכל אלין מדות כלל.

תרגום: רבוננו של עולם, אתה הוא עילת העילות וסיבת הסיבות שמשקה לאילן באותו הנביעה ואתו נביעה הוא כמו נשמה לגוף והוא חיים לגוף, וכך אין דמיון ולא דמות מכל מה שמפנים ולבחוק, ובראת שמים וארץ, והוצאת מהם שמש וירח וכוכבים ומזלות ובארץ אילנות ודשאים, וגן עדן (ועשבים), וחיות ועופות ודגים ובני אדם להיות ניכר בהם עליונים ואיך יתנהג בהם עליונים ותחתונים ואיך יהיו ניכרים מעליונים ומתחתונים ואין מי

כללם של דברים, האדון הוא ודאי משולל מכל מה שאנחנו מוצאים בבריותיו, אם חסרון ואם שלמות, ורק הוא לבדו השלם בשלמות אמיתי, שאין שייך בו חסרון בשום פנים כלל ועיקר. והוא בלתי מושג אצלנו כלל, ואין שום אחד מענינינו שייכים בו. ואולם, ברצותו לברוא נבראים, ולנהג אותם, ולחלק להם מטובו להשפיע להם ברכות, ולתת להם איזה גילוי מכבודו המרומם על כל ברכה ותהלה⁷⁸, שיהנו מאורו, אז שם לו,

שום אחד מן הענינים מה שיש בנבראיו, לא מן הגדולים ולא מן השפלים. כי מה שהוא השלמות הגדול יותר בנבראיו, חסרון הוא לגביו ית'. ולא נדמהו בחוקו כלל ועיקר, כי כל מה שנמצא בנבראים, הטוב והרע החסרון והשלמות, הכל חדש הוא שהמציאו הוא ית"ש ברצונו, והם דברים רק לפי ערכנו וענינינו, לא לפי ערכו וענינו ית'. ועל זה מקרא מלא צווח ואומר (ישעיה מ כה) ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש⁷⁹.

מאיר הדעת

וקרא אל אלהים שדי צבאות אהי"ה בגין דישתמודעון ליה בכל מדה ומדה איך יתנהג עלמא בחס"ד ובדינא כפום עובדיהון דבני נשא דאי לא יתפשט נהוריה על כל בריין איך ישתמודעון ליה ואיך יתקיים (ישעיה ג) מלא כל הארץ כבודו.

תרגום: ואם יקשה אדם שהרי כתוב כי לא ראיתם כל תמונה הוא יתרץ לו הרי תמונה ראיתי שהרי כתוב ותמונת ה' יביט ולא בכל תמונה אחרת (שברא ויצר באותיותיו) של אדם שיצר באותיותיו ולכן אמר ואל מי תדמיוני ואשוה ואל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו. ואפילו תמונה זו אין לו במקומו אלא כשיורד למלוך על הבריות ומתפשט עליהם יראה להם לכל אחד כפי מראה וחזיון ודמיון שלהם וזהו וביד הנביאים אדמה. ולכן הוא יאמר אף על פי שאני אדמה לכם בדיוקנכם אל מי תדמיוני ואשוה שהרי קדם שברא הקדוש ברוך הוא דמות בעולם וצייר צורה היה הוא יחידי בלי צורה ודמיון ומי (ויש) שנודע לו קודם בריאה שהוא מחוץ לדמות אסור לעשות לו צורה ודמות בעולם לא באות ה' ולא באות י' ואפילו בשם הקדוש ולא בשום אות ונקודה בעולם וזהו כי לא ראיתם כל תמונה מכל דבר שיש בו תמונה ודמיון לא ראיתם. אבל אחר שעשה דמות זה של המרכבה של אדם עליון ירד לשם ונקרא באותו דמות יהו"ה כדי שידעו אותו במדות שלו בכל מדה ומדה וקרא אל אלהים שדי צבאות אהי"ה כדי שידעו אותו בכל מדה ומדה איך יתנהג העולם בחס"ד ובדין כפי מעשי בני האדם שאם לא יתפשט אורו על כל הבריות איך ידעו אותו ואיך יתקיים מלא כל הארץ כבודו.

פד. מלה"פ נחמיה ט ה. ועי' תיקון"ז (קנג ע"ב): רישא איהו כנויא דשם אהי"ה וכל מלאכין וממנן דהוי"ת מהכא תליין וביה שאלין מלאכין איה מקום כבודו להעריצו אי"ה רשים באהי"ה ותמן הי"ה דסליק בחושבן כ' דאיהו כתר איהו רשים בא"ב ג"ד ה"ו ז"ח ט"י (אהי"ה)

ומה שאינו גשם או נמצא בגשם אינו נמצא אצלם. וכן כל מה שהוא שלמות אצלנו, ייחס לו יתעלה להורות עליו שהוא שלם במיני השלמות כולם, ואין עמו חסרון או העדר כלל. וכל מה ששיגנו ההמון שהוא חסרון או העדר לא יתואר בו. ולזה לא יתואר באכילה ושתייה ולא בשינה ולא בחולי ולא בחמס ולא במה שידומה לזה. וכל מה שיחשוב ההמון שהוא שלמות יתואר בו, ואף על פי שהדבר ההוא אמנם הוא שלמות בערך אלינו, אבל בערך אליו יתעלה אלו אשר נחשבם כלם שלמות הם תכלית החסרון. אמנם אילו ידמו העדר השלמות ההוא האנושי ממנו יתעלה היה זה אצלם חסרון בחקו.

פג. עי' זהר ח"ב מב ע"ב: ואי יקשה בר נש דהא כתיב (שם ד טו) כי לא ראיתם כל תמונה איהו יתרץ ליה האי תמונה חזינא דהא כתיב (במדבר יב ח) ותמונת ה' יביט ולא בכל תמונה אחרא (ס"א דברא ויצר באתויו) דבר נש דיצר באתויו ובגין דא אמר (ישעיה מ כה) ואל מי תדמיוני ואשוה ואל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו ואפילו האי תמונה לית ליה באתריה אלא כד נחית לאמלכא על בריין ויתפשט עלייהו יתחזי לון לכל חד כפום מראה וחזיון ודמיון דלהון והאי איהו (הושע יב יא) וביד הנביאים אדמה ובגין דא יימא איהו אף על גב דאנא אדמה לכו בדיוקניכו אל מי תדמיוני ואשוה דהא קדם דברא קודשא בריך הוא דיוקנא בעלמא וצייר צורה הוה הוא יחידי בלא צורה ודמיון ומאן (נ"א ואית) דאשתמודע ליה קדם בריאה דאיהו לכו מדיוקנא אסור למעבד ליה צורה ודיוקנא בעלמא לא באות ה' ולא באות י' ואפילו בשמא קדישא ולא בשום אות ונקודה בעלמא והאי איהו כי לא ראיתם כל תמונה מכל דבר דאית ביה תמונה ודמיון לא ראיתם אבל בתר דעבד האי דיוקנא דמרכבה דאדם עלאה נחית תמן ואתקרי בההוא דיוקנא יהו"ה בגין דישתמודעון ליה במדות דיליה בכל מדה ומדה

כביכול, חק ומשפט של הנהגה ישרה, ככל הנהגה הזאת אשר אנחנו רואים ושומעים. כי המציא לו, כביכול, מיני השפעה ומדות של הנהגה, לאחוז בהם ולנהג בהם לתכלית טוב ומובחר אל כל נבראיו. ומעתה, המדות, מדותיו ודאי, והתארים, מתיחסים לו, כי הוא העושה את כל אלה, אף כי אינם דברים מוכרחים אליו כלל, אלא כולם נרצים ממנו¹⁹, ומציאותם תלוי רק בחפצו ורצונו, כי בלא כל אלה, היה יכול ודאי לעשות, ובזולת אלה, וגם עתה יכול לשנותם כרצונו.

סוף דבר, שליטת רצונו שליטה גמורה היא, שאין לה שום מונע כלל ועיקר, ובכל עת ובכל שעה, וכבר ביארתי דבר זה למעלה כל צרכו. והנה כמו שאל מסתתר הוא מצד מציאותו ומהותו הפשוט, שאינו מושג ונודע כלל לשום בריה, כן נגלה כבודו, ונודע הוא קצת מצד פעולותיו אלה. וכל מה שתשיג בו כל בריה שבעולם, לא יהיה אלא מצד פעולותיו, לא זולת.

ואמנם עוד צריך שתדעי, שאפילו פעולותיו אלה שהם מושגות לנו, אין מושגות

לנו אלא תולדותיהם, פירוש, הנפעל ממנו ית', אמנם לא דרך הפעולה, איך הוא ית' פועל אותה. כי כל מה שהוא בו ית', אין השגה שתשיגהו, ואי אפשר להשיג אלא מה שהוא בְּנו, אנחנו נבראיו. ועל כן, אף על פי שניחס לו ית' המדות אשר ניחס, דרך משל, הידיעה, הזכירה, המחשבה, החמלה, הכעס, הרצון, לא נאמר מפני זה שדרך ידיעתו הוא כדרך ידיעתנו, ודרך זכירתו כדרך זכירתנו, ומחשבתו כמחשבתנו, וחמלתו כחמלתנו, וכעסו ככעסנו, ורצונו כרצונו, וכן כולם, אלא אלו הפעולות הוא פועל בדרך הבלתי מושג ונודע לנו כלל, אבל אלינו מגיעים באותו הענין ואותו חוק שהוא רוצה. ולא עוד, אלא שאפילו הפעולות של החסרונות אינו צריך לפעול אותם בחסרון ההוא, כמו שהיה צריך לעשותם האדם שהיה רוצה לעשותם, אלא הוא אמר ויהי, באופן אשר דרכו נסתרה ולא מושגת לנו כלל, ולנו מגיעות הפעולות בשיעור ההוא שמגיעות. צא ולמד מקולו ית' באהל מועד, שאמרו חז"ל (תו"כ פרשת ויקרא, דיבורא דנדבה, פרשתא ב י"ב), קול ה' בכח, ואף על פי כן משה שומע וכל

מאיר הדעת

עשר אותיות מלמעלה למטה, זהו כתר בראש כולם שמות ולמעלה ממנו יו"ד ה"י וא"ו (נ"א ו"י) ה"י אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד למעלה ממנו יו"ד ה"א וא"ו ה"א וכלם עולים למ"ב אותיות ואלה הם אותות שנברא בהם שמים עליונים וארצות החיים, שאלה נקראו שמי השמים, ומי שברא בהם הכל, אומן הכל, עילת העילות, מתעלה על הכל הוא ברוך לכל ולמעלה מכל ברכות, זהו שכתוב ומרום על כל ברכה ותהלה, והוא לא צריך ברכות מאחר, שאין עליו מי שישפיע לו.

פה. ע"י לעיל הערה ו.

פו. מאהל מועד מלמד שהיה הקול נפסק ולא היה יוצא חוץ מאהל מועד יכול מפני שהיה נמוך ת"ל וישמע את הקול שאין ת"ל הקול ומה תלמוד לומר הקול הקול המתפרש בכתובים ומהו המתפרש בכתובים קול ה' בכח קול ה' שובר ארזים וישבר ה' את ארזי הלבנון קול ה'

אל"ף ה"א יו"ד ה"א איהו רזא דעשר אתון מעילא לתתא האי איהו כתר בריש כלהו שמהן ולעילא מניה יו"ד ה"י וא"ו (נ"א ו"י) ה"י אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד לעילא מניה יו"ד ה"א וא"ו ה"א וכלהו סלקין לארבעין ותרין אתון ואלין אינון אתון דאתבריאו בהון שמיא עלאין וארצות החיים דאלין אתקריאו שמי השמים ומאן דברא בהון כלא אומנא דכלא עלת העילת מתעלה על כלא הוא בריך לכלא ולעילא מכל ברכאן הה"ד (נחמיה ט') ומרום על כל ברכה ותהלה ולא צריך איהו ברכאן מאחרא דלית עליה מאן דאשפע ליה.

תרגום: ראש הוא כינוי של שם אהי"ה, וכל המלאכים וממונים של הוי"ת מכאן תלויים ובה שואלים מלאכים איה מקום כבודו להעריצו אי"ה רשום באהי"ה ושם הי"ה שעולה בנימי' כ' שהוא כתר הוא רשום בא"ב ג"ד ה"ו ז"ח ט"י (אהי"ה) אל"ף ה"א יו"ד ה"א הוא סוד של

לשטן להסטיין, ולמשחית לחבל את אשר ירשיעון אלהים. ונמצאו אומות העולם ועובדי עבודה זרה, וכן כל שאר הרעות כולם אשר בעולם, שעליהם באו הבטחות הנביאים ע"ה להעבירם מן העולם לעתיד לבא, כענין שנאמר והאלילים כליל יחלוף (ישעיהו ב יח), ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ (זכריה יג ב), בלע המות לנצח (ישעיהו כה ח), לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי וגו' (ישעיהו יא ט, סה כה). ועל פי הדרך (ברכות לג ע"ב) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שאין הקב"ה רוצה לעכב כלום ביד בני האדם אם רוצים לקלקל מעשיהם. ומזה נולדו כל הקלקולים הגדולים אשר היו בעולם מני יום ברוא אלהים אדם, ואין מנוחה לצדיקים בעוה"ז, כי רעת האדם רבה עליו, והשטן מקטרג בכל עת ובכל שעה, והקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה (ב"ק נ ע"א). זה כלל הדרך אשר חידש הרצון העליון לפי ענין התעלם שליטתו ויחודו, ואין דרך זה תלוי אלא בהסתר פני טובו ית', כי לולי היה רוצה להתגלות באמתת ממשלתו, היה מעביר כל הרעות האלה, ולא היה מניח אלא הטוב והתיקון לבדו, וכמה שיעשה לעתיד לבא.

ודעי עוד, כי ודאי גם עתה אע"פ שהעלים טובו ומנע חק שלמותו מן הנבראים, אף על פי כן ודאי הוא שהוא משפיע להם, כי מאין להם הויה ומציאות וקיום אם לא מהשפעתו. אם כן ודאי משפיע הוא, אך השפעתו זאת שהוא משפיע עתה, לגבי מה שהיה ראוי להשפיע אם כחק שלמותו היה רוצה להשפיע, אינה אלא כדמיון הצל לגבי אדם, או כרושם קטן הנשאר מן הכתב על

ישראל לא שומעים¹⁹. וכל זה נמשך מהיותו ית"ש כל יכול, והוא יכול לעשות כל מה שהוא רוצה, שאין שום חוק שיעכבהו, ושום משפט וגבול שימנעהו. על כן לא נקיש לפעולותיו מפעולת הנבראים כלל, אחר שהם מוגבלים ומותחמים, והוא ית"ש כל יכול לגמרי.

והנה עד הנה הקדמתי לך הקדמה, שהיא צריכה לכל מה שנעסוק בו בויכוחנו זה, עתה נבוא לעניננו.

(מז) אמרה הנשמה: שמעתי, ומתישבים הדברים עלי, כי אי אפשר לשקוט בעניני הבריאה ומקריה, אם לא שנדע שיש לה עילה ומנהיג כך פשוט ומרומם, כל יכול, ובלא שום הכרח וכפיה, וזולת זה אין ישוב וביאור לרוב הספיקות ותמיהות הנופלות בה.

(מח) אמר השכל: הזמן הראשון שיש לנו לבאר עתה, הוא זמן התעלם יחודו ית' כיום הזה, הוא כלל זמן עבודת האדם, כמו שביארנו. והנה מחוק שלמותו, כבר אמרנו, היה ודאי יכול לעשות את כל מעשיו שלמים, ולא יהיה במעשיו אלא טובה גמורה ושלמה, בלי שום חסרון ורעה כלל. אמנם ברצותו להתנהג עם נבראיו בהנהגה הזאת שכבר זכרנו, הנה המציא סדר חדש ממש, שלא כדת השלמות העליון ב"ה, אלא מאי דצריכא לברייתא לתת להם זכות ושכר טוב באחריתם. והוא דרך הטוב והרע, השכר והעונש, שלפי הדרך הזה, הנה הטוב והרע שקולים²⁰ הם ובאים שניהם בעוה"ז, וכך מזומן הוא הטוב לטובים כמו הרע לרעים. ועל פי הדרך הזה נמצא הבריות מתקלקלות לפעמים, ונתקנות לפעמים, וניתנה הרשות

מאיר הדעת

אספקלריא דלא נהרא [תרגום: מצידו של הוי"ה נקרא מראה המאירה, וכאשר היא אדנ"י בלא בעלה, נקראת מראה שאינה מאירה].
פ.ח. ע"י לעיל הערה ז.

חוצב א"כ למה נאמר מאהל מועד מלמד שהיה הקול נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל.

פז. ת"ז פט ע"ב: מסטרא דיהו"ה אתקריאת אספקלריא דנהרא, וכד איהי אדנ"י בלא בעלה, אתקריאת

לכא אל הסוף הזה של הגילוי. על כן, אף על פי שהסתיר פניו לחדש בו דבר הנהגת הטוב ורע הזאת, שב על כל פנים והשקיף במדת טובו, ולפי חק ממשלתו, להשלים סיבוב כל ההנהגה הזאת בתיקון הכללי. וזה דבר פשוט, כי כבר שמעת איך קץ שם לחשך זה^{צא}, של הטוב ורע, כל זמן השיתא אלפי שנים (סנהדרין צו ע"ב), וכבר גזר מראשית אחרית אשר תכלינה כל אלה, וישאר יחודו מגולה, וטובת העולם קבועה לנצח נצחים. אם כן, כל יום ויום שעובר, נמצא העולם קרוב יותר אל שלמותו, ולא עוד, אלא שהקב"ה מסיבות מהפך בעומק עצתו, ומגלגל גלגולים תמיד, להביא העולם אל השלמות הזה. והוא מה שאמר הכתוב (תהלים מו) רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו^{צב}, וכן אמר הנביא (ישעיהו כה א) עצות מרחוק אמונה אומן^{צג}, וכן נאמר (שמואל ב' יד יד) וחשב

הנייר אחר שסרו האותיות ממנו^{פט}. ונקרא כלל מין ההשפעה הזאת, חשך ולא אור^צ, לגבי ההשפעה השלמה שהיתה יכולה לבא אם כחק שלמותו היה משפיע. אמנם לגבי דידן על כל פנים זה כל חיינו, כי בהשפעה זאת אנחנו חיים וקיימים, לא זולתה. ונמצא, שכשנזכיר מין ההשפעה הזאת המחודשת בהסתר פני טובו ית', נקראה בכלל אחד, כמו צל הכח העליון לבד, לא יותר, ובהתפרטו לפרטיו, נמצא בו כל החוקים והמשפטים אשר מבחינים אנחנו בהנהגה העליונה, כי כלם יחד דבר מועט עד מאד נחשבים הם לגבי הכח העליון אם היה פועל בשלמותו, וכמו שזכרתי.

ואמנם בהיות הכונה התכליתית רק גילוי היחוד, ולא העלמו, וכמו שביארנו לעיל, כי אין ההעלם הזה אלא אמצעי כדי

מאיר הדעת

כמה דאת אמר יועץ מרחוק דכתיב (ירמיה לא ב) מרחוק יהוה נראה לי וכתיב (משלי לא יד) ממרחק תביא לחמה תרגום: כתוב (ישעיה כה) ה' אלהי אתה ארוממך וגו', הפסוק הזה פרשוהו, ה' אלהי אתה, שצריך אדם להודות לשם הקדוש, ולשבח אותו על הכל, ומאיזה מקום השבח שלו, כמו שבארוה. וכאן מהעומק של הכל, שכתוב כי עשית פלא, פלא כמו שכתוב (שם ט) ויקרא שמו פלא, והרי נאמר עצות מרחוק, עצות כמו שנאמר יועץ מרחוק, שכתוב (ירמיה לא) מרחוק ה' נראה לי. וכתוב (משלי לא) ממרחק תביא לחמה. עי"ש קצג ע"ב: ורב המנונא סבא אמר הכי כי עשית פלא פלא דא הוא חד דרגא מאינון פלאות חכמה ומאן איהו דא נתיב לא ידעו עיט ואיהו פלא עצות מרחוק קרא להאי בקדמיתא פלא והכא אמר פלא עצות מרחוק אלא התם אצטריך לממני שית סטרין לדרגיין עלאיין פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום והכא לא אתא לממני חושבנא אבל עצות מרחוק מאי נינהו תרי בדי ערבות דכל עיטא דנביאי מתמן אתיא אינון אקרון עצות מרחוק אמונה אומן תריין דאינון חד נהר וגן דא נפיק מעדן ודא אשתקי מיניה הא הכא כל רזא סתימא דמהימנותא. תרגום: ורב המנונא סבא אמר כך, "כי עשית פלא", פלא זוהי דרגה אחת מאותם פלאות חכמה, ומיהו זה

פט. ונקרא בלשון האריז"ל רשימו.

צ. ובלשון אריז"ל צמצום האור.

צא. ע"י תיקו"ז (קלא ע"ב): ויהי מקץ ימים וגו' פתח רבי שמעון ואמר מאי מקץ ימים אלא מההוא אתר דעתיד למימר ביה קץ כל בשר בא לפני קץ שם לחשך (איוב כה א) ותרגם יונתן בן עוזיאל קץ כל בשר חבילו דכל בשרא מלאכי חבלה.

תרגום: ויהי מקץ ימים וגו' פתח רבי שמעון ואמר מה זה מקץ ימים. אלא מאותו מקום שעתיד לומר בו קץ כל בשר בא לפני, קץ שם לחשך. ותרגם יונתן בן עוזיאל, קץ כל בשר, המחבל של כל בשר, מלאכי חבלה.

צב. ע"י ב"ר (פס"ה ס"ח): רבי חנינא בר פפא פתח (תהלים מ) רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך וגו' א"ר חנינא כל פעולות ומחשבות שפעלת אלינו בשבילנו למה כהו עיניו של יצחק כדי שיבא יעקב ויטול את הברכות ויהי כי זקן יצחק. וע"י שערי אורה צו ע"ב.

צג. ע"י זהר ח"ג לה ע"ב: כתיב (ישעיה כה א) יהוה אלהי אתה ארוממך וגו' האי קרא אוקמוה יהוה אלהי אתה דבעי בר נש לאודאה לשמא קדישא ולשבחא ליה על כלא ומאן אתר שבחא דיליה כמה דאוקמוה והכא מעמיקא דכלא דכתיב כי עשית פלא פלא כמה דכתיב (שם ט ה) ויקרא שמו פלא והא אתמר עצות מרחוק עצות

מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח^צ. כי ודאי אין הקב"ה רוצה לאחוז בדרך הטוב ורע כל כך זמן, ואחר כך לעזבה ולתפוס בדרך הממשלה והיחוד ברגע אחד, כאדם המתחרט ומתנחם, אלא מעומק עצתו ית' הוא לגלגל מסיבותיו מעומק חכמה כל כך, עד שמתוך הטוב ורע עצמו נגיע סוף סוף לדבר זה, שיהיה הכל נשלם, ויהיה הוא ית"ש מגלה יחודו. ועוד יתבאר מזה לקמן בס"ד.

ונמצא שבאמת בשתי מדות אלה אוחו האדון ב"ה תמיד, ושתיים אלה קבע בחוקו מוסדי ארץ: א', מדת השכר ועונש, היא הנהגת הטוב והרע בשיקול אחד לזכות ולחובה, ונקראת הנהגה זאת, הנהגת המשפט, שהקב"ה יושב ודן כל העולם כולו לפי מעשיהם הטובים והרעים. ואתיא תוך משפטו זה, מדת טובו אשר לפי חק שלמותו, לפי ענין ממשלתו, שבכחו הוא רוצה לתקן את כל נבראיו. והנה, לפי מדת השכר ועונש, הקב"ה, כביכול, משעבד מעשיו למעשי בני אדם, שאם הם טובים גם הוא יטיב להם, ואם הם רעים יוכרח, כביכול, להענישם, וכענין הכתוב (תהלים סח לו) תנו עוז לאלהים, והפכו (דברים לב יח) צור ילדך תשי, וכמאמרם ז"ל (איכה

רבה פ"א סי' לג) בזמן שישראל עושים רצונו של מקום, מוסיפים כח בגבורה של מעלה, וכשאינן עושים רצונו של מקום, מתישין כח של מעלה, ח"ו. ולפי מדת ממשלתו ושליטתו אמר (זכריה ג ט) ומשתי את עון הארץ ההיא ביום אחד^צ (ירמיהו נ ט) יבוקש את עון ישראל ואיננו ואת חטאת יהודה ולא תמצאנה. והנה לפי מדת הטוב ורע, משפטי ה' אמת לתת לאיש כדרכיו מדה כנגד מדה, והרבה דרכים למקום לשלם לאדם כפעלו, וכאורח איש ימציאנו (איוב לד יא), אם לחסד אם לשבטו. אך לפי עצת טובו בחק שלמותו ית', הצד השווה שבהן, להחזיר את הכל לטוב שלם, לתיקון הגמור שיהיה באחרונה. ועל דבר זה נאמר (מלאכי ג ה) אני ה' לא שניתי, ובמדרשו של רשב"י אמרו (תיקוני ד ע"ב^צ), לא אשתני בכל אתר. ואמנם הנהגת השכר ועונש היא המגולית ונראית תמיד לעיני הכל, אך הגלגול שהוא מגלגל [להחזיר] הכל לטובה עמוק עמוק הוא, ולא עבידא לאיגלווי כי אם לבסוף, אבל מתגלגל הוא והולך בכל עת ובכל שעה ודאי, ואינו פוסק.

ונמצא, שודאי כבש האדון ב"ה, כביכול, את חק שלמותו בבריאת הנבראים

מאיר הדעת

אחד, ביום שיהיה ה' אחד ושמו אחד. ואז אין שטן ואין פגע רע. צו. ז"ל: עלת על כלא הוא נהיר בעשר ספירות דאצילות ובעשר ספירות דבריאה ונהיר בעשר כתות דמלאכיא ובעשר גלגלי דרקיע ולא אשתני בכל אתר. תרגום: ועילת על הכל הוא מאיר בעשר ספירות של אצילות ובעשר הספירות של בריאה, ומאיר בעשר כתות של מלאכים, ובעשרה גלגלי הרקיע, ולא משתנה בכל מקום.

ועיי"ש קמח ע"ב: יהו"ה דאיהו מלגאו דכל ספירה וספירה עליה אתמר לך ה' הגדולה והגבורה וגו' (רבה"א א' כט יא) בעשר ספירן שבח ליה דוד בגין דאיהו לגו מכלהו ואיהו מלבר דכל ספירה וספירה ואיהו בין כל ספירה וספירה לא אשתני בכל אתר.

"נתיב לא ידעו עיט" והוא פלא. "עצות מרחוק" קרא לזה בתחלה פלא, וכאן אמר פלא עצות מרחוק, אלא שם צריך למנות ששה צדדים לדרגות עליונות, "פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום", וכאן לא בא למנות חשבון, אבל "עצות מרחוק" מי הם, שני בדי ערבות, שכל עצה של הנביאים בא משם, הם נקראים עצות מרחוק. "אמונה" אומן שנים שהם אחד, נהר וגן, זה יוצא מעדן וזה משקה ממנו, הרי כאן כל הסוד הנסתר של האמונה. צד. עי' שער מאמרי רשב"י (ב ע"ב): בחי' הגלגול הוא בסוד המחשבה בסוד וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח וכמו שהגלגול לא שכיך טיקלא וגלגולא לעלמין כך המחשבה.

צה. עי' ספר הליקוטים (זכריה ד): עד שיעבור רוח הטומאה מן הארץ. וזהו ומשתי את עון הארץ ההיא ביום

האלה, ובראם חסרים ולא שלמים, ושם להם דרך הנהגה ומין השפעה שאינה אלא חשך סתרו ית'¹⁴, שממנו בא מציאות שיקול הטוב ורע, ויש מציאות לחטאים ופגמיהם ולעונשים וקלקולים. ואף על פי כן שב והביט בטוב חוקו אל הנבראים האלה לתקנם

התיקון הכללי והגמור העתיד לבא, שעליו מסבב את כל הגלגל דבר יום ביומו, וממשיך דברי הטוב ורע עצמו, לגמור בתיקון שלם בכח יחוד שליטתו ית"ש.
(מט) אמרה הנשמה: תכלול מה שביארת עד כה.

הנהגת המשפט והנהגת היחוד

(נ) אמר השכל: שתי מידות שם הקב"ה לנהג בם את עולמו: אחת, מידת המשפט. ואחת, מידת השליטה והממשלה היחידית. מידת המשפט היא מידת הטוב ורע, שבה תלויים כל עניני הטובות והרעות בכל תולדותיהם, ומקור המידה הוא הסתר פני טובו, והעלם שלמותו. מידת הממשלה היחידית היא מידת תיקון כל הנבראים בכחו יתברך, אף על פי שמצד עצמם לא היו ראויים לזה, והיא הסובבת והולכת בהעלם בכל דרכי המשפט עצמו, לסבב כל דבר אל השלמות לבד, ומקורה הוא חק טובו הפשוט ית', שאף על פי שנתעלם, לא זו מלהשקיף עלינו לטובה¹⁵. מידת המשפט היא המתגלית ונראית, מידת הממשלה היא המתעלמת ומסתתרת לפנים.

אינה מחק השלמות, כי כבר אמרת שאין שלמות האמיתי מושג.

(נב) אמר השכל: היטבת לדקדק. ועתה אעמידך על בורים של דברים. שלמותו ית' הפשוט אי אפשר להשיגו כלל ועיקר, הוא הוא השלמות האמיתי הבלתי נודע לנו כלל, והנה זה מרומם ונשגב מעצמו מכל עניני הנבראים. כי מיד שרצה לנהג בריותיו, קבע ורצה במדות האלה שהם כולם ענינים מתיחסים לנבראים, ולא לפי ערכו כלל. ונמצא מהותו הפשוט מסולק מכל הענינים האלה לגמרי. ולא עוד, אלא שאפילו בפעולותיו אלה עצמם לפי ערך הנבראים, מה שהיה יכול לעשות לא עשה, ואדרבה כבש, כביכול, את טובו לבלתי עשות מה שהיה ראוי לו לעשות לפי טוב חקו. וזה, כי אפילו ברצותו לנהג הנבראים ולהגלות להם רק לפי ערכם ולא לפי ערכו, היה יכול על כל פנים ליגלות להם ולנהגם לפחות לפי ערכם זה, אך בשלמות בלא חסרונות, וכמו שיהיה

(נא) אמרה הנשמה: עדיין אני צריכה ישוב קצת על ענין מידת הממשלה הזאת שזכרת, כי אינני מבינה היטב את פעולת שלמותו הפשוט ית', כי לפי הנראה אף היא

מאיר הדעת

צח. עי' תיקון'ו תיקון א': שימני כחותם על לבך דהכי (נ"א אמרת שכינתא) אמרין ישראל בגלותא אף על גב דאנת תסתלק לעילא דיוקנך לא אתעדי מנאי לעלם כההוא חותם דבההוא אתר דאתדבק ביה רשימו דמארי חותמא לא אתעדי מניה דיוקנא דחותמא לאשתמודעא ביה.
תרגום: "שימני כחותם על לבך", שכך (אמרה השכינה) ישראל בגלות אומרים, אף על גב שאתה מסתלק למעלה

תרגום: יהו"ה הוא מבפנים של כל ספירה וספירה עליו נאמר לך ה' הגדולה והגבורה וגו' (דבה"א' כט יא) בעשר ספירות שבחו דוד לפי שהוא מפנים מכולם, והוא מחוץ לכל ספירה וספירה והוא בין כל ספירה וספירה ולא נשתנה בכל מקום.

צז. עי' תיקון'ו סז ע"ב: בגלותא ישת חשך סתרו (תהלים יח יב).

כך הוא, לא יהיה כן בסופו. ועל כן נשארה מדת המשפט בגלוי ומדת התיקון הכללי בהסתר, כי מעשיה בסתר הם, עד סוף דבר שיתוקן כל המציאות כולו לעתיד לבא.

(נג) אמרה הנשמה: עתה נתישבתי, כי ודאי דרך התיקון הכללי מחק טובו ית' הוא ודאי, אך על כל פנים ברצותו לפעול עמנו רק לפי ערכנו, ולא לפי ערכו.

(נד) אמר השכל: עוד אודיעך בענין הזה דבר יותר פרטי, והוא כי ודאי בכל מדה ומדה שהוא ית' ש מודד לנו, נבחין שני ענינים, הנראה והנסתר. דהיינו, הנראה הוא השכר והעונש, למי שנמדדה לו המדה היא לפי מה שהיא, הטובה היא אם רעה, והנסתר היא העצה העמוקה הנמצאת תמיד בכל מדותיו, להביא בהן את הבריות לתיקון הכללי. כי כך היא המדה ודאי, שאין לך מעשה קטן או גדול שאין תוכיות כוונתו לתיקון השלם, וכענין שאמרו (ברכות ס ע"ב צ"ט), כל מאי דעבדין מן שמיא, טב. והם הם דברי הנביא (ישעיהו יב א) ישוב אפך ותנחמניק, כי יודיע דרכיו הקב"ה לעתיד לבא לעיני כל ישראל, איך אפילו התוכחות והיסורין לא היו אלא הזמנות לטובה, והכנה ממש לברכה. כי הקב"ה אינו רוצה אלא בתיקון בריאתו, ואינו דוחה הרשעים בשתי ידים, אלא אדרבה, מצרפם בכור להתקן, ולצאת מנוקים מכל סיגים^ק. והכוונה זאת אחת היא לו ית' בכל מעשיו שהוא עושה עמנו, להימין ולהשמאל, וכמו שביארנו לעיל.

סוף סוף לעתיד לבא. ומחק טובו וחסדו היה זה ליגלות להם בהטבה רבה ובהשפעה רווחת, ומחק שלמותו היה לעשות מעשיו שלמות בלא חסרונות, וכבש כל זה, ורצה לעשותם בחסרונות, וחסרי ההארה כמות שהם.

ואמנם, לא רצה על כל פנים להניח עולמו כך, שיהיה תמיד הולך וסוער בשותפות הטוב והרע, אלא מטעם טובו הגדול היה לשים הנהגה אחת ועצה עמוקה לסבב כל הדברים מתוך הטוב ורע עצמו אל התיקון השלם השייך לימצא בהם, ומחק שלמותו הוא זה, לעשות שעל כל פנים יהיו מעשיו מושלמים, ולא ישארו בחסרונם. אמנם אין זה מעשה שלמותו הפשוט לפי עצמו הבלתי מושג, כי פשיטותו אינו שייך בענינו בשום פנים. אלא הוא הדבר אשר דברתי, כי על כל פנים מחק שלמותו הוא שאפילו שרוצה לפעול רק לפי הנבראים, אך יפעול עמהם בשלמות. וזה הוא מקור ההנהגה, עצה העמוקה שאמרת, המסבבת וממשכת את הכל לתיקון הגמור.

ואולם אהנו מעשיו ודאי בכבישת רחמיו, כביכול, שזכרנו, שלא יעשה כחק שלמותו להיות הבריות שלמים מתחילתם, אלא תחילתם חסר, וסופם יהיה שלם, מטעם טובו הגדול כמו שביארנו. שאלמלא היה מניח לעולם רק מדת המשפט, לא היו הבריות יוצאים מדי דפּים לעולם, כי תמיד היו נמצאים צדיקים ורשעים, טובות ורעות, ברכה וקללה. אך עתה, אף על פי שבתחילה

מאיר הדעת

בשני בני אדם שיצאו לסחורה. ישב לו קוץ לאחד מהן, התחיל מחרף ומגרף. לימים שמע שטבעה ספינתו של חבריו בים, התחיל מודה ומשבח. לכך נאמר ישוב אפך ותנחמני. והיינו דאמר רבי אלעזר מאי דכתיב עושה נפלאות (גדולות) לבדו וברוך שם כבודו לעולם, אפילו בעל הנס אינו מכיר בניסו. עי' לקמן הערה קס. קא. עי' לעיל הערה נט.

מהעולם, דמותך לא תזוז ממני לעולם, כמו אותו חותם, שבאותו מקום שנדבק, בו רישום של בעל החותם, לא זזה ממנו הדמות של החותם, להיות ניכר בו. צט. כן הוא גרסת הרמב"ם בפיה"מ ברכות פ"ט מ"ה. והגרסא אצלנו: כל דעביד רחמנא לטב עביד.

ק. עי' נדה (לא ע"א): דרש רב יוסף, מאי דכתיב אורך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני, במה הכתוב מדבר,

במעשים ההם, מה שאינו ניכר ומושג מכחם של המעשים כלל, כי מרוממות החכמה העליונה הוא, שאינה ניכרת אפילו מפעולותיה. וזה וזה אינם אלא מעשי טובו ית' המשקיף עלינו לטובה, אך תמיד לפי ערכנו, ולא לפי ערכו, וכמו שביארנו, כי אין זה אלא מה שנמשך מחק שלמותו, אבל בעשותו מעשיו רק לפי מה שנוגע לנו.

(נה) אמרה הנשמה: תכלול גם הענין הזה.
(נו) אמר השכל: זה הכלל, שלמותו ית' מצד עצמו אינו מושג כלל, אך ברצותו לעשות בחק טובו, לפחות באותם המעשים שהם לפי ערכנו, לא יותר, שם עצות וגלגולי הנהגה להביא כל הבריות אל שלמות ותיקון, וזה הנסתר שבכל מעשיו, צד השוה שבהן. ונסתֶרם זה, קצת מן הקצת ממנו מתגלה וניכר מתוך המעשים עצמם, כשרוצה הקב"ה לפקוח עינינו. אפס רובו עדיין ישאר מרומם ונשגב ולא מושג כלל, מרוב עומק חכמתו ית' הנפלאה.

והנה צריך שתדעי כי ההנהגה המתחסת ממש לאדון ב"ה היא הנהגת השלמות, כי הוא שלם, פועל והולך בשלמותו. ובהיות שכבר סידר ושם החוקים והסדרים למה שיגיע אל הנבראים לפי דרך הטוב ורע, הנה [יחשבו] (ימשכו) תולדות החוקים והמדות ההם כדבר הבא מאליו, לפי מה שנחקק והוכן בכל מדה ומדה.

ואמנם צריך שתדעי כי כל מעשה ה' נורא הוא, ורחב ועמוק לאין תכלית, כענין שנאמר (תהלים צב ו) מה גדלו מעשיך ה', והקטן שבכל מעשיו יש בו כל כך מן החכמה הרבה והעמוקה, שאי אפשר לרדת לעמקה לעולם, והוא ענין הכתוב (שם) מאד עמוק מחשבותיך^{קב}. והנה עתה אין מעשי ה' מובנים לנו כלל אלא שטחיותם הוא הנראה, ותוכיותם האמיתי מסתתר, כי הרי התוך הזה שוה בכלם, שכולם רק טוב ולא רע כלל, וזה אינו נראה ומובן עתה ודאי. אך לעתיד לבא זה לפחות נראה ונשיג, איך היו כולם מסיבות תחבולותיו ית' עמוקות להטיב לנו באחריתנו. אבל לא נדמה מפני זה שנשיג סוף החכמה הרבה הנכללת במעשים ההם, כי כל מה ששיג אדם אפילו ממעשי הבורא אינו אלא כטפה מן הים הגדול. ועל כן נדע, שבהיות שרצה האדון להשקיף בחק טובו שזכרנו על בריותיו, הנה כל המעשים המגיעים לנו עתה על פי דרך השכר ועונש, יש בתוכם מה שאין בְּכַרְם ודאי, מה שמגלגל ומסבב בטובו תמיד להשלים תיקוננו. ויש בתוך הזה מה שיתגלה לעתיד לבא מיד, שנאמר (ישעיהו לה ה) אז תפקחנה עיני עורים, היא הכונה, המחשבה הנראית וניכרת מתוך המעשים עצמם, שמיד שיאורו עינינו באור הדעה, נבינה מן המעשה עצמו אשר נעשה. אמנם, יש ויש ודאי מן החכמה העמוקה

מאיר הדעת

עי' אד"ר קלג ע"ב: תנא בכל אתר דבהאי עתיקא טמירא דכלא ארחא אתגלייא טב לכלהו דלתתא דהא אתחזי עיטא למעבד טב לכלא מאן דסתים ולא אתגלייא לית עיטא ולית מאן דידע ליה אלא הוא בלחודוי כמה דעדן עלאה לית דידע ליה אלא הוא עתיקא דעתיקי ועל האי כתיב (תהלים צב) מה גדלו מעשיך יי' מאד עמוק מחשבותיך אר"ש יתתקנון עובדך לעלמא דאתי מעם עתיקא דעתיקין

תרגום: למדנו: בכל מקום שבא"א הנעלם מכל השביל בגילוי טוב לכל של מטה. וזה מגלה עצה לעשות טוב

קב. עי' פסיקתא רבתי (פרשה ו): דבר אחר ותשלם כל המלאכה זה שאמר הכתוב מה (רבו) [גדלו] מעשיך ה' מאד עמוק מחשבותיך (תהלים צ"ב ו) בא וראה נפלאותיו של הקב"ה בורא עולמות לתוך עולמות ברא עולמות וברא לתוכו בני אדם ברא עולמו ברא בו בני אדם והמזיקין [מזיקין רואין בני אדם ואין בני אדם רואין אותן ברא מזיקין] ומלאכי השרת ומלאכי השרת רואין את המזיקים והמזיקים אינם רואין למלאכי השרת ברא מלאכי השרת והמזיקים ובני אדם [הוא] רואה את הכל ואין כל בריות רואים אותו [הוי מאד עמוק מחשבותיך.

כלל אלא ברצונו ית', השולט ביכלתו הבלתי בעלת תכלית^{קז}, כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמד (תהלים לג ט). ועל כן כח רצונו ית' נודע בכלם, שהוא לבדו המקיימם בכל עניניהם בכל חלקיהם ופרטיהם, כמו שכל הנבראים עצמם הוא לבדו המקיימם בכל תכונותיהם וכל אשר בהם, שאין להם ולא לשום ענין שבהם מציאות זולתו.

(נז) אמרה הנשמה: זה פשוט אצלי ואין לי ספק בו.

(נח) אמר השכל: אפרש לך יותר הקדמתי זאת, ותביני ענין עמוק, וכן תביני מאמרם ז"ל (ב"ר פס"ח ט"ט), הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו. הנה, אין שום דבר מוכרח המציאות^{קח} אלא מציאותו ית', וכל הנמצא זולת זה אין לו מציאות אלא בחפצו ית', ונמצא תלוי ועומד רק ברצונו ית'. ועל כן נקרא, שכל המציאות המצויה במאמרו ית', כענין מה שאמרו במים העליונים (ב"ר פ"ד ט"ג)^{קט}, וכענין זה אמרו ז"ל (תגינה יב ע"ב) הארץ על מה עומדת, על העמודים וכו'.^ק וסערה תלויה בזרועו של הקב"ה. וכן אמרו עוד (מדרש תהלים יח) בשר ודם למטה ממשואו, אבל הקב"ה למעלה ממשואו, שנאמר (דברים לג כז) ומתחת זרועות עולם. המשילוהו בזה כאילו

ואמנם, כל זמן שהנהגת [הטוב ורע] (השכר ועונש) צריכה לשמש, מפעולת השלמות עצמו ימשכו הפעולות הבאות מחוקי [הטוב ורע] (השכר ועונש). וזה, כי על כל פנים מקור הכל הוא השלמות, ואפילו מה שנעשה לפי [הטוב ורע] (השכר ועונש), הוא סיבוב וגלגול שהולך אל נקודת השלמות, אלא שכל זמן העלם היחוד, צריך שילכו הדברים כסדר הזה. על כן, מן השלמות עצמו ימשכו ממילא הפעולות ההמה, כיון שלפי הרצון והחכמה העליונה, אותם הדברים צריכים לצאת ממקור השלמות עצמו כל זמן העלם היחוד. וסוף כל סוף, פרי פעולת השלמות יהיה החזיר כל הנהגה אליו לגמרי. והרי זה ענין שלישי להבחין בכל מדה ממדותיו ית', והוא הימשך תולדות המדה ההיא מכח פעולת השלמות עצמו, והרי זה כמו דבר אמצעי בין השלמות ובין המדה לפי ענינה, והוא מתחלף בכל מדה לפי התחלף ענין המדה, כי לפי ענינה כך היא מתפעלת מן השלמות. ויש להבחין גם באמצעות הזאת ענינה העצמי ודרך העשותו, וכמו שנבאר להלן.

ואמנם עוד יש לנו לדעת, שכל הענינים האלה כולם תלויים רק ברצונו ית'^ק, שאין להם לא מציאות ולא הויה וקיום

מאיר הדעת

טעמא אלו נאמר ויעש אלהים את הרקיע ויבדל בין המים אשר על הרקיע הייתי אומר על גופו של רקיע המים נתונים וכשהוא אומר ובין המים אשר מעל לרקיע הרי המים העליונים תלויים במאמר אמר רבי אחא כהדין קנדילא ופירותיהם אלו מי גשמים.

קז. ז"ל: תניא רבי יוסי אומר אוי להם לבריות שרואות ואינן יודעות מה רואות עומדות ואין יודעות על מה הן עומדות הארץ על מה עומדת על העמודים שנאמר המרגיז ארץ מקומה ועמודיה יתפלצון עמודים על המים שנאמר לרוקע הארץ על המים מים על ההרים שנאמר על הרים יעמדו מים הרים ברוח שנאמר כי הנה יוצר הרים ובורא רוח רוח בסערה שנאמר רוח סערה עושה דברו סערה תלויה בזרועו של הקדוש ברוך הוא

לכל, מי שסותם ואינו מתגלה, אין לו עיצה. אין מי שיודע אלא הוא לבדו, כמו ש[את] העידון העליון אין מי שמכיר אלא זקן הזקנים, ועל זה נאמר "מה גדלו מעשיך ה' מאד עמקו מחשבותיך" אמר רבי שמעון, יתתקנו מעשיך לעולם הבא, מעתיק העתיקין.

קג. ע"י לעיל הערה ו.

קד. היינו א"ס, וע"י תיקו"ז (עו ע"ב): אין סוף אתקרי מלגאו כתר עלאה מלבר.

תרגום: אין סוף נקרא מבפנים, כתר עליון מבחוץ.

קה. ע"י לעיל הערה ל.

קו. ז"ל: רבי פנחס בשם רבי הושעיא אמר כחלל שבין הארץ לרקיע כך יש בין הרקיע למים העליונים יהי רקיע בתוך המים ביניים ובנתיים א"ר תנחומא אנא אמרי

הוא תומך כל המציאות בכל פרטיו, והוא עומד עליהם מלמעלה.

וכלל הענין הוא הדבר אשר דברתי, שכיון שאין המציאות המחודש ממנו ית' מוכרח אליו כלל, אם כן הרי הוא נתמך רק על מה שרצונו הפשוט רוצה בו. ותביני מאד, שרק רצונו וגזירתו זאת הוא המקום לכל הנמצאים, וזולת זה לא היה מקום כלל. ועל כן הוא ית'ש קדום ודאי^מ, אך אין בריאתו קדומה, ולאפוקי מהמינים שאומרים, כיון שהוא קדום צריך שגם העולם יהיה קדמון. כי עד שלא רצה וגזר בזה, לא היה מקום לנבראים לימצא, אדרבה, לפי מציאותו ית' אין להם ענין, כי אינם כדבר המוטבע בחוק טבעו של האדם, אלא הוא לבדו ית' יש לו לימצא בהכרח ולא זולתו, וזה פשוט. אלא ברצותו בהם, וגזר גזירה זאת שימצאו הנמצאים, אז יש להם מקום^ק, ולא בלא זה. ונמצא, שכשגזר בזה, הרי נתן מקום לכל הבנינים שבנה אחר כך.

ועוד תביני, שאף על פי ועכשיו אנו יודעים שהקב"ה שמח על כל מעשיו, והם

לכבוד אליו, כענין שנאמר (תהלים קד לא) יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו, לא נחשוב מפני זה שבזמן שלא היו נמצאים אלה, אם כן היתה חסרה ממנו ית' שמחה או כבוד ח"ו. אלא כבר אמרנו, האדון ית'ש במציאותו הפשוט, אין מקום לנבראים עמו כלל, כי אינם שייכים בענינו. אבל ברצותו בהם, אז מפני החפץ והרצון הזה נמצאים לו לשמחה, כביכול, ולכבוד. כי ודאי החפץ הזה הוא הנותן מציאות הנמצאים האלה, ונקרא שאינו מושלם, אם אין מציאותם נעשה. והרי זה כמקום העומד ליבנות עליו בנינים, שהוא חלל עד שלא נמלא מן הבנינים ההם. ולא הנבראים לבד, אלא אפילו כל דרכי ההנהגה והחוקים, מיני ההשפעה שזכרנו, שהם לפי ערכנו ולא לפי ערכו, אין להם ענין כלל אלא ברצותו במציאות הנמצאים. על כן רק על פי החפץ הזה חידשם כולם, ואינם מוכרחים בו, אבל גם הם בכלל הבנינים הממלאים את המקום הזה, כי אלו ואלו צריכים להשלמת החפץ הזה, וזה פשוט. והרי ביארנו מה שדי לנו בענין הזה.

מציאות האדם

(נט) אמרה הנשמה: בענין הזה כבר ישבתני ישוב גמור. עתה, הייתי חפצה. להבין מציאות האדם, כי זה לדעתי מה שצריך להבין אל נכון, כי הרי עליו סובבים והולכים כל הדרושים, ומשא העבודה, עליו הוא.

(ס) אמר השכל: הנה צדקת בדברך,

האדם הוא הכונה התכליתית בכל מעשיו ית'ש. על כן, רק מי שיבין את זאת על בוריו, ידע תוכיות כל הקודם אליו, כי מגמת הכל הוא רק לבא אל התכלית הזה.

(סא) אמרה הנשמה: אף כאן יהיה לנו לדרוש הרבה מאד.

מאיר הדעת

אומר על עמוד אחד וצדיק שמו שנאמר וצדיק יסוד עולם.

קח. עי' י"ג עיקרים עיקר ד'.

קט. עי' לעיל הערה צ.

שנאמר ומתחת זרועות עולם וחכמים אומרים על שנים עשר עמודים עומדת שנאמר יצב גבולות עמים למספר בני ישראל ויש אומרים שבעה עמודים שנאמר חצבה עמודיה שבעה רבי אלעזר בן שמוע

- (סב) אמר השכל: על שלשה דברים צריכים
אנו לדבר, על מציאותו של האדם, על
מעשיו, ועל פרי מעשיו.
- (סג) אמרה הנשמה: אם כן, הדרוש הוא
רחב ביותר.
- (סד) אמר השכל: אבל ריש מילין נאמר,
ואידך פירושא נניח לחכם ויחכם
עוד.
- (סה) אמרה הנשמה: דבר דבריך.

תחיית המתים

- (סו) אמר השכל: כאן צריכים לבא אל ענין
תחיית המתים, שאנו מאמינים בו ודאי
בלי שום ספק¹.
- (סז) אמרה הנשמה: הלא זה אחד מן
הדברים שכבר העירותיך לבארם, כי
חפצה אני לעמוד על תוכן ענינם.
- (סח) אמר השכל: הנה ענין תחיית המתים
בקיצור ובכלל פשוט הוא. כי כאשר
ברא הקב"ה את האדם גוף ונשמה לעבוד
ולמשא, שניהם כאחד, את כל עבודת
הקודש, התורה והמצוה אשר נתן להם, הנה
ראוי הוא שגם בקבלת השכר הנצחי יחדיו
יהיו, כי לא יתכן שיהיה הגוף עמל ולא לו,
והרי אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה (ב"ק לח
ע"א). אבל מה שצריך להתבונן הוא על פרטי
החיבור הזה של גוף ונשמה, בהתחברם,
בהפרדם, ובשובם להתחבר חיבור גמור, כי
- (סט) אמרה הנשמה: ודאי דבר זה צריך
ביאור, מה זאת עשה אלהים גוף
ונשמה בשתי יצירות, ולא יצירה אחת,
שיהיה האדם מציאות אחת, בלא שיהיה
מורכב כמו שהוא עתה, כי ודאי לא יבצר
ממנו ית' מזימה לעשותו חי בעצמו, בלא
חילוק זה של גוף ונשמה. ואמנם אשוב, כי
כשנדע זה, יהיה פתח פתוח לפנינו ליכנס
לשאר הפרטים.
- (ע) אמר השכל: הכונה העליונה, הלא
שמעת כבר, היותה אך להטיב אל
האדם, לזכות במעשיו במה שיתקן עצמו
וישלים בריאתו. והרי כאן ענין החסרון
והשלמות שזכרנו למעלה. כי האלהים עשה

מאיר הדעת

כדכתיב לעיל באותו זמן ישיגו הצדיקים דעת שלימה
דאמר רבי יוסי ביומא דיחדי קודשא בריך הוא בעובדוי
זמינין אינון צדיקיא למנדע ליה בלבהון וכדין יסגי
סכלתנו בלבהון כאילו חזו ליה בעינא הדא הוא דכתיב
(ישעיה כה ט) ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה וגו' ושמתח
הנשמה בגוף יתר מכלם על שיהיו שניהם קיימים וידעו
וישיגו את בוראם ויהנו מזיו השכינה וזהו הטוב הגנוז
לצדיקים לעתיד לבא הדא הוא דכתיב (בראשית כה יט) ואלה
תולדות יצחק בן אברהם אלו הם תולדות השמחה
והשחוק שיהא בעולם באותו זמן בן אברהם היא הנשמה
הזוכה לכך ולהיות שלימה במעלתה אברהם הוליד את
יצחק (שם) הנשמה מולידה השמחה והשחוק הזה בעולם.

קי. עי' י"ג עיקרים עיקר יג.
קיא. עי' זהר ח"א קלה ע"ב: אמר רב יהודה אמר רב
עתיד הקדוש ברוך הוא לשמוח באותו זמן עם הצדיקים
להשרות שכינתו עמם והכל ישמחו באותה שמחה הדא
הוא דכתיב (תהלים קד לא) ישמח יהו"ה במעשיו אמר רבי
יהודה עתידיים הצדיקים באותו זמן לברא עולמות
ולהחיות מתים אמר ליה רבי יוסי והתנן (קהלת א ט) אין כל
חדש תחת השמש אמר ליה רבי יהודה ת"ש בעוד
שהרשעים בעולם וירבו כל העולם אינו בקיום
וכשהצדיקים בעולם אזי העולם מתקיים ועתידיים
להחיות מתים כדקאמרן (זכריה ח ד) עוד ישבו זקנים
וזקנות ברחובות ירושלם ואיש משענתו בידו מרוב ימים

ההוא, וזכות לעצמה, שהיא מקיימת רצון קונה:

(עא) אמרה הנשמה: מצאנו תועלת שלמות לגוף, וזכות לנשמה, אבל לא תועלת שלמות לנשמה.

(עב) אמר השכל: עוד נדבר מזה בס"ד. נשלים עתה ענינו, הנה זה הזיכוך הוא עיקר הפעולה אשר לנשמה בעולם הזה, ואחר זה יש לה ענינים אחרים, ואין כאן מקום ביאורם. ועל ענין זה אמרו (זוהר ח"א קטו ע"א), ר' חייא אמר, תא חזי, עד שהגוף עומד בעולם הזה, הוא חסר מן התשלום לאחר שהוא צדיק והלך בדרכי יושר ומת ביושרו, נקרא שרה בתשלומי^{ק"י}, עכ"ל. והנה זה כל פרי צדקתה, עילוי כבודו של מקום ב"ה, המתעלה בשלמות בריותיו, שהכל ברא לכבודו, וזה כל אשר יולד מן המעשה הטוב כלפי מעלה, אשר על כן נקבע לו שכר מלמעלה, כי כנחת רוח שעשה לפניו ית', כן יעשה לו.

אך החטא גורם, חטאו של אדם הראשון לעבור כוס המיתה על כל הברואים, ואין מקוה. על כן לא תעצור כח הנשמה לעשות הזיכוך הזה קודם המיתה^{ק"י}, וזהו ענין הצדיקים שמתו בעטיו של נחש, כמאמרם ז"ל (שבת נה ע"ב), שלא יכלו להשתלם

הגוף הזה חומר עב וחשוך, בלתי ראוי לאור באור קדושתו ית' מפני מזגו השפל, כי אין לבא אל שער המלך ולבקר בהיכלו אלא שלמי ההכנה, קל וחומר ממלכותא דארעא. וזה החשך אשר מוטבע הוא בחוקו של הגוף הזה, הוא השם בקרבו את כל התאוות הרעות השולטות בו, ועושה אותו עלול לכל המקרים הרעים המוצאים אותו.

וזאת שנית, עשה הנשמה הטהורה, החצובה מתחת כסא הכבוד, והורידה ונפחה בתוך הגוף הזה לטהרו ולקדשו. וזה מה שצריך להבין, כי אין סוף הכונה בביאת הנשמה בגוף לשתחיה אותו בחיי ההבל האלה, אבל עיקר ביאה זו הוא לזכך אותו זיכוך ממש, להעלותו משפל מדרגתו החמרית וחשכה אל המדרגה העליונה, להיות כמלאכי השרת. ודבר זה מצאנו כבר במשה רבנו ע"ה, שזכה וזיכך את חמריותו, עד ששב למדרגת מלאך ממש, וכבר ראו כל ישראל כי קרן עור פני משה (שמות לד כט)^{ק"ב}. וחנוך ואליהו נתעלו לשמים בגופם ממש, אחר אשר זככו את חמריותם זיכוך גדול. אך הדרך אשר בו תוכל הנשמה לזכך את גופה, הלא הוא במעשה המצוות וקיום התורה, כי נר מצוה ותורה אור (משלי ו כג). וכל מה שהיא מרבה לקנות תורה ומצוות, מרבה זיכוך לגוף

מאיר הדעת

בשרו לפידי אש, וחנוך, ואליהו, ופניו של משה. עי' לקמן הערה קכב.

ק"ג. ז"ל בשלימות: רבי חייא אמר תא חזי עד שהגוף עומד בעולם הזה הוא חסר מן התשלום לאחר שהוא צדיק והולך בדרכי יושר ומת ביושרו נקרא שרה בתשלומי הגיע לתחיית המתים הוא שרה כדי שלא יאמרו שאחר הוא שהחיה קודשא בריך הוא לאחר שהוא חי ושמת עם השכינה ומעביר הקדוש ברוך הוא היגון מן העולם דכתיב (ישעיה כה ח) בלע המות לנצח ומחה יהו"ה אלהים דמעה מעל כל פנים וגו' אזי נקרא יצחק בשביל הצחוק והשמחה שיהיה לצדיקים לעתיד לבא.

ק"ד. עי' ע"ח שער מ פרק ג: כל עליית התפלה אפי' בשבתות אין עלייה והתכללותם רק בפנימיות העולמות

ק"ב. עי' עבה"ק (ח"ב פרק לא): ויש בזה הענין עוד טעם נפלא מספיק מאד ומסלק כל הספקות והמבוכות, והוא סוד נעלם גנוז באוצרות המעמיקים בחכמה העליונה ראיתיו לאחד מהחכמים האחרונים, והוא כי כבר התבאר בזה הספר כי הנפש בבאה אל הגוף מתלבשת בגייה אחת רוחנית לקוחה מגן ערן של מטה, והיא המחברת בין הנפש הדקה ובין הגוף הגס. והתבאר בפרק שלפני זה ענין שני הדרכים הנמסרים ביד האדם וברשותו אין אונס אותו על שום אחד מהם, אבל הוא עצמו בבחירתו יטה עצמו אל איזה מהם שירצה, ואם בחר דרך הטוב הנה הטוב מתרבה על ידו וצורתו וגויתו נעשית כסא למקורה הטוב, והרי הענף רבה בשרשו ויונק תמיד מזיוו והדרו, ואפילו החמר עצמו יזדכך ויזהיר בזוהר הרקיע ויעשה

אפילו ברוב מעשיהם בלא זה קט"ו. אבל אחר ששב העפר אל הארץ כשהיה, וזוהמא שהטיל נחש בחוה פסקה ממנו לגמרי, אז כשישוב ויבנה, תרד בו הנשמה בכל תוקף מעשיה הטובים וזיו אור העליון שנהנית ממנו בגן עדן כפי מעשיה, ותאיר בו בגופה אור גדול, שבו יזדכך לגמרי, ושב ורפא לו מכל הרעות אשר נעשה עלול להם בראשונה. וענין זה נתפרש במדרש הנעלם פרשת וירא

(ק"ג ע"ב), וזה לשונו, אמרו רז"ל, הנשמה בעודה במעלתה ניזונת באור של מעלה, ומתלבשת בו, וכשתכנס לגוף לעתיד לבא, באותו אור ממש יכנס וכו', ע"ש קט"ו. ועוד שם (קט"ז ע"א), הקב"ה מעייל האי גופא תחות ארעא עד דמתרקב כוליה, ונפקא מיניה כל זוהמא בישא, ע"ש קט"ז.

והנה בידינו עתה ענין עבודת האדם וענין קיבול שכרו, הם הם שני הזמנים

מאיר הדעת

ולא בחיצונית עד ימות המשיח דוקא. ועי' שער מ דרוש ח: אין חיצוניות העולמות עולין, דא"כ היינו רואין בעינינו עלייתן.

קט"ו. עי' שער הגלגולים (הקדמה כג): וז"ס פסוק כי אם עונותיכם היו מבדילים וכו', כי אותה הקליפה הנעשת מפני העון, מלבישתו ומבדלת בין הנשמה, אל ה' אלהים שממנה חוצבה, והאור הנמשך אליה מאתו יתברך אינו נמשך ומאיר בה מחמת קליפתה, אשר סוכבת עליה, וענין זה נרמז במ"ש ז"ל מלמד שבא נחש על חוה והטיל בה זוהמא וכו'. וגם על האדם ועל זרעו הבאים אחריו עד ימות המשיח, אין אדם נצול ממנה, לפי שכלם היו אז כלולים באדה"ר כשחטא. וזהו הצד השוה, שבכל הנשמות אפילו באותם שמתו בעטיו של נחש, היה בהם הטלת זוהמא הנזכר.

וז"ס אותם שמתו בעטיו של נחש שהם בנימין וישי, וכלאב, ולוי, ויהושע בן נון, שלא חטא בעון העגל כנזכר בזהר פרשת תשא, שאע"פ שלא היה להם שום חטא כלל, עכ"ז אותה קליפה וזוהמה שנדבקה בהם בחטאו של אדה"ר, לא נפרדה מהם עד אחר המיתה. וז"ס אמרם ז"ל שמתו בעטיו של נחש, ר"ל, בשביל זוהמת הנחש, שהטיל באדם וחוה.

קט"ז. ז"ל בשלימות: אמר רבי פנחס עתיד הקדוש ברוך הוא ליפות לגוף הצדיקים לעתיד לבא כיופי של אדם הראשון כשנכנס לגן עדן שנאמר (ישעיה נח יא) ונחך יהו"ה תמיד וגו' והיית כגן רוה אמר רבי לוי הנשמה בעודה במעלתה ניזונת באור של מעלה ומתלבשת בו וכשתכנס (ונשתרש) לגוף לעתיד לבא באותו האור ממש תכנס ואזי הגוף יאיר כזוהר הרקיע הה"ד (דניאל יב ג) והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע וישיגו בני אדם דעה שלימה שנאמר (ישעיה יא ט) כי מלאה הארץ דעה את יהו"ה מנא לן הא ממה דכתיב ונחך יהו"ה תמיד והשביע בצחצחות נפשך זה אור של מעלה ועצמותיך יחליץ זה פקידת הגוף והיית כגן רוה וכמוצא מים אשר לא יכזבו

מימיו (ישעיה נח יא) זהו דעת הבורא יתברך ואזי ידעו הבריות שהנשמה הנכנסת בהם שהיא נשמת החיים נשמת התענוגים שהיא קבלה תענוגים מלמעלה ומעדנת לגוף והכל תמהים בה ואומרים (שיר ז ז) מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים זו היא הנשמה לעתיד לבא. **ק"ז.** ז"ל: אמר ליה רבי אבא לימא לן מר על פרשתא לבתר אמר יאות לכוין למפתח פרשתא דא פתח ואמר ויהי אחר הדברים האלה והאלהי"ם נסה את אברהם וגו' (בראשית כב א) ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת וגו' הכא אית לאסתכלא האי אומנא דאפיק כספא ממקורא דארעא מאי עבד בקדמיתא מעייל ליה בנור דליק עד דנפיק מניה כל זוהמא דארעא והא אשתארת כספא אבל לא כספא שלימתא לבתר מאי עביד מעייל ליה בנורא כדבקדמיתא ומפיק מניה סטייפי כמה דאת אמר (משלי כה ד) הגו סיגים מכסף וגו' וכדין הוא כספא שלימתא בלא ערבוביא כך הקדוש ברוך הוא מעייל האי גופא תחות ארעא עד דמתרקב כוליה ונפיק מניה כל זוהמא בישא ואשתאר ההוא תרווד רקב ואתבני גופא מניה ועד כען הוא גופא לא שלים לבתר ההוא יומא רבא דכתיב (זכריה יד ז) והיה יום אחד הוא יודע ליהו"ה לא יום ולא לילה מתטמן כלהו בעפרא כדבקדמיתא מן קדם דחילו ותקיפו דקודשא בריך הוא הה"ד (ישעיה ב יט) ובאו כמערות צורים ובמחלות עפר מפני פחד יהו"ה ומהדר גאוונו וגו' ונפיק נשמתיהו ומתעכל ההוא תרווד רקב ואשתאר גופא דאתבני תמן (נ"א נהורא) דיליה כנהורא דשמשא וכזוהר דרקיעא דכתיב (דניאל ג א) והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע וגו' וכדין כספא שלים גופא שלימא בלא ערבוביא אחרניתא דאמר רבי יעקב גופא דנהיר ירמי קודשא בריך הוא מלעילא דכתיב (ישעיה כו יט) כי טל אורות טלך וכתיב (שם כב יז) הנה יהו"ה מטלטלך וגו' וכדין יתקרון קדישין עלאין דכתיב (שם ד א) קדוש יאמר לו ודא הוא דאתקרי תחיית המתים דבתרייתא ודא הוא (כספא שלים גופא שלימא) (נ"א נסיונא) בתרייתא ולא

במלאכים מפני רוב הארתם ושלמות ידיעתם וחשיבותם. תדעי לך שהרי לעתיד לבא נאמר (ישעיהו י"א ט) לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה^{ק"ט}, ובאותו הזמן נאמר (יחזקאל לו כו) והסירותי את לב האבן מבשרכם וגו'^{ק"ט}, לגודל מעלת הנשמה שתגדל בזמן ההוא. ואמנם מצד אחר, הנה אם היתה הנשמה במציאותה העצמי שפלה ולא גדולה, לא היתה יכולה לעמוד בכל כך יקר וגדולה אשר יעשה לה לעתיד לבא, להיות יותר ממלאכי השרת.

אבל הענין הוא, שהנשמה במציאותה ושרשה גדולה היא מאד מאד, אבל כדי שתבא בגוף הזה, הנה הקב"ה ממעט אורה וכחה, ומשאיר לה רק אותו השיעור

הכוללים כל מציאותו. כי עתה בעולם הזה הנה הגוף גם וחשוך בעל החסרונות, ויש לנשמה להגביר עליו ההארה והקדושה לזככו ולזהירו. וכשנשלם הזיכוכ הזה, הוא זמן קבלת השכר, כי יחדיו יהיו לקבל שכר טוב כל הימים.

ואמנם, מה שצריך להבין עתה הוא שיעור כחה של הנשמה שניתן לה לעמוד בתוך הגוף הזה. וזה, כי אם היה כחה רב ואורה גדול מאד, ודאי היתה נותנת הארה גדולה כל כך לגוף שהיה מתעלה במציאותו, וחסרונותיו היו נשלמים רגע אחד. ויצר הרע, הוא העיקר בחסרונות שרצה בם האדון ב"ה לצורך הבחירה והשכר ועונש, הנה לא היה שולט באדם כלל, כמו שאינו שולט

מאיר הדעת

מלמעלה, שכתוב "כי טל אורות טלך", וכתוב "הנה ה' מטלטלך" וגו', ואז יקראו קדושים עליונים, שכתוב "קדוש יאמר לו". וזהו שנקרא תחיית המתים של הסוף, וזהו (כסף שלם גוף שלם נ"א נסיון) אחרון, ולא יטעמו עוד טעם המות, שכתוב "בי נשבעתי נאם ה' כי יען אשר עשית וגו' כי ברך אברכך" וגו'. ובאותו זמן מתפללים הצדיקים שלא יתנסו בזה יותר.

ק"ח. ע"י זהר ח"א קלח ע"א: רבי יצחק ברבי יוסי הוה אתי מקפוטקיא ללוד פגע ביה רבי יהודה אמר ליה רבי יצחק תאמר דחבירנא חכימי מתניתא אתעררו להאי עניינא דיצר הרע יתנשי מן עלמא בר ההיא שעתא לזיווגא אמר ליה חייך הכי אצטריך יצר הרע לעולם כמטרא לעולם דאלמלא יצר הרע חדוותא דשמעתא לא ליהויה אבל לא מנוולה כקדמייתא למחטי ביה הדא הוא דכתיב (ישעיה י"א ט) לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי וגו'.

תרגום: רבי יצחק ברבי יוסי היה בא מקפוטקיא ללוד. פגע בו רבי יהודה. אמר לו רבי יצחק, תאמר שחבריני חכמי הברייתא התעוררו לענין הזה שיצר הרע ישתכח מן העולם, פרט לאותה שעת הזווג. אמר לו, חייך, כך צריך יצר הרע לעולם כגשם לעולם, שאלמלא יצר הרע, שמחת השמועה לא תהיה. אבל לא מנוולת כבראשונה לחטוא בו. זהו שכתוב "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי" וגו'.

ק"ט. ע"י סוכה נב ע"א.

יטעמון עוד טעמא דמותא דכתיב (בראשית כב טז) בי נשבעתי נאם יהו"ה כי יען אשר עשית וגו' כי ברך אברכך וגו' ובהוא זמנא מצלו צדיקייא דלא יתנסון בדא יתיר. תרגום: אמר לו רבי אבא, יאמר לנו מר על הפרשה, שאחר כך אמר, ראוי לכם לפתוח פרשה זו. פתח ואמר, "ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם וגו', ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת וגו'". כאן יש להתבונן, האומן הזה שמוציא כסף ממקור הארץ, מה עושה. בתחלה מכניס אותו לאש דולקת עד שמוציא ממנו את כל הזוהמא של הארץ, והרי נשאר כסף, אבל לא כסף שלם. אחר כך מה עושה, מכניס אותו באש כבתחלה ומוציא ממנו סיגים, כמו שנאמר "הגו סיגים מכסף וגו'", ואז הוא כסף שלם ללא ערבוביה. כך הקדוש ברוך הוא מכניס את הגוף הזה תחת הארץ, עד שכולו נרקב ויצאה ממנו כל הזוהמא הרעה, ונשאר אותו תרווד רקב ונכנה ממנו הגוף, ועד עכשיו הוא גוף לא שלם. אחר אותו יום הגדול, שכתוב "והיה יום אחד הוא יודע לה' לא יום ולא לילה", מסתרים כולם בעפר כבתחלה מלפני פחד והכח של הקדוש ברוך הוא. זהו שכתוב "ובאו במערות צורים ובמחלות עפר מפני פחד ה' ומהדר גאונו וגו'", ויצא נשמתם ומתעכל אותו תרווד רקב, ונשאר גוף שנכנה שם, [האור] שלו כאור השמש וכזהו הרקיע, שכתוב "והמשכילים יזהרו כזהר הרקיע וגו'", ואז כסף שלם, גוף שלם בלי ערבוביה אחרת. שאמר רבי יעקב, גוף שמאיר הקדוש ברוך הוא יוריד

שם לה חק ומשפט, כל התורה הזאת לעבדה ולשמרה^{קב}, אלה הדברים השייכים לה בהיותה בגוף הזה. ואמנם, מפני שכבר תש כחה וחלש אורה הרב במיעוטה זה, נשאר הגוף עכור כאשר הוא היום הזה, ואף על פי שהיא בתוכו^{קכא}. אך לפי צדקת מעשיה נידונת לעתיד לבא, בהתעלות בעילוי מעלותיה, אשר בבואה שנית בגוף באור חדש ההוא, הנה תעשה בו מה שאינה יכולה לעשות עתה, והוא, שתזככה הזיכוך הגמור, להחזירו עצם נכבד ובהיר, וכמו שביארנו. כי מה שבתחלה, כדי לבא בגוף, היתה צריכה למעט אורה, הנה בביאה שניה זאת, אדרבה, יש לה לבא בכל אור, כדי שתעשה הזיכוך שלם כראוי.

והרי עתה תועלת לנשמה עצמה בהשלימה את הגוף, להתעלות היא מעילוי לעילוי, ולהוסיף כח על כח ויקר על יקר. ולא זו בלבד, אלא אפילו בזמן היותה בעולם הזה בתוך הגוף, יש לה עילוי ויתרון כפי מעשיה, כי אינו דומה נשמת אדם שעסק בתורה ובמצוות והשיגה ידיעה בכבוד קונה, לנשמה חסרה מכל אלה. אבל אין עילויה מגיע שתוכל לשנות הגוף, שיהיה זיכוכו נראה לעינים, כי אם במתי מספר, השרידים אשר בחר ה' בס, כמשה רבנו ע"ה, חנוך ואלהיה^{קכב}. אך זולתם, אף על פי שיגיע לה

הראוי לגוף בעולם הזה. והנה היא באותה שעה כירח זאת שנאמר לה (חולין ס ע"ב) לכי ומעטי את עצמך, ולעתיד לבא (ישעיהו ל כו) והיה אור הלכנה כאור החמה. והנה בידה טובה, להתעלות מעילוי לעילוי עד תקפה העליון, לפי שלמות מעשיה. והנה לפי מיעוט הכח אשר ניתן לה בעולם הזה, היא עומדת סוגרת ומסוגרת בתוך הגוף העכור הזה כל ימי צבאה, להתנסות ולהבחן בנסיונות היצה"ר, שעל כן הושם באדם, וכמאמרם ז"ל (זוהר ח"א קו ע"ב) לא נברא יצה"ר אלא לנסות בו את בני האדם. ולפי כשרון מעשיה, כך זוכה לעצמה עילוי, להתעלות ממדרגה למדרגה. והנה בזמן הגמול אז מוצאות כל הנשמות פעולתם אתם, ומתעלות במעלתם על פי מעשיהם, ובמעלתם זאת ישובו וזיככו את גופותיהם בזמן התחיה, ויתענגו על רוב שלום לנצח נצחים, וכמו שביארנו לעיל.

נפקא לן מינה, ששורש גדול צריך שיהיה לנשמה מצד עצמה, ומקורה צריך שיהיה נכבד עד מאד, עד שתהיה ראויה לכל היקר אשר יהיה לה לעתיד לבא. אבל משפילים אותה, להגביה אותה ולהטיבה באחריתה, בשום עליה האדון ב"ה את חקו לאמר, לכי ומעטי את עצמך, ליכנס בגוף העכור הזה, ולהיות בו כל ימי חיי הבלו. ושם

מאיר הדעת

בדוכתיה דהא לא הוה אשתלים מכל סטרין דהא שלימו דלתתא הוה גרע דהא אתאביד בחובא דאדם קדמאא נחת לתתא ואתטמר גו אילני גנתא אתפשטא תמן בכל סטרי גנתא עד דאתייליד חנוך בן ירד כיון דאתייליד הוה אשתכח סמוך לגנתא שריאת ההיא נהירו לאנהרא בגווייה אתרבי ברבו קודשא ושריא עליה נהירו דא מנצצא עאל לגנתא דערן אשכח תמן אילנא דחיי ענפוי ואנבי דאילנא ארח בהו ואתיישב בגויה ההוא רוחא דנהירו דחיי אתו שליחן מלאכי עילאי ואוליפו ליה חכמתא עילאה יהבו ליה ספר דהוה טמיר גו אילנא דחיי ואוליף מניה וידע אורחוי דקב"ה ואשתדל אבתריה הה"ד ויתהלך חנוך את האלקים עד דההוא נהירו אשתלים בגויה כיון דההוא

קכ. ע"י תיקון^ז (סט ע"א): וזכאה איהו מאן דאיהי באמנה אתו בגלותא דלא דחיל מעלאין ותתאין דבגינה אתמר לאדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה לעבדה בפקודין דעשה ולשמרה בפקודין דלא תעשה תרגום: ואשרי הוא מי שהוא באמנה אתו בגלות שלא פוחד מעליונים ותחתונים שבגללה נאמר לאדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה לעבדה במצוות עשה ולשמרה במצוות לא תעשה.

קכא. ע"י לעיל הערה קיד.

קכב. ע"י ז"ח (מב ע"ד): מגו דחילו דאזל בקושטא בגו ארעא הוה משכח נהירו דאביד אדם קדמאא דאיטמר ההוא נהירו בגנתא דערן סלקא לעילא לא אתיישבא

יתרון ממעשיה, לא יגיע כל כך שיראה גם בגוף. אבל לא ימנע טוב מבעליו לעתיד לבא, איש כפי מעשיו.

(עג) אמרה הנשמה: קבץ הכלל מכל מה שאמרת.

(עד) אמר השכל: זה הכלל, הגוף, בריאתו חשוכה ובעלת חסרונות, ויש לו זיכוך על ידי הנשמה. הנשמה, מקורה גדול, אבל ממעטת עצמה בכואה בגוף, שלא תרבה לו הזיכוך בבת אחת, ולא תשנהו מבריאתו, אבל

מעט מעט תפעול בו את הצריך במעשים הטובים. ואחר כך תתעלה בעילויים לפי מעשיה, ויגדל כחה לפי עילויה, ותרבה הזיכוך בגוף לפי גודל כחה, עד שיהיה ראוי לעמוד עמה יחדיו לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, לעד ולעולמי עולמים.

(עה) אמרה הנשמה: הרי הבנתי מה שדי לי עתה בענין התחיה הזאת והגמול העתיד. עתה צריכים אנו להשלים הענינים שהתחלנו במ.

הנהגתו ית' באדם בזמנים שונים

(עו) אמר השכל: אחר שידענו מציאות האדם וענינו בין שנשמתו בין בגופו, בחילוף העתים וסדר הזמנים שהוחק לו, הנה צריכים אנו להבין איך שמתנהג עמו הקב"ה בכל הזמנים האלה, בין לענין גופו, בין לענין נשמתו.

(עז) אמרה הנשמה: הסדר הגון ודאי, כי כל דבר צריך שיהיה מיושב על אפניו במקומו ושעתו. עתה השלם נא את דבריך.

(עח) אמר השכל: ראי, יש העצמים הגשמיים והעצמים הרוחניים. והנך רואה כמה הפרש יש בין אלה לאלה, כי הגשמיות הוא פחיתות ודאי לגבי הרוחניות, אשר ענינה נכבד ומעולה. והנך רואה כמה מן ההארה יש ברוחניים וכמה מן החשך והחסרון יש בגשמיים. הרי לנו בכאן שני מיני בריאות, בריאה בהארה רבה והשפעה מרווחת, ובריאה בהארה מועטת והשפעה

מאיר הדעת

שליחים מלאכים עליונים, ולמדו אותו חכמה עליונה, נתנו לו ספר שהיה נסתר בתוך עץ החיים, ולמד ממנו, וידע את דרכי הקדוש ברוך הוא והשתדל אחריו. זהו שנאמר "ויתהלך חנוך את האלהים" (בראשית ה) עד שאותו האור נשלם בתוכו. כיון שאותו האור נשלם למטה, רצה לעלות למקומו. וכדי להראות אותה השלמות בסוד של חנוך, יום אחד נכנס לתוך גן העדן והראו לו את נסתרות הגן, והניח אותו ספר וכל מה שראה בחוץ, והוא מוצנע בתוך החברים.]

ועי' זהר ח"ג קדושים פג ע"ב: עד דאתא חנוך ונטל ליה קב"ה מארעא ואבריר פסולת וקסטורא מכספא וכן בכל אינון צדיקייא די בארעא לבתר אתתקן ההוא אתר. תרגום: עד שבא חנוך ונטל אותו הקדוש ברוך הוא מן הארץ, ונבררה הפסולת והזוהמא מן הכסף, וכן בכל אותם הצדיקים שבארץ, אחר כך נתקן אותו המקום.

נהירו אשתלים לתתא בעא לסלקא לדוכתיה ובגין לאחזאה ההוא שלימו ברזא דחנוך יומא חד עאל גו גנתא דעדן ואחמו ליה טמירין דגנתא ואנח ההוא ספר וכל מה דחמא לבר ואיהו צניע בגו חברייא.

[תרגום: מתוך היראה שהלך באמת בתוך הארץ, מצא את האור שאיבד אדם הראשון שנשטמן אותו האור בגן עדן ועלה למעלה, לא התישב במקומו, שהרי לא השלים עצמו מכל הצדדים, שהרי השלמות של מטה היתה חסרה שהרי אבדה בחטא שאדם הראשון ירד למטה ונטמן בתוך עצי הגן, והתפשט שם בכל צידי הגן עד שנולד חנוך בן ירד. כיון שנולד, היה נמצא סמוך לגן, התחיל אותו האור להאיר בתוכו, התגדל בשמן משחת קדש ושרה עליו האור הזה הנוצץ, נכנס לגן עדן, ומצא שם את עץ החיים, את ענפיו ופרותיו של האילן. הריח בהם, והתישבה בתוכו אותה הרוח של אור החיים. באו

דרכיהם, בהסתר הפנים נמשכים ובאים, והנשמה וכל עניניה בהארת הפנים. והנה האדם הוא עצמו המתקן והנתקן, כי את עצמו הוא מתקן בעבודתו, והוא ענין (סנהדרין צט ע"ב) ועשיתם אותם, ועשיתם אתם כתיב, שדרשו חז"ל, וכידו הוא להגביר בעצמו את הגופניות ודרכיו, או הרוחניות ודרכיו. כי אם ילך אחר מראה עיניו ודרכי לבו הגופניים, הנה נשמתו, תחת מה שהיה ראוי לה להיות להועיל לגוף הזה, שתהיה מזככת אותו כמו שביארנו, אדרבא, גורמת הפסד ונזק גדול לעצמה, שהיא משתקעת בחשך. ולהפך מזה, אם יתגבר על יצרו ויסור מדרכי ההבל, ללכת בדרכי התורה והמצוה, תגבר הנשמה על הגוף ותזככהו.

ועתה תראי סיבוכו של עולם, ומה בין דרין קדמאין לדרין בתראין, כי באמת, השם אל לבו הענין אשר נתן אלקים לענות בו, יתמה מאד על החפץ לראותו בני האדם רצוא ושוב, יום ולילה לא ישבותו, איש לדרכו נלאים ועייפים. ולמה הם עמלים, על אכילה ושתייה, על הבל הבלים שאינו כלום, על עולם של תוהו שביין לילה היה, היום כאן ומחר בקבר. אבל מי שיטיב לראות, יראה ויבין כי לא על דבר זה נברא האדם, אלא היה ראוי שלא יהיה עסקו אלא בהשגת כבוד קונו^{קכד}, כי לכך נוצר, וניתן בו דעת וחכמה

ממועטת. ושתי מדות אלו, מדת הבריאה בהארה ומדת הבריאה בלא ההארה, מדת ההארה מתולדות חק טובו היא, ומדת הבריאה בלא הארה, מתולדות העולם טובו^{קכג}. ותראי, כי הרוחניים, כל עסקם בדברי קדושה, אך הגשמיים, עניניהם עניני חול ודברים שפלים ונבזים. ונמצא, שכל כלל עמל האדם תחת השמש אינו אלא הבל הבלים, ומותר האדם מן הבהמה אין לאכול ולשתות, ואת הארץ יסחרו, הן כל אלה דברים פחותים ונקלים ודאי. כללו של דבר, כל דברי הגשמיות והטבע הלז הם חשך ולא אור, מה שהאדון ב"ה מסתיר פניו מן העולם ואינו מאיר בו הארת קדושתו, אדרבא, מנחם בתוהו לא דרך, בדרכים שפלים אלה. אך עניני הרוחניים, זה הדרך ישכון אור פניו ית', שהוא מאיר להם בקדושתו, וזה פשוט. ותדעי עתה, כי שתיים אלה הם מסודות הנהגתו ית' ושרשה עם כל ברואיו, מדת הסתר פנים, שהוא מתעלם ומסתתר ואינו מגלה הדר כבודו, ומדת הארת הפנים.

ומה שהוא בהנהגה הוא בבריאה, כי הנבראים הגסים העכורים לא נבראו אלא בהסתר פנים, כי לא האיר להם פני קדשו, והרוחניים הנכבדים ברואים בהארת פנים. ועל פי יסודות אלה נעשה החיבור הזה של הגוף והנשמה, שהגוף, עניניו בכל

מאיר הדעת

והא אתמר לעיל דאם בר נש לית בידוי מפתחות החיצוניים במאי ייעול ובגין דא אתמר בה זה השער לה' ובגין דלית השגה לנביא וחווה וחכם פחות מינה אמר הנביא כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו וכו' כי אם בזאת יתהלל וכו' וידוע אותי ובגין דא יעקב אוליף לה לבנוי ויהיב לון קבלה מינה הדא הוא דכתיב וזאת אשר דבר להם אביהם ודוד דהוה ליה קבלה מינה אמר לגבה אם תחנה עלי מחנה וכו' רמזו לה בהאי תגא וסליק מחשבתיה לגבה ואמר לא יירא לבי וכו'

תרגום: ומשום שהתורה נתנה ממנה, אמר למשה (שמות לג כג) "וראית את אחרי וכו'", שאין נביא וחכם יכול להכנס למעלה פחות מזה, ולכן נקראים מפתחות

קכג. עי' לעיל הערה נו.

קכד. עי' זהר ח"א יח ע"א: כמראה הקשת זה חי עלמין וזהו (בראשית ט יג) את קשתי נתתי בענן דא מלכות נתתי מן יומא דאתברי עלמא בימא דעיבא דאתחזי קשת מראה דמות כבוד יהו"ה.

תרגום: "כמראה הקשת" זה חי העולמים, וזהו "את קשתי נתתי בענן", זו מלכות, נתתי מיום שנברא העולם.

ביום מעונן, כשנראית הקשת מראה דמות כבוד ה'.

ועי' תיקון^ז (יב ע"ב): ובגין דאורייתא מינה אתיהיבת אמר למשה וראית את אחורי וכו' דלית נביא וחכם יכול לעאלא לעילא פחות מן דא ובגין דא אתקריאת מפתחות החיצוניים אנפין דילה ואנפין דלגאו מפתחות הפנימיים

והלאה כל עמל אדם לפיהו, וגם הנפש לא תמלא (קהלת ו ז). והרי החכמה הלכה תדיר ונסתלקה מבני האדם.

וזוה כלל גדול, בגבול אשר הוגבל בו שכלו, כך הם מחשבותיו של אדם ותאוותיו. הלא תראי, הנער הקטן לא יכיר מה היא החכמה, ולא יתאוה אליה כלל, אלא אדרבא, כל תינוק בורח מבית הספר, ולא יחשוב שיש טוב, כי אם ההבלים אשר הוא מתעסק בהם, וברכות דעתו ונרחב גבולו, ישוב להתאוות דברים מתוקנים יותר, ועל דרך זה לפי כל עילויו. כך הוא לכללות המין האנושי, כשהיה שכלם מושפע מהארה רבה, לא היו מוצאים קורת רוח אלא מן החכמה, וממה שהוא טוב באמת. וכשאינן שכלם מושפע, אינם מכירים לדבר טוב אלא הבלי הארץ הלזוקים. והנה זה רע אשר נעשה מאחר חטאו של אדם, שהוסרה ההשפעה וההארה מן המין האנושי, ונשארו טבועים אך בדברי החומריות הגס. אלא שתיקן הקב"ה לישראל במתן תורה, אבל הם קלקלו להם בעגל ושאר פשעיהם לכל חטאתם, ונשארו העולם באפלה בדרכי הטבע המדומים.

לא כן בהיות האדם משליט את נשמתו, כי אז גם הקב"ה יאיר פניו אליו, ויעלהו לעילוי גדול להיות כאחד מן השרפים, כי

רבה, ולא להרבות בסחורה, או כל שאר דברים של מה בכך. אבל האדם הוא שקלקל מעשיו, וגרם לעצמו באלה היום. ובכל דור ודור העולם חסר והולך בענין הזה קב"ה. כי הראשונים היו קרובים יותר אל החכמה ומתעלים אל השכל, והאחרונים רחוקים יותר מן השכל ונשקעים בדברי הגופניות והטבע הלז, בסחורה ובכל מלאכת מחשבת, אשר לא ימצא האדם אחריו מאומה, וכמו שביארנו לעיל. ושרש כל זה הוא מה שאמרנו, כי הגוף בראו האדון היחיד ית' בהסתר פנים, ולא בהארת הפנים, על כן היה מציאותו חשוך ועכור, מה שאין כן הנשמה, שהיא אדרבא ברואה בהארת פנים ובהשקפה לטובה, על כן היא קיימת ונצחית, ובריאתה זכה. ואמנם, אם מגביר האדם את גופו ומשליטו, הנה האדון ית"ש במדה שהוא מודד כן ימדוד לו, להנהיגו רק בהסתר פנים. ומכאן נמצא שיהיה רחוק מאור החיים, מן החכמה והדעת, ומשוקע בזבל זוהמת החומריות והבלי העולם הזה.

ותראי שזה הוא מה שקרה לאדם מתחלה, ולזרעו אחריו כיום הזה, כי בהיות שהלכו אחרי עיניהם, והשליטו הגוף ולא הנשמה, על כן גם הקב"ה הלך עמהם בהסתר פנים. ולאדם אמר מתחלה, בזיעת אפיך תאכל לחם (בראשית ג ט), ומן היום ההוא

מאיר הדעת

קכה. עי' לעיל הערה סו.
קכו. עי' זו"ח יח ע"א: רבי חייא ור' יוסי הוו אזלי באורחא א"ר יוסי לר' חייא הא תנינן במתניתא דידן דכל מה דעביד קב"ה בין לעילא בין לתתא כלהו כסיפין ושקדין למהך לזיניה גופא אזיל בתר זיניה לארעא דאתנסיבת מינה ונשמתא לית ליה כסופא אלא לאתר דאתנסיבת מתמן דכל מה דעביד כסיף בתר זיניה הה"ד נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' ולא לעלמא הדין כגופא.

תרגום: רבי חייא ורבי יוסי היו הולכים בדרך אמר רבי יוסי לרבי חייא הרי שנינו בבריתא שלנו שכל מה שעשה הקדוש ברוך הוא בין למעלה בין למטה כלם משתוקקים

החיצוניים הפנים שלה, ופנים שבפנים מפתחות הפנימיים, והרי נתבאר למעלה שאם אין לאיש בידי מפתחות החיצוניים במה יכנס, ומשום זה נאמר בה (תהלים קיח ט) "זה השער ליהו"ה".

ומשום שאין השגה לנביא וחווה וחכם פחות ממנה, אמר הנביא "כה אמר יהו"ה אל יתהלל חכם בחכמתו וכו', כי אם בזאת יתהלל וכו' וידוע אותי" (ירמיה ט כב), ולכן יעקב למד אותה לבניו, ונתן להם קבלה ממנה. זהו שכתוב (בראשית מט כח) "וזאת אשר דבר להם אביהם", ודוד שהיה לו קבלה ממנה, אמר לה (תהלים כו ג) "אם תחנה עלי מחנה וכו'", רמז אותה בכתר הזה, והעלה מחשבתו אליה, ואמר (שם) "לא יירא לבי וכו'".

מהם נידון בכל עניינו על פי מקורו, ויהיה זה טעם מספיק לכל הענינים האלה. ולא עוד, אלא שהיתה הגזירה מחכמתו ית"ש להראות דרכי המדות האלה בגוף ונשמה האלה הבאים על ידיהם. ונמצא, שמלבד שהגוף בא בהסתר פנים, הוא ועניניו, עוד הוא עצמו בתכונתו וחלקיו ציור מן ההנהגה של הסתר פנים כולה, והנשמה גם היא ציור מן ההנהגה של הארת הפנים כולה^{קכ}. הוא דבר פרטי לדיוקנו של האדם שנאמר בו (בראשית א כו) בצלמנו כדמותנו, שמראה בתבניתו כל סדרי המדות שלו ית'.

ותראי שאין מציאות הגוף אלא חשוך, כי אפילו שיגיע לזכות היותר גדול שאפשר לימצא בו, על כל פנים צריך שייבדל מן הנשמה, ואינו נבדל אלא בהפרש הזה, שהנשמה היא עצם נכבד מאיר ובא מהארת פניו ית', והגוף אינו כן, אלא דבר מצד עצמו חשוך, הבא מהסתר פניו ית', אלא שיפול בו הזיכוכך עד המקום שיוכל להגיע, והוא עד קצה האחרון שיהיה הפרש מעט בינו ובין הנשמה. אך על כל פנים הנשמה תהיה נשמה, דבר שאין שייך בו הפסד כלל, והגוף, אדרבא, דבר הנפסד לפי טבעו, אלא שהגיע להזדכך בזיכוכך שהגיע.

ותראי עוד, שהגוף הנה יש בו חילוקי אברים וחלקים, כל אחד לתשמישו, שהרי העין רואה ולא שומעת, והאוזן שומעת ולא רואה, מה שאין כן הנשמה, שכל הכחות יש

גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת (סנהדרין צג ע"א), וכמו שהיה לדור דעה על הר סיני, וכמו שיהיה לעתיד לבא בזמן שנאמר (יזאל ג א) אשפוך את רוחי על כל בשר וגו'^{קכ}.

והנה גם בטוב הזה יש מדריגות שזכו להם ישראל והעולם בדורות שונים, פעם יותר ופעם פחות, כגון, דורו של משה, דורו של דוד, דורו של שלמה, וכיוצא בזה כל הדורות שזכו לטובה, הנה היה הכל הארת פניו ית' אליהם כפי עילוי נשמתם, שהעלוה בכח מעשיהם.

וראי, שכאשר נבין פרטי מציאות הגוף והנשמה, ומצביהם בהסתר הפנים ובהארת הפנים, כמו שנבראו בכל חילוקי פרטיהם שבענין זה, נבין ממילא כללי סדרי הנהגתו ית' שנהג ושהוא מְנַהֵג את עולמו, עתים לטובה ועתים לרעה ח"ו. ונראה כמה חכמה גדולה אנו מוצאים בהנהגה הזאת, ונראה גם כן כמה עיקר גדול הוא האדם, שבו, בענינו ובמעשיו, תלוי כל העולם, וכל מה שנעשה בו מראש ועד סוף.

(עט) אמרה הנשמה: ודאי אלה הדברים מתישבים מאד על הלב, לראות חכמה רבה בהנהגותיו ית"ש, ואיך נקשרים הדברים זה בזה, בריאת האדם וכל מקריו, בריאת העולם וכל אשר בו.

(פ) אמר השכל: עוד אומר לך בענין זה, כי כשנרד לפרטי עניניהם של הנשמה והגוף, נבין היטיב איך כולם תלויים בשרש הזה של שתי מדות אלה שזכרנו, כי כל אחד

מאיר הדעת

מאויביהם כגונא דשבת דאתוסף בב"נ נפש יתירה בשבת ואית לון בה נייחא. תרגום: באותו זמן תתעורר רוח יתרה, תוספת על ישראל, זהו שכתוב "אשפוך את רוחי על כל בשר", ויהיה מנוחה לישראל מאומות העולם, "ונוח מאויביהם", כדוגמת השבת שנוספת באדם נפש יתרה בשבת, ויש להם בה נחת. קכח. עי' לקמן הערה קל.

ושוקדים ללכת למינו הגוף הולך אחר מינו לארץ שנטל ממנה ולנשמה אין תשוקה אלא למקום שנלקחה משם שכל מה שעשה משתוקק אחר מינו זהו נאמר (תהלים פד) נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' ולא לעולם הזה כמו הגוף.

קכז. עי' זהר ח"ג רמב ע"ב: בהוא זמנא יתער רוח יתירה תוספת על ישראל הה"ד אשפוך את רוחי על כל בשר ויהוי נייחא לישראל מאומין דעלמא ונוח

תמונותיהם וענינם למדותיו ית', אשר הכין לפעול את נבראיו.

ועשוי גופו של אדם ימין ושמאל, בהכפל דבריו לכאן ולכאן, שתי עינים, שתי אזנים, שתי ידיים, שתי רגלים, כמו שגם מדתו ית' כפולה היא, אם לחסד אם לשבטו, להימין לזכות או להשמאל לחובה. הלא זה הדרך אשר אחז בו הרצון העליון אחרי העלימו את שלמותו המשוה את הכל לטובה. ואמנם, כמו שחלקי הגוף הזה נבחנים ונבדלים כך לפי תשמישם, כך כל מקרי האדם בהסתר הפנים הנה הם מסיבות מתהפכים בתחבולותיו לפעלם, ככל מה שאנו רואים בילדי הזמן, דבר יום ביומו.

אבל השלמות, כבר אמרתי, אחת היא, לשלוט על כל החסר להשלימו, והוא אינו מתפרד בעצמו, אלא בהשואה אחת משלים כל מי שצריך שלמות. וכן הדבר הזה בנשמה הנבראת בהארת פני שלמותו זה ית'. ותראי כי הלא הכונה זאת היא, להגביר הנשמה על הגוף ולזככו, כדי שגם האל ית' ימוד לה כפעלה, להיות גם הוא מגלה שלמותו, לתקן כל מעוות וכל חסרון אשר בעולם, וכמו שביארנו לעיל. והגוף מוכן לפורענות עת אשר שלט באדם, כי כן יסתיר הקב"ה פני שלמותו, וישאר העולם והאדם תחת דתי הגלגל המתהפך בכל מסיבותיו, כדין כל בני חלוף שהזמנים משתנים עליהם לכל פינות שהוא פונה. על כן יש בגוף כל מה שראוי לימצא בסדר הגלגל החוזר בעולם, בהתעלם שלמות הטוב, כדי לעורר עליו את כל אלה, אם אך לו המלוכה באדם, אשר ימשול בו. ויש בנשמה מה שראוי לשלמות, להשלים כל חסרון, כדי לעורר עליה כיוצא בה אם יזכה האדם את ארחו,

בהקב"ה, אבל בלא חילוק אברים אלה כאברי הגוף, אלא כולה בכל חלק, וזה ידוע. עתה תראי איך זה נמשך היטב מן ההקדמה אשר שמנו, שהגוף נברא בהסתר הפנים והנשמה בהארת הפנים.

ותראי הקדמה גדולה ועיקרית מאד, הלא שמעת כבר כי השלמות הוא אחד, כי אין שייך בשלמות ממש חסר או יתר. אבל כשאין הקב"ה רוצה לפעול בשלמותו, אז הרבה דרכים למקום להשכיר או להעניש, איש לפי מעשיו, וכמו שביארנו לעיל. ובהיות גזירת החכמה העליונה להראות בבריאה עצמה שברא הדרך והסדר איך שברא אותה, כמו שביארנו, על כן בהסתר הפנים, כמו שדרכיו רבים כך רצה לעשות בריאתו זאת בעלת חלקים רבים ואיברים שונים, שיהיו מקבילים ממש לכל חלקי חוקותיו ית'.

הוא הענין שזכרתי לך, שעל זה אומר, נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, כי בכל המדות המעולות אשר נבחנים בכבודו ית', בהיותו פועל לפי ערך נבראיו, כך נמצא חלקים בדמות האדם הזה. דרך משל, עין, תחת עין השגחתו המשגיח אל כל יושבי הארץ לדון את כל מעשיהם, כענין שנאמר (בראשית יח כא) ארדה נא ואראה, ללמדך שאין לו לדיין אלא מה שענינו רואות (סנהדרין ו ע"ב). אזנים לאדם, כנגד מה שהקב"ה יושב ומקשיב תפלותיהם של בני האדם וכל תהלותיהם, וכן נאמר (שמות ב כד) וישמע אלקים את נאקתם, וחז"ל אמרו (אבות פ"ב מ"א) דע מה למעלה ממך, עין רואה ואוזן שומעת. פה באדם, כי פי ה' דבר בחזון לנביאיו, ומשמיע הוד קולו למלאכיו גבורי כח עושי דברו. וכן כל כיוצא בזה, כל שאר חלקי הגוף כולם מתבארים היטיב, מקבילות

ונתון כתר מלכות בראשה, להיות היא לבדה המושלת בחכמתה וחק טעמה, כי טוב הוא. ואמנם דבר זה ביארוהו יפה במדרשו של רשב"י (זהר ח"ג דף רנז ע"ב) ז"ל, ואית

למנדע דאיהו אתקרי חכם בכל מיני חכמות^{קל}, כי מלבד מה שפירשו בו יודעי האמת לפי דרכיהם הקדושים, הנה מפשרו של המאמר למדנו מה שביארתי לך כבר

מאיר הדעת

קל. ז"ל: פקודא תליסר ק"ש ואית למנדע דאיהו אתקרי חכם בכל מיני חכמות ומבין בכל מיני תבונות וחסיד בכל מיני חסדים וגבור בכל מיני גבורות ויועץ בכל מיני עצות וצדיק בכל מיני צדקות ומלך בכל מיני מלכות עד אין סוף עד (ס"א כתר) אין חקר ובכל אלן דרגין בחד אקרי רחמן ובחד אקרי דיין והכי בכמה דרגין עד אין סוף אי הכי שנוי אית בין רחמן לדיין. אלא קודם דברא עלמא אתקרי הוא בכל אלן דרגין על שם בריין דהוו עתידין להבראות דאי לאו בריין דעלמא אמאי אתקרי רחום דיין אלא על שם בריין דעתידין ובג"ד כל שמהן אינון כנויין דיליה על שם עובדין דיליה כגוונא דא ברא נשמתא בדיוקנא דיליה דאתקריאת על שם פעולות דילה בכל אבר ואבר דגופא דאתקרי עלמא זעירא.

כגוונא דמארי עלמא אתנהיג בכל בריין ובכל דרא כפום עובדוי דכל אבר ואבר ההוא אבר דעביד ביה פקודא אתקרי נשמתא לגבי חמלה וחסדא חנא ורחמי ובההוא אבר דעביד ביה עבירה אתקרי נשמתא לגבי דינא וחימה וכעס אבל לבר מן גופא למאן תהא חמלה או אכזריות אוף הכי מארי עלמא קדם דברא עלמא וברא בריין דיליה למאן אתקרי רחום וחנון או דיין אלא כל שמהן דיליה אינון כנויין ולא אתקרי בהון אלא על שם בריין דעלמא ובג"ד כד מארי דרא אינון טבין איהו אתקרי לגבייהו יהו"ה במדת רחמים וכד מארי דרא אינון חייבין אתקרי אדנ"י במדת הדין לכל דרא ולכל ב"נ כפום מדה דיליה אבל לאו דאית ליה מדה ולא שם ידיע.

כגוונא דספיראן דכל ספירה אית לה שם ידיע ומדה וגבול ותחום ובאלין שמהן מארי עלמא איהו אתפשט ואמליך בהון ואתקרי בהון ואתכסי בהון ודר בהון כנשמתא לגבי אברים דגופא ומה רבון עלמין לית ליה שם ידיע ולא אתר ידיע אלא בכל סטרא שולטנותיה אוף הכי לית לה לנשמתא שם ידיע ולא אתר ידיע בכל גופא אלא בכל סטר שולטנותה ולית אבר פנוי מנה ובג"ד לית לרשמא לה בחד אתר דאי לאו הא חסר שולטנותא בשאר אברים ולא לאתקרי לה בשמא חד או בתרין או בג' למימר דאיהי חכמה מבינה ואית לה דעת ולא יתיר דאי עביד הכי הא חסר לה משאר דרגין כ"ש למארי עלמא דלית לרשמא ליה באתר ידיע או לאתקרי ליה בשמהן או לשנאה ליה בהון או (ס"א לשלשא) לשלטאה ליה כגון

דרגא דמרכבתא דאתמר בה קדושה לך ישלשו דכל דרגין דכל מרכבות דיליה אינון משלשים כגון האבות הן הן המרכבה דאינון דמות אריה שור נשר דאינון מרכבה לאדם דאתמר עליה ודמות פניהם פני אדם ומסטרא דנוקבא אינון שלטין על אדם ונוקבא איהי מרכבה לגבייהו ובג"ד אתמר עלה קדושה לך ישלשו.

תרגום: מצוה שלש עשרה [היא] קריאת שמע, ויש לדעת שהוא נקרא חכם בכל מיני חכמות ומבין בכל מיני תבונות וחסיד בכל מיני חסדים וגבור בכל מיני גבורות ויועץ בכל מיני עצות וצדיק בכל מיני צדקות ומלך בכל מיני מלכות עד אין סוף עד (כתר) אין חקר, ובכל אלו הדרגות, באחת נקרא רחמן, ובאחת נקרא דיין, וכך בכמה דרגות עד אין סוף. אם כך, יש שינוי בין רחמן לדיין.

אלא קודם שברא העולם נקרא הוא בכל אלו הדרגות על שם בריות שהיו עתידות להבראות, שאם לא בריות העולם, מדוע נקרא רחום דיין, אלא על שם הבריות העתידות. ומפני זה כל השמות הם כנויים שלו, על שם המעשים שלו, כדוגמא זה ברא הנשמה בדמות שלו שנקראת על שם פעולות שלה, בכל אבר ואבר של הגוף שנקרא עולם קטן.

כדוגמא שאדון העולם נוהג בכל הבריות ובכל דור כפי מעשיו, כך הנשמה כפי מעשיו של כל אבר ואבר. אותו האבר שעושה בו מצוה נקראת הנשמה לגבי חמלה וחסד ורחמים. ובאותו אבר שעושה בו עבירה נקראת הנשמה לגבי דין וחמה וכעס.

אבל לחוץ מן הגוף, למי תהיה חמלה או אכזריות. כמו כן כאן, אדון העולם, קדם שברא את העולם וברא בריותיו, למי נקרא רחום וחנון או דיין, אלא כל השמות שלו הם כנויים, ולא נקרא בהם אלא על שם בריות העולם, ומפני זה כאשר בעלי הדור הם טובים, הוא נקרא אצלם יהו"ה במדת הרחמים, וכאשר בעלי הדור הם רשעים נקרא אדנ"י במדת הדין, לכל דור ולכל אדם כפי מדתו. אבל אין לו מדה ולא שם ידוע.

כדוגמת הספירות, שכל ספירה יש לה שם ידוע ומדה וגבול ותחום, ובאלו השמות אדון העולם הוא מתפשט ומולך בהם ונקרא בהם ונתכסה בהם, וגר בהם כנשמה אצל אברי הגוף. ומה רבון העולמים אין לו שם ידוע ולא מקום ידוע, אלא בכל צד שלטונו, כמו כן כאן אין לה

בכבודו, אנו מכנים אותו ית' ככינויים האלה, רחמן, מושל, אמיץ, שופט, וכיוצא. והנה, אף על פי שהוא ית' בשלמותו הוא בלתי בעל גבול ושיעור כלל, אבל אלה המדות שרצה בם, הנה רצה בם בגבול ושיעור שרצה, ועל כן לְמִדָּה אחת נקרא רחמנות, ולאחת, ממשלה, ולמדה אחת, כח, ולמדה אחת, אהבה, וכן כולם. ואין במדת רחמנות אלא רחמנות, ולא בממשלה זולת הממשלה, וגם אין ברחמנות אלא אותו השיעור שהוא ית' רוצה בו, ולא בממשלה אלא השיעור שרוצה בה, וכן כולם. ולא מפני זה נאמר שהוא ית' לפי שלמותו יש בו כחות אלה בשיעורים אלה, אלא כל זה תלוי ברצונו ית'. וכמו שבארנו, שהוא אדון לשנות כל זה, ואדרבה, בשלמותו אין לנו לשער שום שיעור כלל. אמנם לפי שהוא רוצה לתפוס באלה המדות, ולפעול בדרך זה, על כן ניחס אליו כינויים אלה. ולא נבין באמרנו שהקב"ה רחמן, לומר שעצמותו ית' לפי עצמו הוא כן, כמו שהיינו אומרים על אדם שיש תכונה זו בנפשו להיות רחמן, שכך מוטבע במזגו, שיהיה מושג ונתפס ממנו ענינו אפילו באיזה צד ח"ו, כי זה אין לנו לחשוב כלל, כי אי אפשר לדעת מענינו ית' מה שהוא לפי עצמו באמת כלל ועיקר. אבל כשנקראהו רחמן, נבין שהוא רוצה במדה אחת, שהיא מדת רחמנות, מדה שאינה לפי עצמו, אבל היא לפי ערך הנבראים, ומשוערת בשיעורם. אבל לפי שהוא רוצה בזה, והוא

למעלה, שיש להקב"ה כינויים רבים, לא לפי עצמו אלא לפי בריותיו, והוא מה שאמרו (שם), על שם בריין דהו עתידין ליבראות. ואמנם אמרו על שם בריין הוא פשוט, כי לא נאמר שהוא דבר שנתחדש בו ח"ו, כי אין חידוש ושינוי בו, אלא גם מתחלה היה בכחו לעשות זה, אבל אלה המדות תמיד אינם אלא [מה] ששייך לבריותיו, לא מה ששייך לפי עצמו. ואמר, כגוונא דא ברא נשמתא, והוא היות מציאות הנשמה מראה על שלמותו ית' שבו נבראת, אוף הכי מארי עלמא וכו', אלא כל שמהן לו כגוונא דספיראן וכו', ומה רבון עלמין לית ליה שם ידיע וכו', אוף הכי לית לה לנשמתא וכו', ע"ש.

וצריך שתהיי מדקדקת היטב על הדבר הזה כדי להבין מציאות הגוף והנשמה על בוריו, וכל התלוי בזה. הנה האדון היחיד ית"ש לפי שלמותו אי אפשר לכנות לו שום שם וכינוי, לפי שאין אנו משיגים שלמותו, ואי אפשר לכנות מה שאין משיגים, כי השם הוא גדר בעל השם, ומה שאין יודעים ידיעה שלמה, אי אפשר לגדור אותו. ואמנם אנחנו משיגים בכבודו ית' מדות פרטיות, כגון, הרחמנות, הממשלה, הכח, המשפט, החמלה, הכעס, התוקף, וכיוצא בזה, כל המדות שאנחנו משיגים בו, מצד פעולותיו הם, אותם המדות שהנביאים משיגים בו מן הקודם אל המאוחר, לפי שהוא ית' נותן להם השגה זאת. ולפי ההשגה הזאת שהשגנו

מאיר הדעת

בשמות או לשנות לו בהם או (לשלש) להשליט לו, כמו דרגת המרכבה, שנאמר בה "קדושה לך ישלשו", שכל הדרגות של כל המרכבות שלו הן משולשות, כמו האבות הן הן המרכבה, שהם דמות אריה שור נשר, שהם מרכבה לאדם שנאמר עליו "ודמות פניהם פני אדם". ומצד הנקבה הם שולטים על אדם, והנקבה היא מרכבה לגביהם, ומפני זה נאמר עליה "קדושה לך ישלשו".

לנשמה שם ידוע ולא מקום ידוע בכל הגוף, אלא בכל צד שלטונה, ואין אבר פנוי ממנה. ומפני זה אין לצייר אותה במקום אחד, שאם לא, הרי חסר השלטון בשאר האברים. ואין לקרא לה בשם אחד או בשנים או בשלשה לומר שהיא חכמה מבינה ויש לה דעת ולא יותר, שאם עושה כך הרי חסר לה משאר דרגות. כל שכן לאדון העולם, שאין לצייר אותו במקום ידוע או לקרא לו

לראות לפי החוק החקוק בו, על כן נאמר שהיא הרואה, וכן כל שאר התשמישים.

אך כללא הוא שהנשמה היא מין נברא אחד רחוק בענינו מכל דרכי הגוף לגמרי, אבל הוא נברא בחוקו לעשות כל מה שמושרש באיברי הגוף לפי טבעם. והנה היא תופסת בחוקות האלת, ועושת בגוף כל המעשים האלה, על כן מתיחסים כולם אליה. והרי זה ממש כענין השלמות שלו ית' לגבי המדות הפרטיות אשר רצה בס, כי אין לשלמות שום ענין מן המדות האלה כלל, אבל אלה הם מדות פרטיות אשר רצה בס, מוגבלות ומשוערות בשיעור שרצה בהם. אבל לפי שהוא ית', השלם בשלמותו, הוא הפועל לפי המדות האלה, על כן נקראהו באלה השמות וכינויים, וניחס אלה הפעולות והתארים אליו, אף על פי שהוא לפי שלמותו פשוט באמת בכל הענינים האלה, ואין לו יחס מצד עצמו עם שום אחד מן הדרכים האלה ואלה הפעולות כלל.

(פא) אמרה הנשמה: זאת היא הקבלה מבוארת בין לגוף בין לנשמה, והוא שער גדול שנפתח להבין כל עניני האדם בכל זמניו.

תופס בזה הדרך, נקראהו על שם זה, רחמן. אבל עצמותו השלם ופשוט הוא ודאי חוץ מכל אלה הענינים. וזאת היא האמונה שאנו חייבים להאמין בו ית' ודאי, וכמו שביארנו זה למעלה כבר.

עתה נבין זה הענין עצמו בגוף ונשמה. כי הגוף הוא בעל חלקים ואיברים פרטיים, בתשמישים פרטיים מוגבלים. אבל הנשמה, הלא לפי עצמה היא ענין אחד, חוץ מכל עניני הגוף לגמרי, וכל דרכיה הם דרכים אחרים, שונים מדרכי הגוף בכל מכל כל, אפילו בעניני ההרגשים עצמם. אבל לפי שהיא העושה כל מעשי הגוף בהיותה בתוכו, היא השומעת באזני הגוף, היא הרואה בעיני הגוף, וכן כל כיוצא בזה, על כן נקראה, רואה, שומעת, וכל שאר הכינויים, אבל לא שיש אלה הדרכים לה כלל. כי אף על פי שהנשמה היא לבדה הרואה, ולא הגוף שהוא דומם, ונמצאת שהיא הרואה את הדברים, כמו שבני אדם בשלמותו רואים באמת, לא שזה הוא דרך ראייתה כלל, כי לה דרך אחרת משונה לגמרי מכל דרך תשמישי הגוף, והוא דרך שלא יוכל האדם בהיותו בגופו לשערה. אבל לפי שהיא האוחזת בחוק העין ההוא

הדרגת זמני הנשמה והגוף

אתה ה' אלקי נפלאותיך ומחשבותיך וגו' קלא, ונאמר (תהלים צב ו) מה גדלו מעשיך ה' (תהלים קד כד) מה רבו מעשיך ה' וגו'. אך על כל פנים צריך שיהיו הפרטים נכנסים ובאים תחת הכללים, והכללים לא יהיו כל כך, אבל פרטיהם הם שיהיו רבים, ויספיק לכל הצריך בכל הבריאה הזאת.

(פב) אמר השכל: עתה צריכים אנו לבא אל הדרגת זמני הנשמה והגוף, ומצביהם השונים האלה. אבל עוד הקדמה אחת צריך להקדים מתחלה, והוא, כי זה פשוט שהרבה חוקים ודרכים הרבה צריכים כדי להשלים לכל עניני האדם, ולכל עניני הבריאה בכל זמניהם. וכבר נאמר (תהלים מ ו) רבות עשית

המדות זו לעצמה וזו לעצמה, ידיעת חיבורם לפעול תמיד גם יחד, ידיעת התולדות הנולדות מן החיבור הזה למיניהם, לפי התגבר בהם ההסתר או ההארה.

(פה) אמרה הנשמה: מתבוננת אני אחר שאמרת שרצה הקב"ה להראות סדרי בריאתו ודרכיה בבריאה עצמה, שעל פי דרך זה, הנה שתי המדות שבם האדם מתנהג, שבם נברא, נראות בו עצמו בשני החלקים שמהם הוא מורכב ובנוי, והיינו, הגוף והנשמה, וזה הוא ענין הידיעה הראשונה שזכרת. וגם השניה יש לנו ההקבלה מבוארת באדם, כי הנשמה הלא היא מתחברת לגוף ומתפשטת בכל חלקיו, לעשות כל פועל על ידי שניהם שוים כאחד. אך לשלישית אשאלה ממך, היש לה הקבלה. כי לא מצאתיה אנכי.

(פו) אמר השכל: גם לזאת תמצא הקבלה, אם תדקדק דקדוק עמוק על הבנין הזה של האדם. כי הנה מלבד הדמות של הגוף בתבניתו, ומלבד הנשמה שבו בצורה אשר לה, הנה יש דבר אחד נמצא מהתחברות שניהם, הוא זיו הפנים קלג. וטראי שזהו

(פג) אמרה הנשמה: זה פשוט ודאי, אין פרטים שאין עליהם כללים, ומה שהפרטים מיגעים הדעת לקבצם, הכללים נוחים הם אליו לקבל אותם. על כן, אחר כללים צריך לדרוף, ולא אחר פרטים.

(פד) אמר השכל: וכך אמרו חז"ל (ספרי האזינו לב ב, וע"ש קלג), לעולם יהיו דברי תורה בידך כללים ולא פרטים. נחזור לעניננו. הנה ראית כבר היות שתי מדות לו ית', הסתר פנים והארת הפנים, הן המה שורש וסיבה לגוף ולנשמה. ולנו להבין שתי המדות האלה כל אחת בפני עצמה, בכל פרטיהם הרבים הנכללים תחת כלליהם, למען דעת עניני הנשמה והגוף, כל אחד בפני עצמו בכל פרטיהם כמו כן. ואחרי אשר זאת מצאנו וידענוה, יש לנו לדעת עוד ששתי מדות הללו באות כאחת להנהיג לעולם כולו וליושביו. ואין לך דבר שאין לו מקום לשתי המדות הללו, ההסתר באתגליא, וההארה באתכסיא, וכמו שביארנו לעיל. אחרי כן נלך להבין ולהשכיל התולדות היוצאות מחיבורי שתי המדות האלה, בהיות גוברת האחת או האחרת. הרי לנו שלש ידיעות, ידיעת שתי

מאיר הדעת

יהו"ה מגן בעדי ואתה תחזה ותסתכל בהא אנת ולא אחרא למנדע ולאסתכלא בשתינ רבוא בשית סטרין אית לאסתכלא בדיוקנין דבני נשא ולמנדע חכמתא על בורייה ואלין אינון בשערא בעיינין בחוטמא בשפון. באפינ בידין באינון שרטוטין דידין ובשית סטרין אלין כתיב ואתה תחזה ואתה תחזה בשערא בקמיטין דמצחא באינון קריצין דעל עיינין מכל העם בעיינין בדוקין ובעינא ובקמיטין דתחת עינא אנשי חיל דבהו חילא למיקם בהיכלין דמלכא בצהיבו דאפינ באפינ בקמיטו דאפינ ברשימו דבהו בדיקנא שנאי בצע בידין בשרטוטי ידין רשימין דבהו וכלהו שית סטרין רמזין הכא דאתמסרו למשה לאסתכלא ולמנדע חכמתא סתימאה וחכמתא דא ירתן זכאי קשוט כדקא יאות זכאה חולקיהון.

כתיב (איוב יא) עור ובשר תלבישני וגו' כגוונא דא עבד קב"ה לעילא דרגין על דרגין אלין על אלין סתימין גו סתימין וחיילין ורתיכין אלין על אלין הכי עביד בכל

קלב. עיי לעיל הערה עד.

קלג. עיי קל"ה פתחי חכמה סי' לב שמציין לזהר יתרו, ונ"ל שזו כוונתו, ע"ב: תו זה ספר תולדות אדם לדיוקנין ברזי דדיוקנין דבר נש לאשתמודעא באינון תולדות דבר נש דיוקנא דרוזין דבר נש בשערא במצחא בעיינין באנפין בשפון ובשרטוטי ידין ובאודנין באלין שבע בני נשא אשתמודען.

תרגום: עוד זה ספר תולדות האדם לדמויות בסודות של דמויות של אדם להיות ניכר באותם התולדות אדם דמות סודות האדם בשערות במצח בעינים בפנים בשפתים ובשרטוטי הידים ובאזנים באלו השבע ניכרים אדם.

ועיי"ש ברזא דרוזין ע"א: אוליפנא דמשה אתקשי בדא עד דאתת שכינתא ואוליפת ליה והיא חמאת וברירת לכל אינון גוברין דאתחזון בפרצופא ותמן אוליף משה חכמתא דא ועייל בגויה הה"ד ואתה תחזה מכל העם ההוא דכתיב ביה (תהלים קב כח) ואתה הוא ושנותיך לא יתמו (נחמיה טו) ואתה מחיה את כלם (תהלים ג ד) ואתה

אלא שמחשבת הלב נראית בו, הלא תראי, פנים שוחקות, פנים זועפות, פנים מסבירות קלה, כולם עדיהם המה של

המשתנה החי מן המתקלה. ולא זו בלבד, כי אפילו השתנות ישוב הנשמה בגוף מתראה בו. הלא תראי, החולה פניו רעות, ולא עוד,

מאיר הדעת

ולדעת חכמה שתומה וחכמה זו יורשים צדיקי האמת כראוי אשרי חלקם.

כתוב עור ובשר תלבישני וגו' כדוגמא זו עשה הקב"ה למעלה מדרגות על מדרגות אלו על אלו נסתרים תוך נסתרים חיילות ומרכבות אלה על אלה כד עושה בכל אלה עורקים וגידים ואלו הם העצמות ועומדים בקיום של מדרגות עליונות ואלו נקראות בשר המדרגות ושלטון של קץ כל בשר וכל אלו שהם נהנים מעשן הבשר של ריחות הקרבנות והאחרים ששולטים בבשר ולמעלה מכולם העור העור של התפשטות הרקיע והוא עור, עור שמכסה על כל כדוגמא שעשה הקב"ה כוכבים ומזלות בעור הרקיע להסתכל בהם והם אותות השמים ולדעת בהם חכמה כך עשה הקב"ה בבני אדם רשימות וקמטים באותו פרצוף אדם כאותם הכוכבים ומזלות לדעת ולהסתכל בהם חכמה גדולה ולהנהיג בהם את הגוף כמו שמתחלפים בעור הרקיע מראה הכוכבים והמזלות לפי המעשים של העולם כך מתחלים מראה הרשימות והקמטים בעור האדם לפי מעשיו מזמן לזמן ודברים אלו לא נמסרו אלא לצדיקי אמת לדעת וללמוד חכמה גדולה.

זה ספר תולדות אדם מזמן לזמן לפי מעשי אדם כך נולדים ונרשמים ומתחלפים בו רשומות מזמן לזמן שהרי בזמן שרוח קדושה שורה בתוכו כך עושה תולדות ומראה רשימות אותו הרוח שמבחוץ ובזמן שעבר וזו ממנו רוח הקדושה ובא [במקומן] רוח הטומאה אותו רוח הטומאה היה מכשכש בקרבו ומראה לחוץ מראות ורשימות ידועות שניכרות בו בקמטים שבעור מבחוץ (ואף על פי שהשערות והמצח והחוטם והעינים וכל אלו הסימנים עומדים על קיומם).

ועי' תיקו"ז קמד ע"ב: עמודא דאמצעיתא נטיל חכמה אדם דרכיב על כלא עלה אתמר חכמת אדם תאיר פניו ועליה אתמר ה' כלם בחכמה עשית (תהלים קד כד).

עי' ספר הליקוטים (ספר שופטים - פרק ה): בפנים, ששם אור אבא, חכמת אדם תאיר פניו, ובאחור שהיא הנוקבא, שם אין חכמה.

עי' לקמן הערה רמא.

קלד. עי' ב"מ נח ע"ב: כל המלבין פני חבירו ברבים כאילו שופך דמים אמר ליה שפיר קא אמרת דחזינא ליה דאזיל סומקא ואתי חוורא.

קלה. עי' עמק המלך (שער טז - פרק י): יש לז"א בכח

אינון ערקין וגידין ואלין אינון גרמין וקיימין בקיומא דדרגין עלאין ואלין אקרון בשר דרגין ושלטנותא דקץ כל בשר וכל אינון דאתהנון מתננא דבשר דריחין דקרבנין ואחרנין דשלטין בבשר ועילא מכלהו עור משכא (דאתפשטותא דרקיעא ואיהו עור דמשכא) דחפי על כלא כגוונא דעבד קב"ה כוכבים ומזלות במשכא דרקיעא לאסתכלא בהו ואינון אותות השמים ולמנדע בהו חכמתא הכי עבד קב"ה בבני נשא רשימין וקמיטין בהווא פרצופא דאדם כאינון כוכבים ומזלות למנדע ולאסתכלא בהו חכמתא סגיא ולאנתנהגא בהו גופא כמה דמתחלפי במשכא דרקיעא חזיו דכוכביא ומזלי לפום עובדין דעלמא הכי מתחלפין חזיו דרשימין וקמיטין במשכא דבר נש לפום עובדיו מזמן לזמן ומלין אלין לא אתמסרו אלא לזכאי קשוט למנדע ולאפא חכמתא סגיא. זה ספר תולדות אדם מזמן לזמן עובדיו דאדם הכי אתילידו ואתרשימו ואתחלפו ביה רשימין מזמן לזמן דהא בזמנא דרוחא קודשא שריא בגויה הכי עביד תולדות ואחזי רשימין ההוא רוח לבר ובזמנא דמתעברא וזו מניה רוח קודשא ואתיא רוח מסאבא ההוא רוח מסאבא הוה מכשכשא בגויה ואחזי לבר חזיו ורשימין ידיעאן דאשתמודען ביה בקמיטין במשכא לבר (ואע"ג דשערא ומצחא וחוטמא ועיינין וכל אינון סימנין קיימין על קיומיהו).

תרגום: למדנו שמשא התקשה בזה עד שבאה שכינה ולמדה אותו והיא ראתה ובררה את כל האנשים הללו שנראים בפרצוף ושם משה למד את החכמה הזו ונכנס לתוכה זהו שכתוב ואתה תחזה מכל העם ההוא שכתוב בו ואתה הוא ושנותיך לא יתמו ואתה מחיה את כולם ואתה ה' מגן בעדי. ואתה תחזה ותתבונן בזה אתה ולא אחר לדעת ולהתבונן בששים רבוא בששה צדדים יש להתבונן בדמויות של בני אדם ולדעת החכמה על בוריה ואלה הם בשער בעיניים בחוטם בשפתים.

בפנים בידיים באותם שרטוטי הידים ובששת הצדדים הללו כתוב ואתה תחזה. ואתה תחזה בשערות בקמטים המצח באותם גבות שעל העינים מכל העם בעיניים בדוקין של העין ובקמטים שתחת העיניים אנשי חיל שבהם [יש] כח לעמוד בהיכלות של המלך בצהיבות הפנים בפנים ובקמטים של הפנים וברושם שבה בזקן שנאי בצע בידיים בשרטוטי הידים [וב]רשימות שבהם וכל השש צדדים נרמזות כאן שנמסרו למשה להסתכל

(פז) אמרה הנשמה: די לי עתה בזה לענין ההקבלה. נשוב לידיעת ההנהגה עצמה בהדרגותיה.

(פח) אמר השכל: הנה זה יוצא ראשונה בתולדות חיבורי שתי המדות האלה כאחד, המצב השלם שראוי להיות לאדם בזמן השלמות האחרון אשר יהיה לו. והדבר מבואר מעצמו, שהמדרגה התכליתית, אשר היא תהיה סוף כל עילוי האדם, היא הנקבעת ראשונה קל"ו, כי מאז התאצל הנשמה ממקורה צריך שיהיה בחקה השלמות היותר גדול שתוכל להגיע אליו בסוף הכל, אלא שיאמרו לה מלמעלה, לכי ומעטי את עצמך (חולין ס ע"ב) קל"ח, עד אשר תשוב אל מקומה הראשון בהתעלותה על פי מעשיה. אך לא שבריאיתה ממועטת בתחלתה, ויהיה עילויה מרובה אחריה, כי אין כל חדש תחת השמש, אבל הסדר הוא הפך מזה, כי בכחה הגדול מאז תתאצל, אחר, ימעטו לה, עד אשר תשוב

המחשבות הנסותרות בקירוב הלב. ואין הזיו הזה נמצא לא לנשמה בפני עצמה, כי הרי זיו של גוף הוא ולא לגוף בפני עצמו, כי אין לגוף זיו זה בלא הנשמה, אבל הוא הדבר הנולד מחיבור הנשמה והגוף ביחד. ולא דבר ריק הוא הענין הזה, כי בהיות הנביאים מדמים צורה ליוצרה, כמו שביארנו, בהתראות להם הכבוד העליון במדותיו, וממשל משלים, הוא בהראותו את מדותיו לעיניהם כבחור גבור למלחמה, או כזקן מלא רחמים לשיבה, וכמאמרם ז"ל קל"ו. הנה עין הנביא ידמה, ולבבו לו כן יחשוב, להבין במראה נבואתו את הסתר פניו ואת הארת טובו, ואת הנולד מחיבוריהם, כמראה אדם עליו מלמעלה, אשר לו גוף ונשמה ופנים מאירות מחיבור שניהם כאחד, אם מסבירות, אם שוחקות, ואם זועפות, לדעת כל אשר יעשה ה' אלהים דבר בעולמו, להימין או להשמאל.

מאיר הדעת

דברים ל"ב ראו עתה כי אני הוא וגו' ואומר ישעיה מ"א מי פעל ועשה קורא הדורות מראש אני ה' ראשון ואת אחרונים אני הוא. קל"ז. עי' זו"ח יח ע"א: רבי חייא ור' יוסי הוו אזלי באורחא א"ר יוסי לר' חייא הא תנינן במתניתא דידן דכל מה דעביד קב"ה בין לעילא בין לתתא כלהו כסיפין ושקדין למהך לזיניה גופא אזיל בתר זיניה לארעא דאתנסיבת מינה ונשמתא לית ליה כסופא אלא לאתר דאתנסיבת מתמן דכל מה דעביד כסיף בתר זיניה הה"ד נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' ולא לעלמא הדין כגופא.

תרגום: רבי חייא ורבי יוסי היו הולכים בדרך אמר רבי יוסי לרבי חייא הרי שנינו בבריתא שלנו שכל מה שעשה הקדוש ברוך הוא בין למעלה בין למטה כלם משתוקקים ושוקדים ללכת למינו הגוף הולך אחר מינו לארץ שנטל ממנה ולנשמה אין תשוקה אלא למקום שנקחה משם שכל מה שעשה משתוקק אחר מינו זהו נאמר (תהלים פד) נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' ולא לעולם הזה כמו הגוף. קל"ח. עי' לעיל אות עב.

ש"ע נהורין, והם מתפשטים לזעיר לעשות פניו ארוכים, אבל לא בכל עת כי אם בעת רצון, ועתיקא קדישא פניו ארוכים בכל זמן ועדן, ואין בו שינוי שישתנה לרחמים או לדין. כמו שנאמר "אני יהוה לא שנית" (מלאכי ג' 1), ומלת "אני" מרמז למלכות אדם קדמון שבראשו. אבל זעיר שיש לו לעתים פנים של זעם ופנים שוחקות, כשיש לו אור מתרין מזלין דאריך, שהם למעלה מראשו יש לו פנים שוחקות, וארוכות, ונקרא ארך אפים, ונאמר, "ישא יהוה פניו אליך וישם לך שלום" (במדבר 10). עי' לקמן הערה שא.

קל"ו. ז"ל המכילתא (פרשת השירה פרשה ד): ה' איש מלחמה. למה נאמר לפי שנגלה על הים כגבור עושה מלחמה שנא' ה' איש מלחמה נגלה בסיני כזקן מלא רחמים שנא' שמות כ"ד ויראו את אלהי ישראל וכשנגאלו מה הוא אומר שם וכעצם השמים לטוהר ואומר דניאל ז' חזה הוית עד די כרסוון ואומר שם נהר דינור נגיד ונפיק מן קדמוהי וגו' שלא ליתן פתחון פה לאומות העולם לומר שתי רשויות הן אלא ה' איש מלחמה ה' שמו הוא על הים הוא במצרים הוא לשעבר הוא לעתיד לבוא הוא בעולם הזה הוא לעולם הבא שנא'

הגוף הזה בשליטתו, חמש מדריגות נוכל למנות בו על דרך הכלל. ואלה הם:

מדרגה א', הלא היא שיהיה לגוף מציאות, אך לא שליטה כלל ועיקר, עד שלא יהיה שום רמז בעולם מעניני הגופניות, כאשר יש עתה. ונמצא, שבמצב הזה לא ימצא האדם בעצמו שום דבר מאותם שיש לו עתה בהיות גופניותו שולט בו, וזה המצב השלם יותר שבכל המצבים.

מדרגה ב', שיהיה לגוף שליטה כל שהיא, וימצא אדם בעצמו כמו זֶכֶר ממה שהיה לו בזמן היות לו הגוף, ואין זה זכר של פרטי דברים, אלא זכר כללי מדברים רבים שהיו בו. משל למי שעברו עליו צרות רבות, ועמל ויגע בכמה הרפתקי, ואחר נשאר תשות בו ועיפות בכלל. כי כן מציאות שליטת הגוף מוליד חסרון אחד כללי, בלתי מובחן מה הוא בפרט, אלא כאיש אשר איזה יגון בלבבו, שאין שמחתו שלמה, אף על פי שאין טעם פרטי ליגון ההוא. כך לא תמצא כח הנשמה בעצמה להתפשט בכל כחותיה, אלא תרגיש כמו איזה כובד מועט לה, ואין פרטי המניעה נודעים.

מדרגה ג', בהיות הגוף שולט בפרט אך לא בכל פרטיו, אלא בקצת מפרטיו. שימצא האדם בעצמו איזה דברים מדברי הגוף, דברים היותר קלים, אך על כל פנים גופניים. ואמנם פשוט הוא, שבכל המצבים האלה אין תולדות גדולות לענינים האלה של הגוף, וכמו שאכתוב בס"ד.

מדרגה ד', שיהיה הגוף שולט בכל פרטיו, וימצא האדם בעצמו כל הענינים הגופניים. אבל כמו שהנשמה עתה היא בעוה"ז כגר בארץ, והיא צריכה ללכת בדרכי הגוף, כך הגוף יהיה הוא כגר בארץ, והנשמה היא השולטת, ויצטרך הגוף ללכת בדרכיה, כענין (שמות רבה פמ"ז סי' ה) אזלת בקרתא הלך

לאיתנה. ועל כל פנים, סוף המעשה תחלת המחשבה (ע"י תיקון"ז ע"א). על כן שלמות האדם הוא הנקבע ראשונה, ואחריו, מיעוטו, לשוב במעלות אשר ירד בו, להתעלות אל שלמותו כאשר הוחק לו מתחלה.

ונמצא שמצב השלמות אשר לאדם הוא שנבחן ראשונה, והוא דרך זומן שתהיה הנשמה היא לבדה שולטת ומושלת לגמרי, בלא שיהיה שום שליטה לגוף כלל, וכאילו אינו, כי כולו משועבד וכפוף לגמרי תחת ממשלת הנשמה בטהרתה, עד שאינו אפילו עולה בשם, יען רק המציאות יש לו, אך לא שליטה. וזה פשוט, כי שליטת הגוף אינו אלא חשכה ואופל לנשמה, כי הרי אין ענין הגופניות אלא הסתר הארה, ומשהו ממנו מעכב, כי אי אפשר לשליטה אפילו קטנה לגוף, שלא יחסר כנגדה איזה אור וכח מן הנשמה. על כן, הזמן שתהיה הנשמת בכל גבורתה, שלא תחסר כל בה ממה שראוי לה לשלמותה, הוא הזמן ודאי שאין לגוף שום שליטה, על כן אין לנשמה שום מונע. אך לא תאמר שלא יהיה לו מציאות, כי כבר אמרנו שהגמול צריך שיהיה לשניהם, אבל שליטה לא יהיה לו, ויהיה כולו כרוך אחר הנשמה, בלתי מתפרד ממנה, כי לא יעשה דבר לבדו, ולא יהיה ברצונו מה שלא יהיה ברצונה, עד שכמעט לא יהיה נבחן לדבר בפני עצמו, אלא כמו מובלע בין כחות הנשמה הטהורים.

מצב פחות מזה, הוא בהיות הגוף נבחן בשליטתה קצת, כי על כן יגיע כנגד זה חסרון אל הנשמה, לבלתי היותה שלמה בכל הדר תפארתה, אך השליטה כל שהוא לא תוליד אלא חסרון כל שהוא, אבל אם תרבה השליטה אז ירבה החסרון. ואמנם, אם נדבר בכלל אחד לבד, נאמר שיש בזה שלשה זמנים, זמן שליטת הנשמה לגמרי, זמן שליטת הגוף קצת, זמן שליטת הגוף לגמרי. אך אם נלך בדרך ההדרגה, להבין עוד מצבי

בנימוסא קלט^ט. הא למה זה דומה, למשה רבינו ע"ה, כשהלך לקבל תורה לישראל, הנה לא אבד גופו ולא נשתנה, אבל לפי שהיה גופו כמו אורח במקום הנשמות, שנה את טעמו לעשות כמעשי הנשמות, וכמו שפירשו ז"ל (בבא מציעא פו ע"א) לעולם אל ישנה אדם ממנהג המדינה וכו', ע"ש. ונמצא, שהשתנותו באותו הזמן אינו נמשך מחמת עצמו אלא מחמת מקומו, ואינו שינוי גמור. והנה עדיין אין תולדות נמשכות מעניני הגוף האלה, כי על כן עדיין הרי הוא כגר, וכמו שביארנו, שהוא צריך ללכת בדרכי הנשמה, אלא שבמדרגה הזאת הרביעית, כל עניני הגוף נבחנים ונודעים, אלא שאינם במקומם, וצריכים לבטל ענינם מפני הנשמה. ומן המדרגה הזאת ולמעלה אין נבחן אפילו כל פרטי הגוף, כל שכן שאין להם תולדה, שצריכים ללכת בדרכי הנשמה.

מדרגה ה', היא שיהיה הגוף שולט בכל בחינותיו, ויהיה כאיש שורר בביתו, שכל עניניו בתקפם ובכל תולדותיהם. וגם

זאת המדרגה נחלקת לשתיים, ואף על פי כן הכל מדרגה אחת. וזה, כי עניני הגוף, אפילו בבחינת גוף, יכולים להיות בשתי דרכים, או דרך חול ומעשי בהמה, כמעשי רוב בני האדם, או דרך קדושה ועבודה, כענין (משלי ג ו) ככל דרכיך דעהו קדושה, בהיות הכל בכונה מיושרת כראוי, וכמו שיהיה לעתיד לבא בזמן שנאמר (יחזקאל לו כו) ונתתי לכם לב בשר, כמו שהיה ראוי להיות לאדם אלמלא חטא. אבל שניהם כאחד הם על כל פנים עניני גופניות, כי לאכול צריך, לשותות צריך, ואי אפשר בלאו הכי, יהיה אכילה ושתייה של חולין או של קדושה. זה וזה ענין גופני הוא. **ואמנם**, כאשר ידענו היות כל הדברים האלה נולדים מהסתר פניו ית' או מהארת פניו, על כן נאמר שהקב"ה מחליף הנהגותיו לפי מה שצריך לבריייתא לחמש מדרגות אלה. כי למדרגה השפלה שהיא החמישית, התחתונה מכולם, הנה ירבה להנהיג בהסתר פניו, ומעט בהארת פניו ינהג בעולמו, וברביעית, ימעט ההסתר וירבה ההארה,

מאיר הדעת

קלט. ז"ל: ויהי שם עם ה' וכי אפשר לו לאדם להיות מ' יום בלא מאכל ובלא משתה ר' תנחומא בשם ר"א ב"ר אבין בשם ר' מאיר אומר המשל אומר אזלת לקרתא הלך בנימוסיה למעלה שאין אכילה ושתייה עלה משה ונדמה להם.

קמ. עי' שו"ע אורח חיים סימן רלא סעיף א': אם אי אפשר לו ללמוד בלא שינת צהרים יישן: הגה וכשניעור משנתו א"צ לברך אלהי נשמה (כ"ה) וי"א שיקרא קודם שיישן ויהי נועם (כל בו) ובלבד שלא יאריך בה שאסור לישן ביום יותר משינת הסוס שהוא שתין נשמי ואף בזה המעט לא תהא כוונתו להנאת גופו אלא להחזיק גופו לעבודת השי"ת וכן בכל מה שיהנה בעולם הזה לא יכוין להנאתו אלא לעבודת הבורא יתברך כדכתיב בכל דרכיך דעהו ואמר חכמים כל מעשיך יהיו לשם שמים שאפילו דברים של רשות כגון האכילה והשתייה וההליכה והשיבה והקימה והתשמיש והשיחה וכל צרכי גופך יהיו כולם לעבודת בוראך או לדבר הגורם עבודתו שאפילו היה צמא ורעב אם אכל ושתה להנאתו אינו משובח אלא יתכוין שיאכל וישתה כפי חיותו לעבוד את

בוראו וכן אפילו לישב בסוד ישרים ולעמוד במקום צדיקים ולילך בעצת תמימים אם עשה להנאת עצמו להשלים חפצו ותאותו אינו משובח אלא א"כ עשה לשם שמים וכן בשכיבה א"צ לומר שבזמן שיכול לעסוק בתורה ובמצות לא יתגרה בשינה לענג עצמו אלא אפילו בזמן שהוא יגע וצריך לישן כדי לנוח מיגיעתו אם עשה להנאת גופו אינו משובח אלא יתכוין לתת שינה לעיניו ולגופו מנוחה לצורך הבריאות שלא תטרף דעתו בתורה מחמת מניעת השינה וכן בתשמיש אפי' בעונה האמורה בתורה אם עשה להשלים תאותו או להנאת גופו ה"ז מגונה ואפילו אם נתכוין כדי שיהיו לו בנים שישמשו אותו וימלאו מקומו אינו משובח אלא יתכוין שיהיו לו בנים לעבודת בוראו או שיתכוין לקיים מצות עונה כאדם הפורע חובו וכן בשיחה אפילו לספר בדברי חכמה צריך שתהיה כונתו לעבודת הבורא או לדבר המביא לעבודתו. כללו של דבר חייב אדם לשום עיניו ולבו על דרכיו ולשקול כל מעשיו במאזני שכלו וכשרואה דבר שיביא לידי עבודת הבורא יתברך יעשהו ואם לאו לא יעשהו ומי שנוהג כן עובד את בוראו תמיד.

ובשלישית, ימעוט ההסתר מיעוט אחר מיעוט, ותרבה ההארה ריבוי יתר, וכן על דרך זה, עד התעלות למדרגה הראשונה, שההארה תתגבר מאד, וההסתר במשהו, עד שמפני זה לא ישאר שליטה כי אם לנשמה בלבד, ולא לגוף כלל.

(פט) אמרה הנשמה: למה הוצרכת לחלק חילוק זה לחמש מדרגות.

(צ) אמר השכל: לפי שכך הוא לפי ההדרגה, וזה דבר נראה לעינים, כי כל הדברים האלה יכולים להיות, והם בהדרגת זה אחר זה, מציאות בלא שליטה, שליטה בכלל, שליטת קצת מן הפרטים, שליטת כל הפרטים, ועדיין כמי שהוא אורח חוץ למקומו, שליטת כל הפרטים במקומם, כאיש שורר בביתו. אלה הם חמשה דברים נמשכים והולכים לפי טבע הענין, אין שייך בזה ראייה ומנין. אמנם מה שצריך לך עתה, הוא החילוק שהזכרתי לך בתחלה, דהיינו, שליטת הנשמה לבדה לגמרי, שליטת קצת של הגוף, שליטת כל הגוף, שזה מה שצריך להבין ההנהגה בשלמותה. וחמש המדרגות שאמרתי, יהיו לך למשמרת, כי כבר ידעתי, ימצאו דברים בדברי החכמים ז"ל שלהבינם על בורים תצטרך להשתמש מן ההקדמה הזאת, אבל אין כאן מקום לענין זה.

(צא) אמרה הנשמה: אם כן, נדבר משלשה מצבים אלו.

(צב) אמר השכל: חכמינו ז"ל (סנהדרין צו ע"ב) הורונו שהעולם מתקיים שיתא אלפי שנים, ואחר כך אלף השביעי הוא חרוב, ואחר כך הקב"ה מחדש עולמו. ועוד מצאנו שאמרו (שם צב ע"א) על אלף השביעי, צדיקים מה עושים. הקב"ה עושה להם כנפים ושטים

על פני המים, שנאמר (ישעיהו מ לא) וקוי ה' יחליפו כח. מפשוטן של דברים אנחנו למדים ששלשה זמנים יש, והם, שיתא אלפי שנים, אלף השביעי, וחידוש העולם. שיתא אלפי שנים העולם עומד כמו שהוא עתה, אלף השביעי עדיין לא נתחדש העולם, והצדיקים הם כמו שחיו בתחיית המתים, אלא שהקב"ה עושה להם כנפים וכו', וחידוש העולם, שהקב"ה יחדש את העולם חידוש גמור. ואמנם, העולם כמות שהוא עתה, הנה אנחנו רואים שהגוף יש לו כל השליטה כאיש שורר בביתו, כי זה מקומו ולא אחר. אך באלף השביעי הנה הצדיקים מתעלים מן הארץ, ונשאר הגוף חוץ ממכון שבתו, ואינו אלא כאיש נודד ממקומו, וכאורח נטה ללון. על כן לא תשאר לו שליטה אלא כמשה רבנו ע"ה בעלותו ההרה, שכיון שנתעלה מן הארץ לא הלך עוד בדרך יושבי הארץ קמא. וכן לאלף השביעי קראוהו חז"ל (סנהדרין צו ע"א) יום שכולו שבת מנוחה לחי העולמים, כי שובתים בו מכל המלאכות הגופניות שהם החול, אך הגוף לא סר עדיין ממציותו, כי לא ניתן חידוש עדיין לבריאה. אבל מחידוש העולם והלאה, שהוא (עירובין כב ע"א) למחר לקבל שכרם, הנה אין צריך עוד לשליטת הגוף כלל, כי אינו צריך אלא לצורך העבודה בזמנה, אבל יהיה מציאותו טפל לנשמה, להתעדין בטוב העליון לנצח נצחים.

(צג) אמרה הנשמה: אבל האלף השביעי וחידוש העולם, הלא הם דברים נעלמים מידיעתנו, ואיך נדבר מהם.

(צד) אמר השכל: אדרבא, לא נדבר מהם. אבל המציאות של הזמנים האלה וענינם בכלל ידענו ודאי, וזה הוא מה שאנו

מאיר הדעת

מתנהג שלא נהג באלף השביעי כי כל אותו אלף השביעי אין שטן ואין פגע רע וצדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהן.

קמא. עי' ספר הפליאה (עמוד שז): ויהי ערב ויהי בקר יום הששי זהו שתא אלפי שני הוי עלמא, ויכל אלהים את אלף השביעי מלאכתו אשר עשה העולם העליון

העולם כו', ע"ש קמ"ד. אמנם, מה שצריך לבאר עתה, הוא פרטי העבודה הזאת, ובאיזה דרך נעשה התיקון הזה לאדם ולעולם.

ואולם מה שיצטרך לבאר תחלה הוא ענין מציאות הרע הזה, שהוא הגורם לכל משא העבודה הזאת, ולדעת כל גבולותיו, מה ענינו ותולדותיו, במה כחו גדול, ובמה מסתתים אותו, כמאמרם ז"ל, ובמה יעבור מן העולם. ותראי כי זהו מציאות מחודש לגמרי, שרצה וחידיש אותו האדון ב"ה לנסות בו בני האדם, לתת להם מקום לעבודה, ולא היה רמז וזכר מן המציאות הזו, ולא קרוב לו, קודם שחידישו האדון ב"ה כלל ועיקר. כי האדון ב"ה הנה הוא תכלית הטוב והשלמות, והנה כל מה שהוא טוב, אף על פי שהוא מחודש, נקרא שמתחס אליו ית', ומתקרב קצת לענינו ב"ה. אך הרע הזה, אדרבא, הנה הוא דבר ההפכי לו ית' ממש, אשר לא היה לענין זה, ולא קרוב לו שם וזכר כלל קודם שחידישו האדון ב"ה, כמו שביארנו. אבל מכח יכולתו הבלתי בעלת תכלית הוא זה, שיכול להמציא אף מה שהוא הפך לו ממש, שאין בחוקו ית' ענין ממנו כלל, להודיע ולהודע שאין ליכלתו ית' שום גבול כלל ועיקר. והוא מה שאמר הכתוב (ישעיהו מה ז)

אומרים מענין הגוף והנשמה. אך פרטי הזמנים האלה ודאי אי אפשר לנו להשיגם ולדעת אותם כלל קמ"ב. רק הזמן של שיתא אלפי שנה האלה הוא הנודע לנו ומושג בפרטיו, ועל זה יסוב ענינו ודבורינו בדרך פרטי. ושתי הזמנים האחרים נדעם רק בכלל, שהם הזמנים שהגוף אובד שליטתו והנשמה מתעלה לאיתנה הראשון.

(צה) אמרה הנשמה: אם כן, נדבר ממה שהורשינו ויכולים אנו להשיג:

(צו) אמר השכל: עתה יש לנו להבין המצב הראשון אשר לאדם, שהוא בהיותו בעוה"ז, הלא זה זמן עבודתו. ואמנם, מה העבודה בכלל, כבר ביארנוה, שהיא להעביר כל החסרון שנמצא בבריאתו, הוא הרע הזה אשר מצוי הוא עתה ועומד להתבטל. ואמנם, על האדם המשא הזה להשתדל על ביטולו ממנו בראשונה, ואחריו, מכל הבריאה כולה לפי מה שנוגע לו, וכאמרם ז"ל (סנהדרין לו ע"א) חייב אדם לומר בשבילי נברא העולם קמ"ג.

וענין זה ביארוה ז"ל במדרש (ילקוט שמעוני הושע סוף סי' תקל"ב) על פסוק (הושע יד ב) כי כשלת בעונך, זה לשונם, אמר ר' סימאי, משל לצור גבוה שהיה עומד על פרשת דרכים ובני האדם נתקלים בו. אמר המלך יסתתהו קמעא קמעא עד שתבא השעה ואני מעבירו מן

מאיר הדעת

צורת העולם ומשלים אותו ובשביל האדם נבראו כל התחתונים, ובבריאת העולם ובסדר שלו האדם נברא יחידי, כי כך ראוי מצד ציור העולם כי הצורה היא אחת בלתי מחולקת ולפיכך נברא האדם יחידי, ולפיכך אדם אחד נחשב כל העולם כולו, והמקיים אחד מישראל כאלו קיים כל העולם כולו והמאבדו כאלו אבד כל העולם כולו, וכל זה מפני חשיבת האדם שהאדם יחידי הוא כל העולם.

קמ"ד. זה המשך הלשון: כך אמר הקב"ה לישראל בני יצר הרע מכשול גדול הוא אלא סתתוהו קימעא קימעא לסוף אני מעבירו מן העולם שנאמר והסירותי את לב האבן מבשרכם.

קמ"ב. ע"י לעיל הערה פב.

קמ"ג. ע"י דרך חיים (פ"ג מ"ב): לפי מציאות העולם וציור החכמה לא היה צריך שיהיה רק אדם אחד ולא יותר, וכשם שראוי לפי ציור החכמה שיהיו שאר המינים הרבה כך ראוי שיהיה נברא האדם יחידי. כי האדם הוא מלך בתחתונים, ודבר זה ידוע כי ראוי שיהיה המלך אחד כי אין ראוי שיהיו שני מלכים. ודבר זה נתבאר בדברי חכמים שאמרו (תולין ס ע"א) אין שני מלכים משמשים בכתר אחד. ומפני שהוא מלך בתחתונים הנה מצד צורת העולם שכך מסודר מן הש"י ראוי שיהיה האדם יחידי, ולפיכך המקיים אדם אחד כאלו קיים כל העולם. וכן המאבד אחד כאלו אבד כל העולם. ועוד כי האדם הוא

יוצר אור וכו' ובורא רע, אני ה' עושה כל אלה קמה. ואמנם, הוא ית' שהמציאו, לא המציאו אלא לשיתבטל, וכמאמרם ז"ל שהבאתי למעלה, ולא המציאו אלא באותו

הגבול, באותו הטבע והחוק שרצה, כי על כל פנים אין הכונה אלא ללקוט מן הרע עצמו פרי טוב לצדיקים, לתת להם שכר טוב בעולם.

כל הנהגה בעולם הזה תלויה בהשפעה מלמעלה

(צו) אמרה הנשמה: ודאי דבר זה צריך לבא עד תכונתו, כי רואה אני שתהיה ידיעה זו כוללת ידיעות רבות.

(צח) אמר השכל: צריך אני להציע לך תחלה הצעה אחת כללית ועיקרית מאד.

(צט) אמרה הנשמה: אמור.

(ק) אמר השכל: צריך שתדעי שכל המתהווה או המתקיים בנמצאות, אינו

לא מתהווה ולא מתקיים אלא בהשפעה נשפעת ממנו ית', וכפי מציאות ההשפעה כך הוא מציאות הנולד ממנה. וענין זה ביארו היטב הרב הגדול הרמב"ם ז"ל בספר המורה שלו, בחלק ב' בפרקים רבים (ואחד מהם בפ' י' ממנוקמ^מ). והנה דוגמא לזה הוא השפעת הכוכבים, שידענו שהולידה כל עניני העולם התחתון הזה, וכמאמרם ז"ל (בראשית רבה פ"י ס"ו), אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו

מאיר הדעת

קמה. ע"י ספר הבהיר אות יא ז"ל: ועוד ישב ר' בון ודרש מאי דכתיב (ישע"י שם) יוצר אור ובורא חושך, אלא אור שיש בו ממש כתיב בו יצירה, חשך שאין בו ממש כתיב ביה בריאה, כמה דאת אמר (עמוס ד, יב) יוצר הרים ובורא רוח. ואי בעית אימא אור שיש בו הויה דכתיב (בראשית א' ג) ויאמר אלהים יהי אור ואין הויה אלא ע"י עשיה, קרי ביה יצירה, חשך דלא הוה ביה עשיה אלא הבדלה והפרשה בלבד קרי ביה בריאה כמד"א הבריאה פלוני.

ועי' לעיל הערה נו. עי' לקמן הערה קנב.

קמו. ז"ל: ידוע מפורסם בכל ספרי הפילוסופים, כשידברו בהנהגה, אמרו, כי הנהגת זה העולם התחתון רצוני לומר, עולם ההויה וההפסד אמנם היא בכוחות השופעות מן הגלגלים. וכבר זכרנו זה פעמים. וכן תמצא החכמים ז"ל אומרים, "אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל ברקיע מכה אותו ואומר לו, גדל שנאמר, "הידעת חוקות שמים, אם תשים משטרו בארץ?" ומזל יקראו גם כן הכוכב תמצא זה מבואר בראש בראשית רבה, שם אמרו, "יש מזל שהוא גומר הילוכו לשלושים יום, ויש מזל שהוא גומר הילוכו לשלושים שנה" הנה כבר בארו בזה המאמר, שאפילו אישי ההויה יש להם כוחות כוכבים מיוחדים להם, ואף על פי שכל כוחות הגלגל מתפשטות בכל הנמצאות,

אבל יהיה גם כן כח כוכב אחד מיוחד במין אחד, כענין בכוחות הגשם האחד, כי המציאות כולו איש אחד, כמו שזכרנו. וכן זכרו הפילוסופים, שלירח כח מוסף, ומיוחד ביסוד המים, והראיה על זה תוספת הימים והנהרות בתוספת הירח, וחסרונם בחסרונו, והיות המשך בימים עם הקדים הירח, והחסרון בשובו לאחור רצוני לומר, עליתו וירידתו ברבעי הגלגל, כפי מה שהוא מבואר נגלה למי שהשקיף על זה. אמנם היות ניצוץ השמש מניע יסוד האש זה מבואר מאד, כמו שתראהו מהתפשט החום במציאות עם השמש ותגבורת הקור ברחקו ממקום או בהעלמו ממנו. וזה מבואר, אין להאריך בזכרו.

ועלה בדעתי, כאשר ידעתי זה, כי אלו הארבעה כדורים המצויים, אף על פי ששופעות מכולם כוחות בכל המתהוות, והם, עילותם, יש לכל כדור יסוד מהארבע יסודות, הכדור ההוא התחלת כוחות היסוד ההוא לבד, והוא המניע אותו תנועת ההויה בתנועתו. ויהיה כדור הירח מניע המים, וכדור השמש מניע האש, וכדור שאר הכוכבים הנבוכים מניע האויר ולרוב תנועתם והתחלפם ושובם וישרונם ועמידתם, ירבה הצטיר האויר והתחלפו והתקבצו והתפשטו במהירות וכדור הכוכבים העומדים מניע הארץ ואולי בעבור זה התאחרה תנועתה לקבלת ההפעלות וההמזגות, לאיחור הכוכבים העומדים

מזל ברקיע שמכה בו ואומר לו גדל, וכמו שהביא הוא ז"ל בפירושו^{קמז}. ואמנם, אלה משפיעים לפי החוק שהטביע בם האל ית',

ומשפיעים רק מה שמקבלים ממנו ית', אך האל ית' הוא מקור כל השפע הנשפע. ופירש הוא ז"ל (בפרק יב) על זה^{קמח}, מקור מים חיים

מאיר הדעת

בתנועה, וכבר העירו על התיחדות הכוכבים העומדים בארץ, באמרם שמספר מיני הצמחים כמספר אישי כוכבים מכלל הכוכבים.

וכן אפשר שיהיה הסידור, שיהיו הכדורים ארבעה, והיסודות המתנועעות מאתם ארבע, והכוחות הבאות תחלה מאתם במציאות בכלל ארבע כוחות, כמו שבארנו. וכן סיבות כל תנועה גלגלית ארבע סיבות, והם, צורת הגלגל רצוני לומר, כדוריותו ונפשו, ושכלו אשר בו יציר (כמו שבארנו), והשכל הנבדל אשר הוא חשוקו. והבן זה מאד. ובאורו, כי לולא היות צורתו זאת הצורה, לא היה יכול בשום פנים להתנועע תנועה סיבובית על הדבקות, מפני שאי אפשר דבקות תנועה בחזור חלילה אלא בתנועת הסיבוב לבד, אבל התנועה הישרה אף על פי שישוב המתנועע בדרך ההוא בעצמו פעמים לא תדבק התנועה, כי בין כל שתי תנועות זו הפך זו מנוחה, כמו שהתבאר במופת במקומו. הנה כבר התבאר, שמהכרח דבקות התנועה בחזרות בדרך אחד בעצמו שיהיה המתנועע מתנועע בסיבוב, ולא יתנועע רק בעל נפש הנה יתחייב מזה מציאות הנפש, ואי אפשר מבלתי מביא לתנועה, והוא ציור וכוסף למה שצויר (כמו שזכרנו), וזה לא יהיה הנה כי אם בשכל, אחר שאינו בריחה ממה שהוא כנגד ולא בקשת נאות, ואי אפשר מבלתי נמצא אחד, הוא אשר צויר והיה הכוסף אליו (כמו שבארנו).

הנה אלו ארבע סיבות לתנועת הגלגל וארבעה פנים מן הכוחות הכוללות הבאות תחלה מאתו אלינו, והם, כח הוית המחצבים, וכח הנפש הצומחת, וכח הנפש החיה, וכח הנפש המדברת (כמו שבארנו). ועוד, שאתה כשתבחן פעולות אלו הכוחות, תמצאם שני מינים, הוית כל מה שיתוהוה, ושמירת המתהוה ההוא רצוני לומר, שמירת מינו תמיד ושמירת אישיו זמן מה וזהו ענין הטבע, אשר יאמר, שהוא חכם, מנהיג, משגיח בהמצאת החי במלאכה כמחשבת, משגיח בשמירתו והתמדתו בהמציא כוחות נותנות צורה, הם סיבת מציאותו, וכוחות זנות, הם סיבת עמידתו ושמירתו הזמן שאפשר. הכונה הוא זה הענין האלוהי המגיע ממנו שתי הפעולות האלו באמצעות הגלגל.

ומספר הארבעה הזה הוא נפלא ומקום התבוננות. במדרש רבי תנחומא אמרו, "כמה מעלות היו בסולם ארבע" רצונו לומר, אמרו, "והנה סולם מוצב ארצב". ובכל המדרשות יזכר, ש"ארבע מחנות של מלאכים הם",

והושב זה פעמים. וראיתי בקצת הנוסחאות, "כמה מעלות היו בסולם שבע". אבל הנוסחאות כולם וכל המדרשות מסכימים, שמלאכי אלוהים אשר ראה עולים ויורדים, אמנם היו ארבעה, לא זולת, "שנים עולים ושנים יורדים", ושהארבעה נקבצו במדרגה אחת ממדרגות הסולם, והיו הארבעה בשורה אחת, והשנים העולים והשנים היורדים עד שהם למדו מזה, שרוחב הסולם היה שיעור עולם ושליש במראה הנבואה, כי רוחב המלאך האחד במראה הנבואה שיעור שלישי העולם, לאמרו, "וגיותו כתרשיש" ויהיה רוחב הארבעה אם כן עולם ושליש. ובמשלי זכריה, בתארו "ארבע מרכבות יוצאות מבין שני ההרים, וההרים הרי נחושת", אמר, בפרוש זה, "אלה ארבע רוחות השמים יוצאות מהתיצב על אדון כל הארץ" והם עילת כל מה שיתחדש. ואמנם זכרון נחשת, וכן אמרו, "נחשת קלל", הראה בו קצת השתתפות והנה תשמע אחר זה בזה הערה. ואמנם אמרם, שהמלאך שלישי העולם והוא אמרם בבראשית רבה בזה הלשון, "שהמלאך שלישי של עולם" הוא מבואר מאד, וכבר בארנו זה בחבורנו הגדול בתלמוד. כי הנבראות כולם שלשה חלקים, השכלים הנפרדים והם המלאכים והשני גופות הגלגלים, והשלישי החומר הראשון רצוני לומר, הגופות המשתנות תמיד אשר תחת הגלגל.

כן יבין מי שירצה להבין חידות הנבואה ויעור משנת השכחה, וינצל מים הסכלות, ויעלה אל העליונים. אמנם מי שייטב לו שישוט בימי סכלותו וירד מטה מטה, לא יצטרך שיטריח גופו ולא לבו, יניח התנועה, והוא ירד למטה בטבע. והבן כל מה שזכר, והסתכל בו.

קמז. עי' אד"ז רפט ע"א: והוא רישא סתימא דברישא דעתיקא דלא אתידע, כד פשיט חד טורנא דהוה מתקן לאנהרא בטש בהאי מוחא ואתגלף ואתנהיר בכמה נהירין. תרגום: ואותו הראש הסתום שבראש של עתיקא שאינו נודע, כשפשט שר א' שהיה מתוקן להאיר, הכה במח זה ונחקק, והאיר בכמה הארות. ועי' ע"ח אנ"כ ט: בטישה זו היא זיווג והורדת הטפה כנודע.

קמח. ז"ל: מבואר הוא שכל מחודש יש לו סיבה פועלת בהכרח, היא אשר חידשתהו אחר שלא היה נמצא. והפועל ההוא הקרוב לא ימלט מהיותו גשם או לא גשם, וכל גשם לא יעשה מאשר הוא גשם, ואמנם יעשה מעשה אחד מאשר הוא גשם אחד רצוני לומר, בצורתו והנה אדבר בזה אחר כן. והפועל ההוא הקרוב,

מעשהו למה שיעשהו בערך אחד, אחר שאינו גוף, שיקרב או ירחק, או יקרב גשם לו או ירחק ממנו, מפני שאין ערך רוחק בין הגוף ובין מה שאינו גוף, ובהכרח תהיה עילת העדר הפעולה ההיא העדר הכנת החומר ההוא לקבלת פעולת הנבדל.

הנה כבר התבאר, שפעולת הגשמים כפי צורותם קצתם בקצתם תחייב הכנת החמרים לקבלת פעולת מי שאינו גוף, אשר הפעולות ההם הם הצורות. וכאשר היו מעשי השכל הנפרד מבוארים גלויים במציאות, והם כל מתחדש בלתי מתחדש מגוף המזג לבד, ידענו בהכרח, שזה הפועל לא יעשה בנגיעה ולא על רוחק מיוחד, מפני שאינו גשם. ויכונה לעולם פועל הנבדל בשפע על צד ההדמות בעין המים, אשר ישפע מכל צד ואין לו צד מיוחד שימשך ממנו או ימשיך לזולתו, אבל מכולו הוא נובע ולכל הצדדים ירוה, הקרובים אליו והרחוקים ממנו תמיד. כן זה השכל, לא יגיע אליו כח מצד אחד ומרוחק אחד, ולא יגיע כוחו לזולתו גם כן מצד מיוחד ועל רוחק מיוחד, ולא בעת בלתי עת, אבל פעולתו תמיד, כל אשר יזדמן דבר יקבל הפועל ההוא הנמצא על התמידות, אשר כונה בשם שפע. כן הבורא יגדל שמו כאשר התבאר שהוא בלתי גוף והתקיים שהכל פעלו ושהוא סבתו הפועלת, כמו שבארנו, וכמו שנבאר, נאמר שהעולם משפע האלוה ושהוא השפיע עליו כל מה שיתחדש בו, וכן יאמר שהוא השפיע חכמתו על הנביאים הענין כולו, שאלו הפעולות פעולת בלתי גוף, והוא אשר יקרא פעלו שפע. וזה השם רצוני לומר, השפע כבר התירהו הלשון העברי גם כן על האלוה ית מפני ההידמות בעין המים השופע, כמו שזכרנו מפני שלא ימצא להדמות פעולת הנבדל יותר נאה מזה הלשון רצוני לומר, השפע. שלא נוכל על אמיתת שם שתסכים לאמיתת הענין, כי ציור פעולת הנבדל כבד מאוד, ככבוד ציור מציאות הנבדל. וכמו שהדמיון לא יציר נמצא כי אם גוף או כח בגוף, כן לא יציר הדמיון היות פעולה רק בקריבות פועל או על רוחק אחד ומצד מיוחד. ובעבור זה, כאשר התאמת אצל קצת ההמון היות האלוה לא גוף או שהוא לא יקרב למה שיעשהו, דמו שהוא יצוה המלאכים, והמלאכים יעשו הפעולות ההם בקריבות ובנגיעת גשם בגשם, כמו שנעשה אנחנו במה שנעשהו, ודימו המלאכים גם כן גשמים. ומהם מי שיאמין, שהוא ית יצוה הדבר בדיבור כדבורינו רצוני לומר, באותיות וקול ויפעל הדבר ההוא. כל זה המשך אחר הדמיון, אשר הוא גם כן יצר הרע באמת, כי כל חסרון בדיבור או במדות הוא פועל הדמיון או נמשך אחר פעלו. ואין זה ענין הפרק, אבל הכונה להבין ענין השפע הנאמר בחוק האלוה ובחזק השכלים רצוני לומר, המלאכים להיותם בלתי גשמים ויאמר בכוחות הגלגליים גם כן שהם ישפיעו במציאות, ויאמר

המחדש לדבר המחודש, אפשר היותו גם כן מחודש, וזה לא ילך אל לא תכלית, אבל אי אפשר לנו בהכרח, אם יש דבר מחודש, מבלתי שנגיע למחדש קדמון בלתי מחודש, הוא אשר חידשו. ונשאר לשאול, על מה חידש עתה, ולא חידש זה מקודם, אחר שהוא נמצא ואי אפשר בהכרח מבלתי שיהיה המנעות הפעולה ההיא המחודשת קודם חידושה, אם מהעדר ערך אחד בין הפועל והפעול אם היה הפועל גשם, או מפני העדר הכנת החומר אם היה הפועל בלתי גשם.

וזאת ההצעה כולה כפי מה שיחייבהו העיון הטבעי, מבלתי שנשגיח עתה לקדמות העולם או חידושו, כי אין זה כונת זה הפרק.

וכבר התבאר בחכמת הטבע, כי כל גוף שיעשה מעשה אחד בגוף אחר, לא יעשה בו רק כשיפגשהו או יפגוש מה שיפגשהו אם היה מעשה הפועל ההוא באמצעיים. דמיון זה, כי זה הגוף אשר הוחם עתה, אמנם הוחם בפגוש אותו גוף האש, או שהאש חיממה לאויר, והאויר, המקיף בגוף ההוא, חממו, ויהיה הפועל הקרוב לחימום הגוף ההוא גוף האויר החם. עד שהאבן השואבת אמנם תמשוך הברזל מרחוק בכח שהתפזר ממנה באויר הפוגש הברזל, ולזה לא תמשך על אי זה רוחק שיזדמן, כמו שלא יחמם זה האש על אי זה רוחק שיזדמן, אבל על רוחק שישתנה האויר אשר בינו ובין הדבר המתחמם מכוחו, אבל כשיפסק חום האויר מזה האש תחת זאת השעוה לא תותך ממנו, כן הענין במה שימשוך. וזה אשר לא היה חם ואחר כך נתחמם, אי אפשר לו בהכרח מבלתי סבה מחממת, התחדשה, אם אש התחדשה, או שהיתה ממנו על רוחק אחד והשתנה הרוחק ההוא, והערך ההוא הוא אשר היה נעדר ואחר כך התחדש. וכן נמצא סבות כל מה שיתחדש במציאות ממחודשים, תהיה סבתם המזוגות היסודות, אשר הם גשמים פועלים קצתם בקצתם ומתפעלים קצתם מקצתם רצוני לומר, שסיבת חידושם קריבת גוף אל גוף או רוחק גוף מגוף. אמנם מה שנמצאנו ממחודשים שאינם נמשכים אחר מזג והם הצורות כולם אי אפשר להם גם כן מבלתי פועל רצוני לומר, נותן הצורה והוא בלתי גשם, כי פועל הצורה צורה לא בחומר כמו שהתבאר במקומותיו. וכבר העירונו על ראית זה במה שקדם. וממה שיבאר לך זה גם כן, כי כל מזג מקבל התוספת והחסרון, והוא יתחדש ראשון ראשון, והצורות אינם כן, שהם לא יתחדשו או ראשון ראשון, ולזה אין תנועה בהם, ואמנם יתחדשו או יפסדו בלא זמן. אינם אם כן, מפעולת המזג, אבל המזג מכין החומר לקבל הצורה לבד. ופועל הצורה דבר לא יקבל החלוקה, כי פעולתו ממינו. ולזה מבואר, שפועל הצורה רצוני לומר, נותנה צורה בהכרח, והיא נבדלת. וזה הפועל, אשר הוא בלתי גוף, מן השקר שיהיה

בחכמתו הנפלאה, כולם דברים השייכים למציאות הנמצאים שרצה להמציא. ונמצא, שהסיבה והמסובב שניהם כאחד מחודשים מרצונו ית'. פירוש, מיני השפעה ודרכיה הם הסיבה, והנבראים הם המסובב. ואמנם חידש האדון ב"ה מיני ודרכי השפעה, כמינים של נמצאות שרצה שיהיו, כי כל מין אחד של השפעה יוליד מין אחד של נמצאים. וזה פשוט, כי שפע החכמה הוא שפע אחד, ושפע הגבורה הוא שפע אחר, ושפע העושר הוא שפע אחר, וכן כולם.

קא) אמרה הנשמה: וכי אין הקב"ה יכול לברוא כל הנמצאות בהשפעה אחת.

קב) אמר השכל: שפע, רצה לומר, מה שמגיע מן הבורא ית' אל נבראו

את ה'קמט' שהזכיר הנביא ירמיה (יז יג), וכן (תהלים לו י) כי עמך מקור חיים^ק שאמר דוד המלך ע"ה, שרצה לומר, שפע המציאות. וכלל הענין יאמר ז"ל, כאשר התבאר לנו שהוא בלתי גוף, והתקיים שהכל פעליו, נאמר שהעולם משפע הבורא נתחדש, ושהוא משפיע עליו כל מה שיתחדש בו, וכן נאמר שהוא משפיע מחכמתו, יעו"ש.

ואמנם שמעת כבר, שכל הפעולות שהאדון ב"ה פועל עמנו, לא אחת בהם שיהיה דבר מענינו יתברך לפי מהותו הפשוט יתברך, המרומם על כל ברכה ותהלה, כי הוא לפי עצמו נשגב מכל מה ששייך בבריותיו ודאי. אבל כולם ענינים שחידשם הוא ית' ברצונו וחפצו, והם מיני השפעה שרצה וחדש להיות משפיע והולך על הסדר שגזר

מאיר הדעת

עזבו זהו מי שמשקר באות הרושם הקדוש ובמה משקר בו שמכניסו ברשות אחרת כמו שנאמר ובעל בת אל נכר שנקראת בורות נשברים שהרי עמים עובדי עובדי כוכבים ומזלות נקראו בורות נשברים. ושל ישראל נקראת באר מקור מים חיים זו הרשות הקדושה האמונה הקדושה ונקראת באר נובעת שמים צלולים יוצאים ונוזלים ממנו כמו שנאמר "ונוזלים מן לבנון" ו"נוזלים מתוך בארך" וכתוב "מעייין גנים באר מים חיים" הצד האחר נקרא בארת נשברים אשר לא יכלו המים (מהו אלא ההוא וכו').

קג.) עי' זהר ח"ג לד ע"א: קח את אהרן ואת בניו אתו ואת הבגדים רבי חייא פתח (שם לו י) כי עמך מקור חיים באורך נראה אור כי עמך מקור חיים דא שמן עלאה דנגיד ולא פסיק לעלמין דשריא בגו חכמה עלאה דכלא הדא הוא דכתיב כי עמך עמך שריא ולא מתפרשא מנך לעלמין בחביבותא דכלא מקור חיים בגין דהיא מקורא ומבועא דחיים לאפקא חיים לאילנא עלאה ולאדלקא בוצינין.

תרגום: קח את אהרן ואת בניו אתו ואת הבגדים, רבי חייא פתח כי עמך מקור חיים באורך נראה אור. כי עמך מקור חיים, זה השמן העליון שנשמך ואינו פוסק לעולמים, ששרוי בתוך החכמה העליונה של הכל, זהו שכתוב כי עמך, עמך שרוי ולא נפרד ממך לעולמים, בחביבות של הכל, מקור חיים, משום שהיא מקור ומעייין החיים, להוציא חיים לעץ העליון, ולהדליק את הנרות.

שפע הגלגל, אף על פי שפעולותיו יבואו מגשם, ולזה יעשו הכוכבים ברוחק מיוחד רצוני לומר, קרבתם למרכז ורחקם ממנו וערך קצתם לקצתם. ומהנה נכנס למשפטי הכוכבים.

אבל מה שזכרנוהו, שספרי הנביאים השאילו ענין השפע גם כן לפועל האלוה הוא אמרו, "אותי עזבו מקור מים חיים" רצונו לומר, שפע החיים כלומר, המציאות, אשר הוא החיים בלא ספק, וכן אמרו, "כי עמך מקור חיים" רוצה בו, שפע המציאות, וכן השלמת המאמר, והוא אמרו, "באורך נראה אור", הוא הענין בעצמו, כי בשפע השכל אשר שפע ממך נשכיל ונתישר ונשיג השכל. והבינהו.

קמט.) עי' זהר ח"ג רסו ע"א: עד דהו אזלי אמר רבי אבא מאי דכתיב אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות וגו' אותי עזבו דא הוא מאן דמשקר באת רשימא קדישא ובמה משקר ביה דעייל ליה ברשותא אחרא כד"א ובעל בת אל נכר דאקרי בורות נשברים דהא עמין עובדי עכו"ם אקרו בורות נשברים ודישראל אקרי באר מקור מיים חיים דא רשותא קדישא מהימנותא קדישא ואקרי באר מבועי דמיין צלילין נפקין ונוזלין מנה כד"א ונוזלים מן לבנון ונוזלים מתוך בארך וכתוב מעין גנים באר מיים חיים סטרא אחרא אקרי בורות נשברים אשר לא יכלו המים (ס"א מהו אלא ההוא וכו').

תרגום: עד שהיו הולכים אמר רבי אבא מה זה שכתוב אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות וגו' אותי

של הטבה, ומה שהוא רע הוא שפע של הרעה.

(קד) אמר השכל: שתיים אומר לך, א' שאין הקב"ה משפיע רעה, ח"ו, כי הוא מקור טוב, וממקור טוב לא יצא רע.

(קה) אמרה הנשמה: ואם כן, הרע איך בא. והרי כתיב (ישעיהו מה ז) עושה שלום ובורא רע.

(קו) אמר השכל: בורא רע כתיב, ולא עושה רע, לפי שהוא ברא הרע במציאות, שאם לא היה בורא אותו לא היה נמצא, אך אינו עושה אותו בקום ועשה.

(קיז) אמרה הנשמה: ואם כן, איך נעשה.

לעשות כם ענין מה. ואנחנו לא נבחינהו מצד הפועל, כי כבר לא נדע איך הקב"ה פועל, לא נבחינהו אלא מצד הנפעל^{קא}. וכשיגיע מן הבורא ית' אל נברא כח וגבורה, תהיה ההשפעה ההיא השפעת גבורה, כי היה הרצון העליון בהשפעה ההיא, שתולד ממנה הגבורה, וכשתגיע חכמה, תהיה ההשפעה השפעת חכמה, וזה פשוט. נדבר על נדון דידן, על הטובות והרעות, אנחנו רואים היוולד הטוב והרע בעולם, איך את חושבת שהם נשפעים.

(קג) אמרה הנשמה: וכי אינו דבר נראה לעינים. מה שהוא טוב הוא שפע

איך נעשה הרע

חיי צער, וזה פשוט. ונמצא, שלא נוכל לומר שהטוב והרע הם שתי השפעות, כמו שחשבת, אבל הם תולדות ההשפעה או העדרה, בכל או במקצת.

(קט) אמרה הנשמה: הרי טעם ראשון. והשני שיעדת לומר לי, מה הוא.

(קי) אמר השכל: כאשר נדקדק במציאות הדברים, נמצא שאין הרעות אלא הפסדי הטובות עצמם. ואלו נקח כל מיני הטובות שיש במציאות, ונבין גדרם, וכל הרעות ונבין גדרם גם כן, נראה שאין מציאות הרעות אלא הפסדי אותם הטובות עצמם. על כן אין שייך פה לומר שתי השפעות הם, אלא השפעה והעדרה וביטולה בכל או במקצת, כמו שביארנו.

(קיא) אמרה הנשמה: ואם כן, העולם הזה שאנו רואים שהוא מורכב ודאי, שיש בו טובות ורעות, נצטרך לומר שנברא בשני דרכים, בהשפעה וביטול ההשפעה.

(קח) אמר השכל: קראי כתיבי (תהלים ל ח) ה' ברצונך העמדת להררי עז הסתרת פניך הייתי נבהל (תהלים קד כט) תסתיר פניך יבהלון, ומשה רבנו ע"ה כבר אמר (דברים לא יז) והסתרת פני מהם והיה לאכול וגו'. וזה, כי הטוב, הקב"ה עושה אותו ממש בשפע הטוב, אבל הרע אינו אלא העדר שפע וביטולו, אם מעט ואם הרבה^{קב}. כי השפע הטוב בא בכל תיקון המצטרך לטובת הנשפע, ואם יבטל ויעדר השפע לגמרי, והיה ביטול לנשפע ביטול גמור, אך אם השפע לא יבטל לגמרי, אך מתנאי שלמותו יתבטלו ויעדרו, יהיה החסרון בנשפע, ולא ביטול גמור. דרך משל, שפע המציאות והחיים בבואו שלם בכל ההכנות הטובות, הנה יהיה הנשפע חי ובריא, ואם יבטל לגמרי, ימות הנשפע ההוא. אך אם לא יבטל לגמרי, אבל הכנותיו יעדרו ותנאי שלמותו, הנה לא ימות הנשפע ההוא, אבל יחלה ויחיה

הם כלל הרע. וזה, כי הטבע ודאי מתקלקל ממה שאין השפע מתמיד לו. ואחר שחודשו שני הענינים האלה בטבע הכללי, נבנו האישים בפרט, אלה על פי הענינים הטובים ואלה על פי הענינים הרעים^{קכ}. ואמנם גם מציאות האישים נעשה ודאי בהשפעה, כי כבר שמנו המוסד בראשונה שאין שום דבר נעשה אלא בהשפעה. ואולם ההשפעה הזאת היא ההשפעה באה אחר ההשפעה שזכרנו, שחידשה במציאות הכללי ההויה וההפסד, ועל כן יש בחוקה לקחת מן הכלל של הטבע לצורך בנין האישים מה שיצטרך להרכבתם מן הטוב ומן הרע המחודש כבר.

ואולם תראה כי אין אני אומר שנתבטלה ההשפעה לגמרי, כי אז היו מתבטלים ודאי כל הנמצאות, וזה הוא ההעדר שאמרתי שאינו יכול לעשות מציאות, אבל הענין הוא שנתבטלה רק במקצת, שהרי הכנותיה ותיקוניה הם שנתבטלו. וזהו הענין כמו שיגיע לאיש שיחלה ולא ימות, כן מציאות הטבע הכללי הוא שמתקלקל בסור ההשפעה קצת, ולא לגמרי, ומתחדשות הרעות שאינם אלא קלקולים במציאותו של הטבע השלם. והרי המונח שלנו קיים לעד, שאין הקב"ה עושה אלא הטוב, והרע אינו עושה, אלא מהעדר שפעו הוא נולד.

(קיב) אמר השכל: וכי דבר תימה הוא זה. זה פשוט, ואי אפשר לחלוק, כי כל מה שהוא טוב, מהשפעתו ית' הוא נולד, וכל מה שהוא רע, מהעדר שפע וביטולו נולד ודאי. ואם אנו רואים טובות ורעות, נדע ודאי ששתיים הנה עשה האלקים, השפיע וסילק שפעו, ונבראו שתי הבריות שזכרנו.

(קיג) אמרה הנשמה: אך זה אינני מבינה. עד שנאמר שמההשפעה נבראו בריות, הנה טוב, אך מהעדר השפעה איך יבראו בריות. הנה מהעדר לא יולד מציאות. ואם כן לא נמלט מאחת משתיים, או שצריך לומר שהקב"ה ברא הרע בקום עשה ממש, או שלא היה אפשר לו בריאה ומציאות.

(קיד) אמר השכל: כשאנו אומרים שהקב"ה ברא העולם הזה, ודאי נבין בתחילה בריאת הכלל, ואחר כך הפרטים. פירוש, בתחילה הטבע עצמו, ואחר כך אישיו^{קכ}. והנה כשרצה האדון ב"ה לחדש הטבע בטוב ורע, הנה ודאי הוא שבאה השפעה ממנו לחדש מציאות הטבע, וזהו הטוב, וזאת ההשפעת עצמה, קצת ממנה נעדרה, היינו, ההכנות הטובות שהיו בה, ותנאי השלמות שלה שהיו עושים הטבע בתכונתו טוב. והנה מציאות ההעדר הזה הוא שחידש בטבע הפסדי המציאות הטוב, שהם

מאיר הדעת

אדם דרכיו באברהם אתלבן ביה וביצחק אצטריף הה"ד וצרפתים כצורף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב ביעקב אחזי דיוקניה ועביד תולדין. תרגום: אדם הראשון שמצד הטהור, כי יש אדם אחר שמצד הטומאה. ולא עוד, אלא יש שלשה [בחינות] אדם, והם אדם דבריאה, אדם דיצירה, אדם דעשיה, מצד הטהור, ויש אחר מצד הטומאה, שהוא אדם בליעל, איש און, יצר הרע אדם טוב, יצר הטוב כי כך פירשו הראשונים גם את זה לעומת זה עשה האלהיים. ועתה צריך לפרש האדם שמצד הטהור, בא וראה, כשנתלבש אדם הטהור באברהם, נתלבן בו, וביצחק נצטרף, זהו נאמר וצרפתים כצורף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב, ביעקב הראה את צורתו, ועשה תולדות.

קנג. עי' לש"ו ביאורים ח"א ז ע"ב: העיגולים הם בבחי' הד' יסודות, ועל דרך הד' יסודות ארמ"ע שהם מציאות הפרטיים, על דרך מציאות הדצח"מ, והם כולם בבחי' יושר.

קנד. עי' זהר חדש לג ע"ב: אדם קדמאה דסטרא דכייא דאית אדם אחרא מסטרא דמסאבו ולא עוד אלא תלת אדם אינון.

אדם דבריאה אדם דיצירה אדם דעשיה מסטרא דרכיו ואית אחרא מסטרא דמסאבו דאיהו אדם בליעל איש און יצר הרע. אדם טוב יצר הטוב דהכי אוקמוה קדמאין גם את זה לעומת זה עשה האלקים. וכען צריך לפרש אדם דסטרא דכיא ת"ח כד אתלבש

גבולות הרע

שורש הכל הוא שהאדון ב"ה חפץ ורצה להשפיע מטובו אל הנמצאים שרצה להמציא, וחידש על כן מציאות הארה והשפעה ממנו ית', ראויה לערך הנמצאים האלה שרצה להמציא. אמנם מה שחפץ האדון ב"ה בהשפעה, הוא שתהיה השפעה של קדושה ממש ממנו ית', שהוא עצם הקדושה ומקורה, ויהיו תולדות ההשפעה הזאת רק ענינים של קדושה, וכמו שהוא גם עתה במלאכים, שאין להם שום ענין אחר כי אם עניני קדושה גמורה, כן אין התכלית המכוון בחידוש ההשפעה הזאת כי אם שיושפע מקדושתו ית' אל נמצאיו, להיות נהנים מזיו קדושתו, לא זולת.

אבל לפי שרצה במציאות העולם השפל הזה, על כן גזר שתהיה השפעתו גם היא נשפלת במעלתה, להוליד דברים שפלים וגשמיים אלה, שירידה היא לה ודאי, שלא על התכלית הזו חודשה. ונמצא, שמה שאנו רואים שהוא עתה משפיע דברים גשמיים ושפלים, נדע שזהו מיעוט והשפלה להשפעה עצמה, שצריכה להתלבש בדרכים אלה שהם פחיתות לגבה, להיותה השפעת האל ית', מקור השלימות והקדושה. אך כך עלה במחשבה לפניו ית', להלביש השפעתו בדרכים החשוכים האלה, עד עת מועד שתתפשט מכל אלה הלבושים^{קטז}, ותשאר בבירורה ותוכן ענינה, שלא תהיה הבריאה וכל עניניה אלא קודש לה'.

והנה כל זמן עבודת האדם ההשפעה מתלבשת בלבושים אלה, וככלות זמן העבודה, תתפשט גם היא מן הלבושים.

(קטו) אמרה הנשמה: סוף דבר הבנתי מציאות הרע איך מתהווה. עתה צריכים אנו להשלים ענין זה, לדעת כל גבולותיו.

(קטז) אמר השכל: אמנם צריך שתדעי הקדמה אחת גדולה, והיא, אף על פי שבחוקו ית' היה ודאי קדום לעשות כל המעשים האלה, כי לא ישתנה בו שום דבר בשום זמן, אף על פי כן לא יקרא זה שהיו הדברים האלה בכח, שצריכים לצאת אל הפועל, כי זה הוא אחד מן השבושים שנכשלו בו מאמיני קדמות העולם. אמנם הכלל הוא, כי כל מה שהוא בעניני האדון ב"ה קודם בריאת העולם, אי אפשר להשיגו כלל, ואין שייך שם שום אחד מן הגדרים הנזכרים מעתה, ואין להזכיר לא כח ולא פועל, שיתחייב מזה המצא כל היחס הנמצא בין הכח והפועל. אמנם בשעה שרצה לברוא העולם, הוא עצמו חידש מציאות הכח והפועל, והוא עצמו עשה העולם וכל בריותיו בתחלה בכח ואחר כך בפועל, לחדש מציאות זה של כח ופועל. שבמאמרו הראשון לברוא העולם היה העולם בכח, ואחר יצא אל הפועל ועל זה רמזו רז"ל (ר"ה לב ע"א) בראשית נמי מאמר הוא, ונשתנה משאר המאמרות להיות כאן כלול העולם בכח, טרם צאתו לפועל. ואמנם בחדשו את הטבע בכח, אז נעשו כל הענינים האלה שזכרנו בהשפעה, ואחר כך יצא הכל לפועל כמו שהוכן בכח, וכמו שביארנו.

ואודיעך עוד ענין עמוק בדבר זה, והוא כלל מציאות העולם בכל זמניו. כי